L-AM CUNOSCUT PE G. CĂLINESCU

UN NUME DE AUR

HRISTU CÂNDROVEANU

În vara anului 1948 am trăit tensiunea apropiatei plecări la București, pentru a-mi începe studiile universitare. Tocmai terminasem liceul, la Colegiul „C. Diaconovici-Loga", din Timișoara și... Dar de ce această tensiune? Doar mă pregătisem febril, și nu mă așteptam să am probleme cu admiterea. Îmi plăcea literatura, doream să ajung profesor — un vis al meu încă din copilărie...

Starea mea de încordare preuniversitară era legată de numele lui G. Călinescu. Știam că îi voi fi student — și perspectiva mă neliniștea. Fiindcă, chiar la anii mei de atunci, îl cunoșteam bine pe marele Profesor... În orice caz, știam multe despre el. Și — mai ales, îi citisem cu pasiune fascinanta lui Istorie a literaturii române, de la origini pînă în prezent. Și nu numai atît... Mi-o împrumutase un prieten mai cu dare de mînă, de la care citisem și alte cărți ale Maestrului. Istoria însă mă uluise, îmi crease impresia, la lectură, că citesc un roman stufos, cu personaje parcă de ficțiune, copleșitoare — atîtea dintre ele, ce nu se pot uita. Mă impresionaseră profund chiar portretele unor scriitori pe care încă nu-i citisem, cel puțin în întreaga lor creație, atît de convingători, de reali, de vii mă întîmpinau ei, din incomparabila carte, ce îmi impunea și ca iconografie, ba și ca volum. Fiindcă nu numai la noi, dar nici în alte culturi, de îndelungă tradiție, nu se mai ivise așa ceva, din cîte știam eu. Tocmai de aceea, am citit-o, cum se spune, cu sufletul la gură, așa cum citeam marea literatură de ficțiune, bunăoară romanele lui Balzac. Și îmi dădea și sentimentul, atît de reconfortant, că, iată, avem de-acum și noi, românii, o literatură cu adevărat mare. Așadar, vorba cronicarului, preluată de Maestru în prefața impresionantului său tom, mă convingeam, cu asupra de

măsură, că „Nasc şi la Moldova oameni !"

Acestui Profesor fără pereche, deci, aveam să-i fiu student. Urma să-l văd de aproape, să-i ascult prelegerile, poate chiar să stau de vorbă cu el... Iar eu nu ştiam nici măcar cum arată, cum vorbeşte... Mi-l închipuiam grav, necomunicativ, în ţinută cumva sacerdotală etc. etc.

Nu m-am gîndit nici un moment, în vara aceea — de acum 35 de ani, că voi fi examinat chiar de el ! Cînd am aflat asta, la Bucureşti, pe culoarele facultăţii, m-am simţit scuturat de un şoc electric. Şi... am tot ezitat să intru în săliţa de lîngă amfiteatrul „Odobescu", unde se desfăşurau... ostilităţile. Cu atît mai mult, cu cît între timp am mai aflat cîte ceva despre Profesor : că este imprevizibil, sarcastic, irascibil şi altele. Ba, l-am şi zărit de cîteva ori, prin uşa deschisă, în timp ce se ieşea ori se intra. Mai mult : i-am auzit şi vocea, acutele lui inimitabile ; la un moment dat a spus către nu ştiu cine, cu evidentă iritare : „Dar nu se mai termină odatăăăă... domnuleee ! ?" Şi atunci am intrat, cu ultima sau penultima serie (scuzîndu-mă, cu o minciună convenţională, că... a întîrziat trenul care mă adusese tocmai de la Timişoara...)

Ce ştiu examinatorii, şi mai ales marii examinatori, despre pătimirile candidaţilor !...

Am tras bileţelele şi ne-am aşezat în faţa măsuţelor... „să reflectăm asupra subiectelor" ; eram şase tineri, care mai de care mai pieriţi... Dar n-au trecut nici cinci minute, şi vocea Profesorului se şi făcu, imperativ, auzită : „Ei, gata, domnilor !... N-aţi venit aici să învăţaţi, ci să răspundeţi, nu-i aşaaa... ?" Vocea Magistrului — pe care aveam s-o îndrăgim atît de mult apoi — stridentă, cîntată, m-a speriat, ţîşnită aşa deodată, chiar m-a inhibat cîteva clipe şi... n-am mai răspuns primul, cum intenţionam, deşi chestiunile de pe bileţelul-loterie îmi erau familiare, ceva despre cronicarii munteni şi altceva despre modernitatea poeziei lui Bolintineanu parcă...

Numai că... G. Călinescu era într-adevăr imprevizibil !

Nu ştiu cum au răspuns ceilalţi candidaţi, dar cînd în sfîrşit m-am hotărît şi eu... „Ei, daaa,„ a «cîntat» Profesorul... Ce ai dumneata pe «fiţuică»..." Dintr-odată însă, bate cu palma aerul, a lehamite şi continuă : „Dar, ia s-o lăsăm noi încolo de «fiţuică», şi să stăm amîndoi de vorbă, ca doi literaţi ce ne aflăm, nu vrei... ?" Şi nu mă ironiza deloc, simţeam că vrea, pur şi simplu, să mă facă să nu mai am trac. „Dumneata, reluă Profesorul, ai venit aici, la Filologie, fiindcă îţi place literatura..." Şi, fără să-mi lase timp să confirm : „Să nu-mi spui că... scrii ! Nu vii aici, pentru că scrii, poţi scrie şi studiind altceva ! Ion Barbu, ştii — Barbilian, a studiat matematicile, şi încă strălucit, şi tooo...tuşi ! Dar — să lăsăm..." Am fost sigur, o clipă, că îmi va cere să vorbesc despre autorul „Jocului secund", pe care nu-l „făcusem" în liceu, dar il citisem, fireşte, îl întîlnisem şi în Istorie... Nu era în „programă", dar ce importanţă avea ? — la Călinescu totul era posibil ! „Spune-mi te rog, tinere, îşi reia... monologul Profesorul, intempestiv... Despre ce ţi-ar plăcea să vorbeşti, aşadar..." Din nou însă n-am apucat să spun o vorbă, mai cu seamă descumpănit de libertatea pe care mi-o lăsa. Ce să aleg ? ! N-am apucat, pentru că Profesorul se interesă, dintr-odată... de numele meu : „Dumneata te numeşti Hristu ? Dar, ce nume e ăsta ? Nu Cristu ?" (sublinierile erau ale lui). „Hristu...", am zis eu. „Ei... eşti cumva grec ?", mă chestionă, curios, amuzîndu-se. „Ori vei fi fiind macedonean, aromân ?" Iar după ce am confirmat : „Nu mai spune ! Interesant, foarte interesant ! Şi ai venit să studiezi aici, la noi... Foarte frumos.. Să calci pe urmele lui Murnu, tinere, şi ale lui..." „Nu, eu sînt de-aici... l-am întrerupt eu, timid, pe Magistru, care însă nu şi-a scăzut, pentru atît, interesul vizavi de originea mea. „Da ?..." „Părinţii şi bunicii mei, am reluat e. au venit în ţară în 1926... Eu m-am născut aici, în ţară..." Profesorul, din nou : „Va să zică, glasul sîngelui, băiete ! Ne atrage Ţara, ca un magnet..." „Şi, cu inflexiuni calde în voce : „Voi, aromânii, dealtfel, veniţi de mult încoace, încă de la Şaguna... de la marele Andrei Şaguna, şi de mai înainte ! Îmi plac macedonenii ăştia, să ştii, pentru dîrzenia lor. Oameni de cremene, căliţi ! Altminteri nu rezistaţi acolo, departe de matcă, printre streini, două milenii — tinere, un adevărat miracol ! ! Înţelegi ? E bine că v-am făcut şcoli româneşti acolo... Acum, sigur — veţi rezista mai bine..." Profesorul vorbea cu euforie, frenetic, uluindu-mă. Regret şi acum că, dintr-odată, nesăbuit, i-am schimbat dispoziţia : „Şcolile româneşti pentru aromâni au fost închise, domnule Profesor... Pînă şi clădirile ce le adăposteau au fost vîndute... S-a lichidat totul..." Magistrul, stupefiat : „Cum ? Ce zici ? ! Dar e scandalos ! Cine a făcut asta... ? !" I-am spus că e complicat să-i vorbesc despre această măsură... O măsură stranie, luată atunci, la noi, de un grup care nu peste mult avea să fie scos în afara partidului. G. Călinescu a înţeles, şi n-a mai insistat. Dar era vizibil consternat. „Să sperăm, tinere, a comentat el, înnegurat, că măsura asta, de neînţeles, nu va dura..." Şi Profesorul a reluat, cam fără dispoziţie pentru examen : „Să revenim dar, la oile noastre... Şi să fii sigur că, neapărat, cele rele au să treacă... Ce vrei ? Mai sînt încă, la noi, în aceşti ani în aşezare, oameni care cred că voi, aromânii, nici măcar nu sînteţi români... Asta, din cauza lui a protetic, îţi dai seama ? Cum ar fi : apolitic, agramat, afon şi celelalte. Ei nu ştiu că voi ziceţi, în virtutea acestei particularităţi fonetice, şi aros, aumbră, alavd (laud — nu ?), vezi că ştiu ? Dar să lăsăm..." „Văd că ştiţi despre aromâni mai multe decît mine, domnule Profesor !" — am confirmat eu, cu entuziasm juvenil. Remarcă ce l-a înveselit foarte pe Magistru : „Ha-haa-haaa... Vasăzică, ştiu mai mult decît mata, bată-te să te bată... !" Apoi : „Ei, da... Deci, despre ce vrei să-mi vorbeşti... ?"

Furat de dialogul cu... de fapt, de monologul Profesorului, de pînă acum, deturnat de el însuşi de la examenul pe

care trebuia să-l susţin, — iarăşi n-am avut timp să mă gîndesc, să aleg ceva... Şi am răspuns, la întîmplare : „Despre Ion Creangă..." „O-hohooo... Aşa, pur şi simplu, despre Ion Creangă ! Dar asta e prea mult, tinere ! ! Să... secţionăm, deci... Vrei ?" Şi, a ales el pentru mine : „Spune-mi ceva... despre... Năică al lui Ştefan a Petrei... Ai citit Amintirile, presupun..." „Le-am citit, domnule Profesor... Şi poveştile, şi povestirile lui..." La care, G. Călinescu s-a cam burzuluit, ţuguindu-şi buzele : „Dar dumneata eşti... exhaustiv bine, a-ro-mâ-nu-leeee !..."

Nu se cheamă însă că Profesorul m-a lăsat, de fiecare dată, să fac mai mult decît să enunţ, într-o propoziţie-două... ceea ce îmi propuneam să spun. În crescîndă iritare, mă întrerupea mereu, vădit nemulţumit : „Nu astaaa... Nu asta ! Astea sînt banalităţi corecte, nu mai mult ! Mie spune-mi altceva... Ceva interesant, inteligent, care să fie, dacă se poate, al dumitale, numai al dumitale... Înţelesu-m-ai, aromânuleee ?" Şi atunci, exasperat, că n-o mai nimeream, am strecurat, diplomatic : „Nu ştiu, domnule Profesor, ce v-aş mai putea spune eu nou, interesant, cînd s-au spus atîtea despre Creangă. Totuşi, dacă nu mi-o luaţi în nume de rău, aş zice că Amintirile lui nu sînt... literatură pentru copii..." Magistrul a făcut ochii mari, înmărmurit : „Amintirile — literatură pentru copii ? ! Dar, tinere, e o enormitate, e scandalos ! Este o capodoperă inegalabilă, despre copii, despre acest mirific univers infantil... Nu crezi ?" „Ba, da, tocmai asta vreau să spun ; încă din deschiderea ei, cartea se adresează, de fapt, mai mult oamenilor mari, care în fond îşi poartă copilăria în ei, prin toate vîrstele... (Magistrul mă întrerupe cu doar interjecţii, subliniat aprobatoare, pe care nu le mai reproduc...) „Ajunge, ajunge, — e foarte bine, tinere aromân... ! Deci, eşti de acord că e vorba de o literatură a universului infantil, şi nicidecum pentru copii, mai cu seamă exclusiv pentru ei ! Ca toată arta mare, autentică. Scrisă în primul rînd pentru noi, maturii, care — bine ziseşi, ne purtăm copilăria în noi, ce frumos, — îmi placi, îmi place... G. Călinescu m-a întrerupt, se „edificase", cum spunea. Eu însă, am mai zis : „Cel mai exact l-a definit pe Nică, într-o mare Istorie a literaturii române, de la origini pînă în prezent, cineva..." „Ha-haaa-haaa... !" — a rîs, homeric, G. Călinescu, scuturîndu-se de rîs ! „Auzi dumneata, ce înfatuare, ce prezumţie : «de la origini pînă... ! !»" Eu, continuînd : „L-a numit pe Nică al lui Ştefan a Petrei copilul universal, adică prototipul copilului dintotdeauna şi de pretutindeni, repetat mereu, în fiecare din noi..." Foarte bine dispus, Profesorul m-a admis la facultate, „ameninţîndu-mă" cu degetul arătător, ca pe un ştrengar ce puteam fi : „Prin urmare, pungaşuleee... Prin urmare, m-ai citit... şi m-ai conspectat cu creionul în mînă, se pare ! Dar mai ales mi-a plăcut ce-ai spus de la dumneata, şi ai spus bine, cu pătrundere. Fii binevenit aici, deci !" Şi m-a făcut fericit, încheind astfel aventuroasa mea examinare...

Cum erau şi cum se desfăşurau prelegerile lui — se ştie : cu săli tixite, cu studenţi şi nu numai cu studenţi, pînă şi pe coridor ; cu leşinuri şi geamuri sparte, fiecare dorind să-l vadă, măcar să-l audă vorbind. Prelegeri la care te duceai nu numai decît ca să înveţi (îi puteai citi cărţile pentru asta !), ci aş zice în primul rînd pentru spectacolul lor de inteligenţă, simţind nevoia să tot aplauzi, la scenă deschisă. Uneori, de pildă, se întrerupea din expunere, stîrnit de cîte ceva ; plasa pe loc o glumă, urmată de explozia de entuziasm a sălii, şi îşi relua apoi prelegerea, mai bine dispus, ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic. Îmi aduc aminte că odată, în timp ce vorbea, s-a auzit de pe stradă un ţipăt strident de femeie. Profesorul s-a oprit o clipă, uşor descumpănit şi alertat, comentînd ascuţit, în crescendo : „O gîtuie... !" Dar rumoarea n-a ţinut mai mult decît încă o clipă, şi Maestrul a recaptat atenţia auditoriului, cu chiar primele cuvinte din prelegerea sa reluată, atît de incandescent, atît de magic era verbul lui ! Altădată — caz unic, îmi închipui —, cineva încerca, dînd grosier din coate, să iasă din amfiteatrul ca întotdeauna arhiplin. Magistrul, uluit de nemaivăzuta întîmplare, s-a oprit un moment, apostrofîndu-l pe intrus... la persoana a III-a : „Faceţi-i loc, vă rooog... ! Domnul a nimerit aici din greşalăăă... !"

Şi încă un cuvînt : la centenarul Eminescu, în 1950, în sala Dales, după ce au vorbit Sadoveanu, Arghezi, ba chiar şi A. Toma, care l-a comparat pe marele poet la modul comun, cu Ceahlăul, se urcă la tribună şi G. Călinescu. După o tăcere de aproape un minut, timp în care sala încremenise (deşi era evident că Maestrul îşi interpreta „timiditatea" drept o supremă cinstire a celui omagiat), Călinescu a început cam aşa : „A vorbi despre Mihai Eminescu esteeee... un act de mare curaj ! Ce să spui despre El — cu majusculă ! Să-l compari cu un... munte ?... (aluzia era evidentă...) Dar, e prea puţin !... Cine să-l cuprindă pe El ? De aceea, eu aş spune că oricine se încumetă s-o facă, trebuie, mai înainte, să-şi scoată batista şi... să se şteargă... la nas..." — şi îşi şi însoţi cuvintele, teatral, elegant, cu gestul de rigoare. Explozie de admiraţie, ropote de aplauze, un geam spart pe undeva, la intrare, cu un zgomot infernal (un val de tineri se străduia să facă un pas mai departe, să-l audă, să-l vadă cumva pe Magistru !) Iar Magistrul : „Vă preţuiesc entuziasmul, dar, rogu-văăăă... nu tulburaţi momentul !..." O cuvîntare de pomină, întreruptă la tot cîteva fraze, de aplauze ce nu se mai sfîrşeau.

Uşor parafrazîndu-l pe el, însuşi am putea spune că, — ape vor seca în albie, şi peste locul îngropării sale va răsări pădure sau cetate, şi cîte o stea va vesteji pe cer în depărtări, pînă cînd acest pămînt să-şi tragă sevele şi să le urce în ţeava subţire a altei minţi şi a altui har, atît de profunde şi de singulare, ca ale lui G. Călinescu.

COINCIDENȚE CARE NE SOLICITĂ

Un Iorga necunoscut

N. Iorga a fost un mare călător. El a fost mai ales un mare călător în spațiul locuit de români. Nimeni pînă la el, n-a bătut ca N. Iorga fiecare colț de țară românească și n-a adunat ca el documente și impresii despre această lume despre care vorbeau scriitorii și politicenii, dar prea puțini se interesau de autenticitatea ei, adică de viața ei reală, imediată, profundă. Documentele au fost introduse de N. Iorga în cărți de istorie, impresiile în alte cărți, dar de călătorie acestea. O cunoaștere a geografiei umane românești în secolul XX trece obligatoriu prin N. Iorga. El reprezintă pentru noi cazul unic de savant care deși putea să rămînă între pereții bibliotecilor și coperțile tomurilor consultate a ieșit totuși cu bună știință în aerul tare al realității alimentîndu-și și pe această cale știința. Și din acest punct de vedere N. Iorga este un mare precursor și mai presus de toate un spirit modern. Dar N. Iorga n-a călătorit numai pe teritoriul românesc. Curiozitatea lui intelectuală și științifică i-a purtat pașii prin toată Europa și mai apoi în America. După fiecare din aceste călătorii N. Iorga a tipărit o carte. Deobicei de mici dimensiuni aceste cărți au fost citite imediat și apoi uitate. S-a zis chiar că foarte tîrziu, abia cu Mihai Ralea literatura română a ajuns la independență de viziune în asemenea însemnări de călătorie și că tot așa demnitatea literară este în cazul citat și el un început. Dar cărțile de călătorie ale lui N. Iorga sînt mai vechi și ele atestă nu numai un ochi extrem de acut și de avertizat, cît și o mînă de scriitor cum au fost puține în literatura română : Iorga n-a fost numai un mare călător, ci și un mare scriitor de note de drum.

În peregrinările sale europene, N. Iorga este ghidat desigur de imaginea moștenită din bibliotecă, dar acordă un rol primordial impresiei, intuiției de moment, asociației spontane. Însemnările cîștigă în suplețe, dar devin interesante și pentru omul de știință. Adesea aici, N. Iorga lansează observații, sugestii, ipoteze care nu mai apar în opera lui de istoric, dar care prezintă un interes deosebit pentru cel care-i examinează viziunea de ansamblu asupra istoriei societății europene. Știm că N. Iorga este mai ales istoricul românilor, al Sud-Estului european, al Bizanțului și al cruciadelor. Dar deși întreprinderile sale istoriografice îmbrățișează un orizont vast, o suită amplă de preocupări tematice, N. Iorga a fost adversarul scrierii istoriilor în chipul vechilor cronografe, care începeau automat cu fapte de cea mai mare vechime, indiferent de adeziunea lor științifică la întreg. El cerea ca istoria să se scrie dinspre contemporaneitate spre trecut, dinspre fenomenul modern cristalizat în istoria popoarelor către trecut și se declara împotriva coborîrilor în istorie și preistorie, cu atît mai mult cu cît acestea ar fi dirijate de concluzii prestabilite cu scop propagandistic. Cercetările de substrat nu l-au atras deci și deși capitolul lui despre Traci în primul volum al istoriei românilor este substanțial el nu figurează pentru urmași ca

un tracolog sau un dacizant, ceea ce N. Iorga nici n-a ţinut să fie. În realitate, contribuţia de tracologie a lui N. Iorga este de referinţă, cu condiţia să fie adunată la un loc de o cercetare competentă, iar interesul lui pentru aspecte de istorie veche înrudită cu trimitere în timpuri obscure vizibil. În aceste cazuri, N. Iorga n-a lucrat cu instrumentele istoriografului ci cu acelea ale călătorului. Notele lui de drum din Europa, conferinţele pe care le adaugă acestor note de drum evidenţiază aspecte istorice şi culturale, de care din păcate istoricul N. Iorga nu s-a apropiat niciodată decisiv.

INCITANTELE COINCIDENŢE NORD-SUD

N. Iorga este adversar al teoriilor. El pleacă mai ales de la fapte şi mai ales de la faptele cunoscute, dacă se poate în direct. Fără program el face o ocazională şi amatoristică „arheologie socială", cum i-ar fi zis actualii sociologi Traian Herseni şi H. H. Stahl. Viaţa prezentă este cea care determină concluziile şi asupra trecutului. De aceea însemnările de călătorie ale lui N. Iorga devin extrem de interesante pentru noi, deşi el declară în ele ca şi în conferinţele anexă cu care le completează de obicei că nu vrea să facă istorie cu orice preţ, adică ştiinţă aplicată, sistematică. Ochiul comparat al lui N. Iorga ne produce multe surprize în călătoria lui foarte activă de-a lungul meridianelor şi paralelelor Europei.

În nişte **Note polone** tipărite în 1924 care se opresc cum este şi firesc asupra vieţii moderne a locurilor vizitate, ochiul istoricului se opreşte, fugar, dar semnificativ asupra lituanizărilor deliberate şi autentice din viaţa poloneză : **„La Kowno lituanismul domneşte. Oameni grăbiţi de a-şi face carieră au lituanisat banale nume polone, care îmbracă veşmîntul bogat în vocale al celeilalte limbi, şi Polonii nu uită să puie în lumină metamorfoza care a dat încă un şef neamului lui Keynstut, Cedymin, Olgerd, Mendog, Witawt şi Swidrigailo. Aici la Wilna n-ar fi un curent în acest sens. Doar cutare anticar se trudeşte a explica prin transmisiuni hitite costumul sprinten, coiful ascuţit, supţiat la vîrf, al „crailor" de pe vremuri, de fapt, simpli „prinţi" păgîni. Totuşi o librărie vinde marfă de acest fel, alături de lucrările unui Vidûnas şi Storost despre trecutul şi prezentul acestei Lituanii, în portul căreia descoperi cusăturile la umăr ale cămăşilor româneşti şi urme din fotă pe pestelca din faţă. (...) Din ţara „doinelor" ne vin însă nouă alte sugestii, extrem de arhaice şi deosebit de interesante. Dar, după însăşi mărturisirea căpeteniilor mişcării, şi aici tipul se arată foarte deosebit aşa încît asupra unei lumi de amestec, care ni zice puţin, pluteşte numai tradiţia altei rase, care nu era străină, se pare, de strămoşii noştri traci".**

Pentru un istoric din ţara lui B. P. Haşdeu, aceste note sînt extrem de fugitive şi lipsite de stăruinţă. Este adevărat că N. Iorga nici nu-l considera pe Haşdeu istoric ci în primul rînd lingvist, cel mult filolog, dar lipsa de atenţie pentru posibilele similitudini şi sugestii pe care i le oferea materialul din faţa ochilor ni se pare excesiv. Totuşi N. Iorga nu uită lucrurile esenţiale : asemănările existente şi posibila rudenie de sînge cu aceşti nordici, stranii şi uitaţi de noi, lituanieni. Şi cu toate că ne vom axa în principal pe cărţile de călătorie ale lui N. Iorga nu putem trece peste o altă remarcă românolituană a aceluiaş N. Iorga dintr-o Prolegomenă la o istorie universală (**Dezvoltarea aşezămintelor politice şi sociale ale Europei, 1920**) în care el explică ce înseamnă „litvă spurcată" în gura românilor şi ce argument istoric este acesta pentru istoria românească : **„Strămoşii noştri, care n-aveau nici un fel de respect pentru ei** (pentru lituanieni, n.n.) **fiindcă erau păgîni, îi numeau : „litvă spurcată", şi aceasta ar avea importanţă pentru rezolvirea chestiei dacă românii au rămas totdeauna aici sau nu. Căci încă de pe la 1250 o mare parte din lituani trecuseră la religia creştină, prin urmare nu mai erau „litve spurcate" şi aceasta înseamnă că noi eram vecini cu dînşii pe vremea cînd ei erau încă păgîni".** Constatarea este preţioasă şi solidă, formula depreciativă, răspîndită adînc în popor şi conservată pînă tîrziu, fiind prea puţin folosită în discuţiile privitoare la statornicia noastră deasupra Dunării şi la Carpaţi. Aducerea ei în discuţie ne semnalează de altfel necesitatea de a căuta argumentele pentru existenţa şi dăinuirea românilor pe toate fruntariile cardinale ale existenţei lor şi nu doar la sud şi vest aşa cum se obişnuieşte. Am mai adăuga doar, ceea ce n-a spus N. Iorga, că forţa de conservare a acestei formule ne indică şi un contact românolituan mai puternic decît ne-o arată istoricii noştri.

Curiozitatea lui N. Iorga pentru lumea nordică nu se opreşte însă aici. În 1929, marele istoric român tipăreşte o altă carte de călătorie fără pretenţii de ştiinţă intitulată **Ţări scandinave : Suedia şi Norvegia.** Cea mai mare atenţie o acordă N. Iorga specificităţii în sens adînc, organic, a ţărilor vizitate, pe care le descrie plecînd de la contactul sensibil. Dar chiar în acest cadru atît de depărtat programatic de orice intenţie demonstrativă savantul nu-şi poate reţine uimirea : **„Ni-a fost dat să vedem acolo costumele populare cele mai caracteristice. Femeile cu cozile pe spate, cu sînul prins în corseţelul colorat, cu fusta de cit înfoiată, iar peste toată îmbrăcămintea groasele şnururi roşii. Bărbaţii într-un port asemănător, cu pantalonii pînă la genunchi şi lungi ciorapai de lînă tărcată ca la sătenii noştri de la Dunăre".** Asemănările de costumaţie şi chiar de arhitectură sînt ilustrate insistent în cartea amintită prin fotografii edificatoare, care mai ales în cazul costumului femeiesc norvegian, a ţesăturilor ornate şi a unor biserici sînt edificatoare. Muzeele, bunele muzee scandinave pe care le vizitează îi confirmă rezumativ impresiile : **„Săbiile care s-au găsit la noi la Drajna sînt reprezentate aici şi prin cîteva splendide exemplare, perfect conservate. (...) Ceramica este şi ea foarte bogată : e toată decoraţie vaselor noastre şi altor manifestaţii de artă populară. Secţia evului mediu e însă o uimire prin noutatea şi valoarea artistică a lucrurilor care se înfăţişează. Nicăieri în lume lemnul n-a avut o mai dibace şi mai îndrăzneaţă întrebuinţare. Înainte de toate triumfala sculptură a uşilor din bisericile dispărute, cu multele lor turnuleţe încălecate unele peste altele ca în unele înjghebări din Ardeal şi Moldova muntoasă".** Acestea sînt constatări pasagere după vizitarea muzeului de

antichități din Oslo. Vin apoi la rînd sălile de artă populară : **„Și aici, în blidare, în îmblăciile de bătut rufele, în formele pentru brînză și unt, în marginile de paturi, în atîtea unelte ale căror rost îl găsești mai mult sau mai puțin e lupta între două stiluri. Întîiul, cu stelele și zimții lui, nu e altul decît acela pe care-l cunoaștem și la noi, rămășiță prețioasă a vechii arte preistorice a tracilor."** Celălalt stil este unul realist, fără capacitate abstractivă, nici în culori, nici în linii, un stil local, mai bine zis vestic. Asemănările nu se opresc aici : **„Dacă mai toată ceramica — afară de cîte o încercare neizbutită și confuză — are florile albastre pe fond alb pe care le cunoaștem** (adică aidoma celor sătești de acasă, precizăm noi în locul lui N. Iorga), **e altfel cu covoarele și țesăturile. Tot ce se arată aici într-un domeniu și altul e ca la noi, absolut ca la noi, dacă se înlătură țesăturile influențate de tapițeria occidentală, care așează în mijlocul unui cadru stilizat călăreți în luptă, magnifici regi burtoși, încremeniți unul lîngă altul sub coroanele lor grele cu multe vîrfuri, gen pe care-l imită atelierele de azi în frumoase lucrări complexe, formidabil de scumpe. Floricelele iilor și scoarțelor sînt repetate în sute de modele, din care nu e unul singur în care să se poată ivi vreo îndoială".** Este limpede, dacă mai adăugăm și insistența fotografiilor menite să demonstreze acelaș lucru în Țări scandinave, că N. Iorga a fost izbit de elementele asemănătoare celor din răsăritul românesc sau tracic cărora a trebuit să le dea o explicație. Iat-o : e vorba de un transport cultural făptuit chiar de acești neastîmpărați războinici și civilizatori : **„Din orient vin unele din aceste cîntece, din aceste danțuri. Din orientul bizantin servit de varegi. Din aceeași lume care a dat luntrilor forme de gondole și le-a pus lei hieratici și monștri răsăriteni la proră, care a prefăcut în rame de uși împletiturile fantastice înconjurînd aceleași dihănii de fabulă, aceeași lei cinchiți în iconostasele ortodoxiei. Ca și prin arta populară, de inspirație tracică, sîntem vecini și tovarăși peste atîtea mări și țări...".** Deși N. Iorga nu vrea să se amestece în spinoasa chestiune a difuzionismului cultural, cu unul sau mai multe

o copleșește un puternic turn de strajă.

Pe păretele de spre intrare e un frumos herb al Moldovei, adânc săpat și scos în relief, cu inițialele lui Vasile și aceste versuri rusești, într'o scrisoare amestecând litera latină cu buchile cirilice:

Ѕлнцѧ мцы корона
Ѕцптрꙋ пала шкорена
Главѣ Б вѣцп и Ѕ вѣлою
Нотою всѣ ꙗсно твою
хрꙋ вппп ро[к] ахмд
Авгꙋ. п.

Cum se vede, această pisanie din 15 August 1644 cuprinde lauda coroanei, a sceptrului, a săbiei din stemă.

Interiorul cuprinde o admirabilă catapeteasmă, din nenorocire înădită prost în partea de jos. Niciodată sfinții bizantini n'au avut o mai frumoasă înfățișare.

centre, el avansează totuși o explicație. Dar ea este valabilă numai pentru ceea ce puteau aduce înapoi varegii plecați către Constantinopole. Pe ce cale s-a manifestat în Scandinavia arta populară de factură tracică, N. Iorga nu ne-o mai spune...

Asemănările sînt mai puternice în Norvegia, țară deschisă călătoriilor pe mare mai mult decît în Suedia, unde ele nu sînt întotdeauna atît de clare. **„La Oslo și la Stockholm în „Skansene" am putut auzi cîntece și vedea dansuri",** notează N. Iorga. **„Cele dintîi nu odată aminteau melodiile noastre populare. Celelalte erau în parte de străveche origine germană... altele reproduceau grația franceză de import".** Nu este aici numai consemnarea unor asemănări ci chiar sugestia apariția lor : importul. Sculptura în lemn, cea mai complicată și subtilă care există în Europa, după N. Iorga este și ea grăitoare pentru un transport cultural : **„E în această imaginație nestînjenită ceva din complicația de linii a bizarei, monstruos de încîlcitei miniaturistici din Irlanda, unde și vechea epopee, de un caracter așa de particular, are aceeași notă. Problema este aceasta : avem de-a face cu o creațiune nordică, e vorba de originali-**

tatea geniului norvegian? Noi, care cunoaştem bine, în jurul nostru, şi altă artă, putem spune cu hotărîre, nu! Arta aceasta de schematizare, de raţiune, vine fără îndoială din călătoriile pe care nortmanii le făceau în răsărit, din rătăcirile acelea pînă la strîmtorile Constantinopolei şi pînă în Siria. Este fără îndoială artă bizantină imitată în aceste regiuni nordice. Sculptura este aceea din catapetesmele noastre. E refluxul, explicabil istoric, al orientului bizantin. Pînă şi animalele fantastice prinse în ţesătură sînt cu desăvîrşire asemănătoare celor de la noi din secolul al XVII-lea sau al XVIII-lea. Această fază de artă nu o găsim decît în Norvegia. Şi tocmai faptul că Suedia nu are aceste luntri şi nici aceste portale şi antimense, dovedeşte împrumutul din Bizanţ, cu care Suedia n-a putut fi în aşa de strînsă legătură pe mare. Numai Norvegia care a avut o întreagă epocă de aventurieri piraţi, numai ea a putut suferi influenţa acestei arte. Pînă în secolul al XII-lea poate fi urmărită această artă. Pînă şi sfinţii au aspect bizantin. Biserica de lemn mutată la muzeul din Oslo m-a uimit prin asemănarea zugrăvelilor ei multiple şi multicolore cu frescele noastre bisericeşti". Aici explicaţia este hotărîtă: priveşte comunicarea pe mare, univocă, dinspre Constantinopol către Scandinavia, efectuată de normanzi, şi exclusiv pentru Norvegia. Dar parcă uitînd de această explicaţie avansată la capitolul dedicat artei, N. Iorga mai produce o alta, tot o ipoteză, ca şi prima, de altă extracţie, plină de tot interesul, cu atît mai mare cu cît de fapt o anulează pe cealaltă. Aici posibilitatea comunicării este uscatul, iar pricina n-ar fi atît expediţiile de pradă ale cuceritorilor varegi ci aşezarea lor geografică mult mai apropiată de teritoriile pe care în spiritul însemnărilor de pînă acum ale lui N. Iorga le numim fie tracice, fie bizantine, fie româneşti. N. Iorga identifică pe Goţi cu Varegii şi afirmă după aceea că teoria originii nordice, mai exact spus baltice a goţilor, recte scandinavilor, nu se poate susţine convingător. Pe scurt, după N. Iorga, aceşti goţi, de fapt varegi, n-ar fi coborît de la nord la sud, ci invers, ei ar fi urcat dinspre ţinuturi mai sudice către poziţiile pe care-i ştim astăzi.

„Numai că această teorie a provenienţei din nord a goţilor nu este adevărtaă. Întîi trebuie să se observe un lucru: regele Suediei poartă titlul de: „rex Suecorum, Vandalorum et Gothorum". Prin urmare, chiar în titlu se recunoaşte că sînt mai multe populaţii germanice. Oraşe cu localităţi care să fi rămas de la goţii aceştia nu se întîlnesc în Nord, ci în Sud. Aceasta ne face să credem că goţii nu s-au coborît de la Nord spre Sud, ci, după huni, ei au venit din părţile Crimeii, unde s-au păstrat încă pe la 1600, şi din această regiune de Sud s-au ridicat către Nord. Sînt dovezi hotărîtoare pentru provenienţa goţilor din regiunile acestea sudice. Numai această teorie explică asemănările artei nordice cu arta noastră populară. Căci Suedia şi Norvegia au o artă populară aparţinînd vechii arte preistorice care se găseşte şi la noi". Ar mai fi fost de adăugat că atît legendele scandinave trimit la o Dakie originară, ca şi cele lituaniene, dar N. Iorga nu ţine să fie exhaustiv în însemnările şi conferinţele care le dublează. Marele istoric găseşte însă şi alte coincidenţe care se pot explica printr-o origine mai sudică şi comună: **„Dar mai este încă un lucru. Suedezii pun articolul la sfîrşit, ca noi, pe cînd germanii îl pun la început. Dar articolul postpus se întîlneşte numai în anumite regiuni. Ştiu că sînt în Asia cîteva regiuni de acestea, dar acolo fenomenul este sporadic. Prin urmare ca să se poată explica de ce articolul, care se pune la urmă în toată peninsula balcanică, se întîlneşte aşa şi în regiunea aceasta nordică, trebuie să se admită ceea ce spuneam cu puţin timp înainte".** Altfel zis, goţii, recte scandinavii, sînt mai sudici şi au convieţuit cu popoarele de cultură şi limbă tracică, balcanică. **„Dacă aceste popoare nu s-au găsit împreună de la un moment dat, aceasta se datoreşte cataclismului aceluia din secolul al IV-lea după Hristos, năvălirii barbarilor turanici, care au împins popoarele germanice către nord. Ele au plecat şi au dus cu ele aceste două elemente: articolul post-pus şi arta populară primitivă. Şi, astfel, suedezii, aşa de departe astăzi de noi, se prezintă ca nişte vecini înstrăinaţi."**

Explicaţia ar fi valabilă în acest caz mai ales pentru suedezi, pentru că nu explică şi bizantinismul sculpturii în lemn al norvegienilor, care n-au articol postpus. Construcţia n-are rigoare, dar rămîne sugestivă şi dă de gîndit. N. Iorga nu-şi propunea în aceste incursiuni să facă cea mai strictă lucrare ştiinţifică, cît să lumineze un cîmp de probleme necercetat. Ele sînt cu atît mai interesante cu cît în opera propriu-zisă de istoric, N. Iorga cedează mai greu ispitei de a se aventura pe un teren atît de obscur şi de nesigur, îndrumat doar de intuiţie şi de impresie.

RAZA ASEMĂNĂRILOR MERGE ÎN SUD

Zestrea decupării unor elemente sau informaţii de comparatistică istorică în sens larg ne-o procură şi alte cărţi de călătorie ale lui N. Iorga. **Ţara latină cea mai depărtată în Europa: Portugalia** este o altă culegere de note pe care N. Iorga o tipăreşte in 1928, deci înainte de călătoria în Scandinavia. În **Ţări scandinave,** de altfel, autorul introducea în discuţia comparată şi Portugalia: **„Şi fota suedezelor din unele regiuni şi covorul scoarţă sînt absolut ca la noi. Deşi covorul a intrat în fabrică, totuşi se păstrează şi în acest domeniu elemente care corespund în chip uimitor cu elementele de artă populară de la noi. Tot aşa după aceleaşi străvechi norme preistorice, se face lucrul lemnului, pentru furci, scaune, etc, în toată Suedia. Cum de altfel am văzut la Porto boi mergînd supt juguri lucrate cum se lucrează lemnul ţăranului nostru, cu stelele şi crucile caracteristice".** Cum spuneam şi mai înainte, intenţia autorului, care călătoreşte ca un amator de noutate şi de observaţia străzii, nu este să apeleze deliberat şi forţat la comparaţii. În cazul Portugaliei, surprizele şi explicaţiile de genul celor din cartea despre scandinavi sînt mai puţine. Ceea ce nu le scade nici importanţa, nici semnificaţia. N. Iorga reţine obiceiul femeilor de a purta pe cap greutăţi întocmai ca la noi. Mai remarcă un acoperămînt al capului întocmai cu acela al femeilor din Făgăraş. Obiceiul „clăcii", care poate se va fi numit altfel şi la noi, este descoperit întocmai şi la portughezi: **„În viaţa morală a stratelor adînci ale acestei naţiuni sînt însă elemente foarte vechi şi foarte**

simpatice. Aşa, de pildă, la sate, sărbătoarea porumbului, la dejghiocatul boabelor. Cînd s-a cules porumbul, se adună femei, fete, şi tineri, ca să lucreze la un loc, să vorbească, să cînte şi să spună poveşti. Sărbătoarea aceasta se numeşte seifa, şi acela care găseşte în timpul lucrului un porumb roş e socotit ca om norocos. Este un mare eveniment pentru ţărani această sărbătoare în care se spun poveşti întocmai ca la noi. Este ceva în adunarea aceasta rurală care ne strămută în chiar domeniul vieţii noastre populare". În literatura populară portugheză, examinată şi ea într-o conferinţă anexă, N. Iorga descoperă un echivalent al Mioriţei, locul acesteia fiind luat de calul năzdrăvan : **„Dar am găsit într-o colecţie portugheză chiar una din poveştile noastre, aceea în care voinicul şi-a luat aleasa fără voia părinţilor şi, cum merg singuri călări prin noapte, ei se simt urmăriţi : prin vraja calului năzdrăvan răsar ape, păduri şi stînci în urma lor apărîndu-i. Pe ce căi ajung aceste elemente a trece de la un popor la altul, peste o depărtare ca aceasta nu se poate spune aici".** Ar fi fost interesantă o explicaţie şi în acest caz, aşa cum am văzut că se dă pentru arta norvegiană de stil bizantin sau pentru arta populară suedeză. Cărţi similare de călătorie în Spania, Italia, Franţa, scrise de N. Iorga la ani diferiţi nu scot la iveală astfel de preocupări şi identităţi, ceea ce ne arată că autorul nu le avea în vedere în mod special. Este cu atît mai grăitoare însă semnalarea lor.

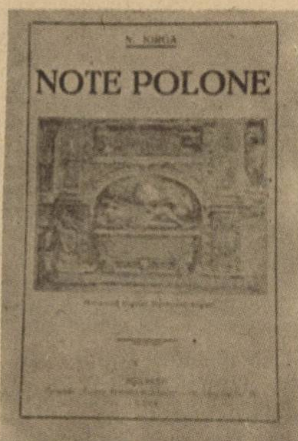
Nici **Vederile din Grecia de azi** însoţită de cele **Cinci Conferinţi** despre viaţa grecească actuală nu face caz de înrudirile dintre români şi greci, deşi aici posibilităţile de a le exhiba ar fi fost foarte numeroase. Subliniem acest lucru pentru a evidenţia încă o dată că nu un program comparatistic a urmărit N. Iorga în cărţile sale de călătorie, dar că elementele lui i-au forţat pasivitatea şi că l-au obligat la o reacţie şi chiar la un răspuns. În cazul neogrecilor el se opreşte foarte puţin asupra înfăţişării comune a artei decorative, cu rădăcini extrem de vechi.

„Anumite elemente tracice şi ilirice din vremuri foarte vechi, cînd au coborît în Grecia, prin Pind pînă în Peloponez, au influenţat şi schimbat pînă şi caracterul artei greceşti. În locul vioiciunii şi simţului pentru culori, naturaleţei în redarea obiectelor, calităţi pe care le întîlnim în arta cretană, cea mai decorativă artă ce a existat vreodată, arta grecească, chiar dacă se ţine seamă de faptul că o statuie azi albă a fost totuşi odinioară colorată (...), apare măsurată şi rece. E o siguranţă pentru mine că tot ceea ce e artă geometrică, stilisare, nu vine nici de la Grecii de pe coastă, nici de la cuceritorii asiatici, ci un element „nordic", dorian. Şi din aceste elemente s-a alcătuit ceva sintetic, nou. Arta grecească se datoreşte astfel fondului de nord unit cu graţia de sud." Originalitatea preistorică a artei greceşti este semnul ei distinctiv : figurativul este pentru Iorga, produs recent, import italic sau insular venit din sud. Deşi ar fi putut glosa mult în marginea literaturii neogrece pe care o prezintă într-o conferinţă, şi în care scriu mulţi aromâni grecizaţi, N. Iorga nu este interesat de căutarea unor coincidenţe artificiale. El urmăreşte liniile unui fenomen cultural profund, arhaic, o reală problemă ştiinţifică. În genere, N. Iorga semnalează asemănări, dar nu propune explicaţii decît în rare cazuri. Ipotezele pentru Scandinavia sînt excepţia.

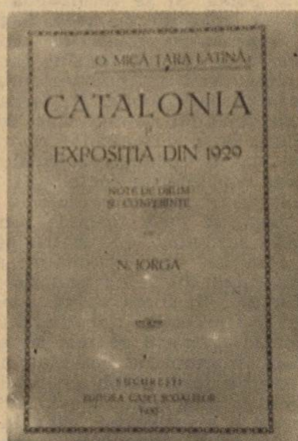
SOLUŢIA FONDULUI TRACIC

De ce insistăm asupra revelaţiilor pe care i le produce lui N. Iorga peisajul antropologic al ţărilor vizitate ? Pentru că de obicei cercetătorul român este înclinat să se ocupe de ceea ce a primit mediul uman de la Carpaţi de-a lungul vremii şi mai puţin de ceea ce la rîndu-i a dat altora. Grăitoare este situaţia limbii române unde lingviştii studiază mai ales ce-am primit, dar nu şi ce-am dat. În ultimul timp se arată oarecari semne de schimbare a opticii, dar prejudecata rămîne mai tare. Şi în celelalte domenii lucrările stau la fel. Conspectarea călătoriilor lui N. Iorga ne furnizează materia unei preocupări cu prea puţini concurenţi în cultura românească. La rîndu-i N. Iorga a făcut-o în trecere şi fără insistenţă. Problemele pe care le ridică constatările lui sînt variate şi complexe. Ele ţin de o comparatistică complexă, interdisciplinară care are aici un vast material de cercetare. Sînt aspectele semnalate de N. Iorga simple coincidenţe fără explicaţie adîncă ? Sînt ele fapte cu o motivaţie specială, adîncă ? Sînt ele dovezi de înrudire, de influenţă, de fenomen paralel şi fără nici o cauzalitate de la un teritoriu la altul ? Răspunsuri nu avem pentru că baza cercetării este extrem de fragilă. Sensibil la asemenea manifestări, N. Iorga a înregistrat în timpul primului război mondial o situaţie grăitoare pentru rolul acestui substrat activ pe care-l presupunea în cazul scandinavilor. Este vorba de cazul goralilor polonezi, care au influenţat arta modernă poloneză şi care la origină nu sînt de loc polonezi, ei fiind în primul rînd „gorali" adică oameni de munte, valahi prin tradiţia locului. Pe 1 noiembrie 1916, într-una din notele sale zilnice, N. Iorga s-a ocupat de Polonia şi România. Asemănări culturale în viaţa poporului. Fiind un text elocvent pentru cele ce am prezentat pînă aici şi unul din primele de această factură îl reproducem integral :

„Între Polonia de soarta căreia — fie şi pentru a o înşela — începe a se îngriji toată lumea, şi noi, sînt atîtea legături istorice pe care le ştie toată lumea şi pe care cîteva volume ale unei lucrări întinse ar fi în stare a le cuprinde.

Dar și între viața populară a Polonilor și Rutenilor care locuiesc cu ei și între viața populară a românilor sint multe și însemnate asemănări.

Casa de lemn de lingă Cracovia ca și aceea a „guralilor" (Muntenilor de pe Tatra, pe care unele izvoare de pe la 1650 încă îi dau drept români și care sint vestiți artiști fără școală, care au dus pină la extreme hotarul înțelegerii artei țărănești) e, în încheietura de birne a ei, înaltul acoperiș de draniță ori de stuf, în alcătuirea de scînduri a zăplazului, ca și în podoaba stilpilor, corespondența desăvîrșită a casei noastre țărănești. Aceleași lavițe, aceleași mese, aceleași sculpturi măiestre. „Sucmanul" lor e sumanul țăranului moldovean. Portul femeilor are multe părți comune. Și ca și româncele, vecinele lor slave țese, cu aceeași bogăție de colori, de argint și de aur.

Mai departe, olăria celor două — sau trei — popoare merită a fi comparată. Pregătirea ouălor „împistrite" de Paști e absolut aceeași : și li se zice și la ei ouă „scrise".

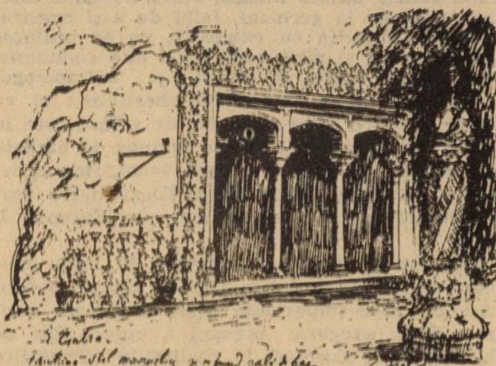
Datinile, ca vestirea morților prin trosnitul mobilelor, etc., sint în mare parte datinile noastre.

Scriitorul de la care luăm aceste știri adaugă că aceeași artă populară se întîmpină în Bretania, vechiu lăcaș național celtic, unde asemănările nu se opresc aici, în Auvergne și chiar în Provența franceză, — în care locuri însă civilizația i-a oprit dezvoltarea. Pentru înțelegerea lucrului ar trebui studii întinse și o largă expunere. Aici ne vom mulțămi a adăuga o precizare.

În nordul și vestul fostului regat polon lumea populară e alta. Ea seamănă cu aceea din regiunile fără populație românească ale Ungariei. Și, la unii ca și la alții din acești vecini ai noștri, o puternică influență germană se constată de la întiia privire.

Rămîne sudul și sud-vestul. Aici sintem pe teren de cunoștință deplină. Ruteni sau poloni, sint oameni tocmai ca la noi supt cele mai multe raporturi.

Și explicația e una singură. Ne găsim cu toții pe acelaș pămînt de strămoșească datină tracă.

Reproduceri din volumul „Țara latină cea mai depărtată în Europa : Portugalia" de N. Iorga.

Iar Guralii de lingă Cracovia, fiind, cum spune De Noyers în veacul al XVII-lea, aceeași populație cu valahii („Valahii care se zic Gorali" ; Lettres, Berlin 1859, p. 58) nu e vorba în arta populară, numai de această străveche moștenire, ci încă și de o transmisiune directă prin noi.

Și să adăugim încă o știre. Arta noastră populară abia a trezit, ici și colo, un oarecare interes. Arta populară a goralilor, „de la Zakopane, vestita stație de aer", a influențat însfirșit pe artiștii poloni. Arhitecții se serviră de arhitectura rustică drept temă unică pentru vilele splendide care se găsesc la Zakopane. Sculptorii și ebeniștii, inspirîndu-se de modelele nesfirșite ale mobilării gurale, creară mobiliere cu structuri inedite : sala de mîncare, saloane, odăi de fumat, etc. Olăria a inspirat fabricile de porțelan : argintarii creară potire de vin din donițe țărănești. Manufactura de la Sevres a creat chiar, în 1900, un serviciu de masă gural de toată frumsețea, după modele date de Stanislas Witkiewikz. Acesta e astăzi stilul națio-

nal polon. **Şi se recomanda francezilor a căuta şi ei inspiraţie în acest bogat izvor".**

Dincolo de mustrarea conţinută pentru oamenii de cultură români, care avînd mostre mai multe decît cei polonezi n-au creat un asemenea curent artistic, N. Iorga ridică aici problema fondului comun trac de civilizaţie şi cultură, ca şi a românilor ca intermediari moderni ai lui. În viziunea istoricului, aşa cum o decupăm din diferite contribuţii, acest fond trac, nu este doar personant după o vorbă a lui Lucian Blaga, ci de-a dreptul prezent şi cu un rol încă nestudiat. Şi pentru că acest exemplu al „goralilor" din Polonia ne-a adus pe teritoriu învecinat, tot pe un teritoriu vecin, acela al fostei Panonii, N. Iorga aplică consecvent aceeaşi regulă a preeminenţei fondului. Acesta e mai puternic şi stratul cel nou se modelează după el. Acest împrumut se face dintr un fond anterior, care este un fond autohton exprimat ca intermediar pentru unguri de slavi. **„Prezenţa şi mai departe a elementului slav în Panonia, însemnătatea lui se dovedeşte şi prin alt lucru : cultura pămîntului la unguri, felul lor de a face case după vechea datină tracică, afară de cazul unui împrumut de la germani, felul de a-şi construi fîntînile, puţurile cu cumpănă, ce se întîlnesc din pusta lor şi pînă departe, şi alte amănunte, sînt absolut slave. În sfîrşit şi antropologul poate interveni în această chestiune : el va spune că între tipul unguresc de astăzi, care în foarte multe cazuri e foarte frumos, la bărbaţi, dar mai ales la femei, şi tipul vechi, fino-ugric, este o deosebire foarte mare.** (Dezvoltarea aşezămintelor politice şi sociale ale Europei, I, 1920).

Din nou, şi în cazul ungurilor, N. Iorga apelează la fondul şi datina tracică, căreia evident că-i acordă o importanţă mult mai mare decît ne-o arată exegeza precară a operei sale de istoriograf al Europei. În realităţile etnografice de pe teritoriul Panoniei medievale şi moderne, N. Iorga relevă presiunea aceluiaş substrat atotputernic ale cărei întipăriri le află pînă chiar şi în nord-vestica Scandinavie. În **Patru conferinţe despre Armeni**, N. Iorga va urmări şi aici asemănările de rasă şi de obiceiuri pe linia unei informaţii care indică o componentă a poporului armenesc, cea precumpănitoare astăzi, dintr-o revărsare tracică, dunăreană pe meleagurile Armeniei actuale. O încercare de tratare ştiinţifică a problemei trace o face N. Iorga în 1936 cu prilejul primului volum Strămoşii înainte de romani din **Istoria românilor.** Maniera e cu totul alta decît în notele de călătorie. Istoricul lasă aici materia să vorbească şi avansează foarte zgîrcit cîte o sugestie. Delimitată ferm, pe baza datelor, este aria tracică, imensă şi depăşind Balcanii. Istoricul ne desfăşoară sub ochi harta unui teritoriu care nu intră în contradicţie cu însemnările de călătorie. Această hartă nu reflectă numai concluziile ştiinţifice ale omului de ştiinţă, ci şi optica lui în materie de istorie artistică şi de viziune antropologică. Lui N. Iorga îmbucătăţirea faptelor şi fenomenelor artistice după

cum impun graniţele politice este un sacrilegiu. Actualele graniţe politice, ne spune istoricul, sînt o piedică în calea contemplării şi judecării unui fenomen artistic integral, harta lui nu are nimic de-a face cu o hartă politică actuală.

ARTA E UNA SINGURĂ DINCOLO DE HOTARUL POLITIC

N. Iorga pledează în aceste călătorii libere de constrîngerile manualului şi ale propagandei ieftine, la libertatea gestului ştiinţific, la dreptul omului de ştiinţă de a nu se încurca în canoane false, limitative de extracţie şi interes politic. **„Fără îndoială arta este una singură, ea formează un organism care îşi formează de la sine linia de dezvoltare. Naţiunile nu pot decît să-i servească, dînd maeştrii care le aparţin. Aceşti maeştri aduc de sigur cu dînşii ceva din sîngele lor, din dispoziţiile lor, din spiritul lor, din ceea ce caracterizează rasa căreia aparţin ; ei vor rămîne însă totdeauna legaţi de o tradiţie mai veche decît dînşii, uneori seculară, şi de o tehnică a cărei schimbare de la individ la individ, chiar de la rasă la rasă este o imposibilitate. Oricît ar admite cineva elementul naţional în artă, cu toate acestea va trebui să recunoască existenţa acestui ceva esenţial şi permanent care trece mai sus de limitele naţiunilor".** Teoria aceasta a lui N. Iorga nu anulează valoarea contribuţiilor naţionale ci le precizează motorul ascuns, moştenirea preformativă, care este veche şi inevitabilă. Sub masca diferitelor arte naţionale se ascunde, de fapt, ne spune savantul, de multe ori o artă unică în variante mai mult sau mai puţin locale.

Marele istoric ne propune să refuzăm compartimentările recente fără nici un cîştig pentru istoria adevărată, integrală şi să ne întoarcem la harta originară a lucrurilor care ne explică cel mai bine starea actuală a artei din multe ţări şi regiuni ale Europei şi ale lumii. Privirea integratoare pe care ne-o propune N. Iorga este un cîştig de perspectivă extraordinar. Acesta este de altfel şi drumul pe care a mers Mircea Eliade în studiile sale de istoria religiilor în care s-a întors către etapele anterioare, arhaice, ale vieţii credinţelor, singura cale de acces către origini.

TEZAURUL — AGONIE, BLESTEM ȘI FASCINAȚIE

RECURS LA DESTIN

Pentru tăinuire, cei ce au descoperit tezaurul au înfundat pușcăria. Și au murit în bătăi, pentru că l-au înstrăinat, deși banii pe care ii primiseră le-au fost confiscați. Doi inși au scăpat de pedeapsă, unul Verusi care a distrus, a vîndut și a reținut o parte din tezaur, și fratele domnitorului, cel ce s-a ocupat cu ancheta. Adică, vinovații principali. Un recurs în postumitate, și la atîta distanță față de eveniment ce rost ar avea ? Mai ales că în podgorie circulă și azi ca o vorbă de duh, replica unui țăran martor la un proces petrecut ceva mai tîrziu după descoperirea tezaurului, un om ascultat și acuzat apoi, pedepsit pentru propria lui sinceritate. Cică ar fi zis : Păi domnule, eu cînd sînt în pădure, mie îmi vine să fur ! Ceee — a strigat judecătorul, cum adică să furi, ce să furi și de ce ? — s-a grăbit el să strîngă la un loc toate posibilele mijloace cu care să-l facă pe bietul martor — cum l-a și făcut — un inculpat în fața lui și a lumii — de ce să furi și cu ce ?

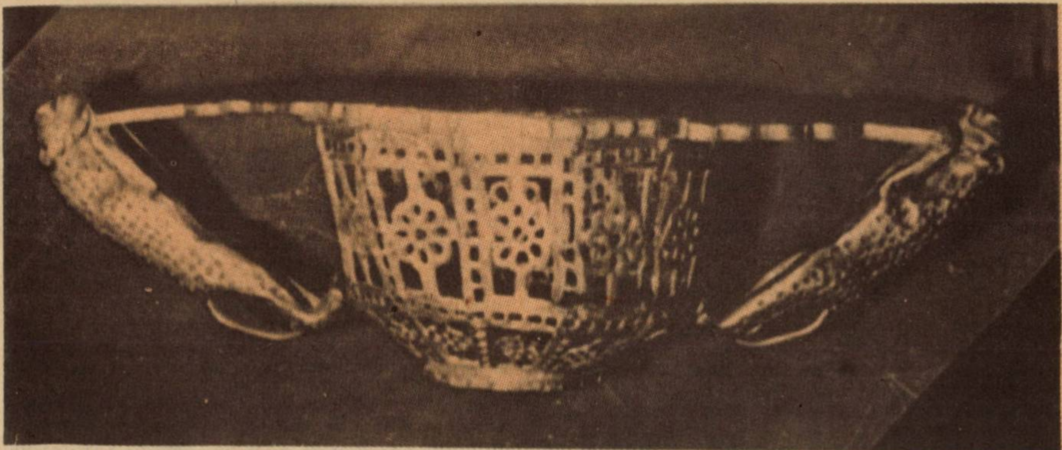
a. i. zăinescu

— Cu ochii, domnule, a răspuns țăranul, că eu cu ochii mă satur, mă satur din ochi...
Sigur, este un existențialism de o blajină și tragică experiență în toată această scurtă și halucinantă poveste care a rămas ca o comoară în inima acelor locuri și-n sufletul atitor generații care s-au succedat de atunci. Mai ales că cealaltă, cea atît de întîmplătoare la urma urmei și atîta de tragică și plină de neprevăzut, tezaurul *Cloșca cu puii de aur* părăsise deja locul și luase drumul unor colosale aventuri. Sau poate că tocmai acesta este și echilibrul, această justiție pe care se reazemă totul în natură. În acest sens, nici nu știu care bogăție e mai grea : cea a tezaurului, sau cea a spiritului care printr-o experiență de mare încleștare s-a ridicat pentru a-l recupera ? Căci iată pînă unde poate merge logica : Pietroasele au descoperit un tezaur și, în lunga lui călătorie prin lume — într-o lungă fază numai ascuns și furat — el a lăsat un gol aproape geologic în suflete, cei ce l-au descoperit au fost uciși iar urmașii lor au trăit cea mai cruntă mizerie a soartei, neamul lor aproape că s-a pierdut, iar sărăcia din case s-a mutat apoi și în cimitir. Pentru că ei n-au avut nici măcar o cruce acolo și n-au avut parte pînă la urmă nici măcar de acel simplu și uscat dreptunghi de pămînt. Și golul acesta aproape geologic a trecut și a putut fi umplut de un sacru sentiment al ideii de tezaur. S-au născut legende, s-au născut povești. Mai mult, un țăran a putut vorbi într-un tribunal și-a putut da astfel o replică despre care abia peste o sută și ceva de ani se va mai putea auzi — și cum ? — ca metaforă a unei doctrine filozofice, e drept, dar e și cinstit să recunoaștem că fără nici o legătură între una și alta, și fără nici un răspuns. Căci, mă rog, de la Pietroasele pînă la Paris — la locul cu pricina ideii —, este o cale cam multișoară și ceea ce le leagă este un simplu amănunt. Și anume : intre locul unde a fost expus prima oară în altă lume tezaurul, la Paris, și strada, clădirea, clubul unde se adunau marii gînditori ai mijlocului veacului acesta, existențialiștii, nu-i decît o bătaie de gînd. Am străbătut-o de cîteva ori și am încercat să-mi imaginez cum va fi arătat acel țăran care, pentru sinceritatea și profunzimea replicii sale, s-a întors abia după cîteva luni acasă căci, sinceritatea — nu-i așa ? — trebuie să mai dea și niște explicații uneori, și trebuie să se mai și explice pe urmă și cu asta, gata, vom mai vedea. Cîteodată cred că am mai bine de-o sută, o sută și ceva de ani ; chipul țăranului acela îl văd ca pe o umbră a marelui tezaur, iar replica, replica se mă incremenește : cu ochii, domnule, a răspuns el, căci eu cu ochii mă satur, mă satur din ochi.
El îmi e consătean, am uitat să spun, și cu asta cred că vă dați seama de ce am pornit-o eu pe urmele tezaurului și ale întîmplărilor care se leagă de el. În fond e puțin să știi că te-ai născut la Pietroasele ? Și că de aici a început una din cele mai extraordinare aventuri ale cunoașterii, un periplu prin istorie în care doar naufragii au mai lipsit și doar sirene. Nu însă mîhniri și chiar crime, deznădejdi și ambiții care au mișcat atîtea lume și atîtea destine încoace pînă cînd, de la locul său umil și nefericit de unde a fost descoperit și pînă la statutul său de piesă monumentală de importanță națională, adică pînă la revenirea și reașezarea sa în țară s-au consumat atîta energii și atîtea drame, unele de un pitoresc atît de exotic și cu un desnodămînt atîta de tragic, încît alții, grecii vechi, de pildă, le-ar fi consacrat cel puțin o epopee.

RĂSCUMPĂRAREA PRIN MIT

Din spița lui Lemnaru pînă la urmă se trag toți. Iar unii dintre ei, lemne ! că puteai să tai și codri pe ei, chit că viața le-a mai luat-o și la vale uneori iar ei, nu se știe cum, se trezeau tot urcînd. Se prinseseră parcă de un copac alb pe dealuri și trăgeau acum și în somn de el și de toate rădăcinile sale ascunse, ieșite colo și colo ca niște fulgere din pămînt. Sau ca niște sipnări de animal trist, obosit și pus să-și caute hrana printre suflarea morților ori printre pietrele lor, de la cap, care le ținea loc și de sărbătoare acum și de cuvînt Religia aurului îi înnebunise pe mulți și făcuse din ei un fel de preoți lunateci, păduroși și subțiri ca stafiile, oficiind pe lîngă vechi zidiri și cripte sau cățărîndu-se pe invizibile turle și sfredelind de acolo cu ochiul un și mai invizibil și un fascinant bob de aur prin pămînt. Despre Lemnaru, descoperitorul marelui tezaur, nu se mai știa nimic, numele său începuse să scape memoriei podgorenilor iar viața sa de mai înainte parcă nici n-ar fi fost. Un simplu accident, o breșă în pereții de calcar ai dealurilor sau, și mai puțin, un răgaz de o clipă pe un drum care se termină în cruce și pe care nu se poate merge decît la pas.
Ninsese, iarna venise mai vreme decît se așteptau și, cam în locul primăriei de azi, printre ruinele unui castru roman se puteau vedea albe, sclipind de zăpadă. acoperișurile de șindrilă ale unor vechi mînăstiri ce țineau de ctitoria Buzăului. Pietroasele erau o moșie a lor. Păduri dese de jur împrejur, pîlcuri mari de stejari și fagi, lăstăriș de arini și sălcioară, tufe de porumb și de gherghini. Sătenii își încercau prin pivnițe vinul iar călugării își scoborau către bălți porcii pe care-i creșteau prin păduri. În fața stareţului scos pe un jilț și așezat între blănuri în imensa curte străjuită de chilii și adăposturi, cîteva zile la rînd, porcilor li se făcea numărătoarea. Ca să le mai astîmpere foamea li se asvîrleau cu furcile chiorchini vechi de struguri și paie, îi îmbătau cu grohotos de prună de la cazanele de țuică, pînă ce-i treceau apoi prin semnul roșu al fierului și-i însemnau. Zăpada se topea pe rîturile lor lungi și într-o dimineață, unul mai răzleț care-o luase spre poartă și care, nu se știe cum, scăpase de arsura semnului monahicesc, a fost văzut rîmînd și spărgînd în dinți niște grăunțe roșii, de aur. Și tot în dimineața, aceea, cînd s-a sărbătorit și numărătoarea, din burta unui alt porc care-a fost tăiat și pus pe jeratec, au fost scoase, de asemenea, niște grăunțe de aur. Să fie vreun semn ? — s-au întrebat închinîndu-se și înfulecînd din ciosvîrțile calde, abia pridiđind și mirîndu-se bieții călugări? Sau, cine știe, de, parcă se mai aude, s-a mai auzit — nu e așa? — căci, doamne ferește, unul Lemnaru...
Și așa se zice: că din cauza acelor porci care n-au mai apucat crăciunul și pînă la urmă nici n-au ieșit lipsă la numărătoare, el, Lemnaru și ginerele său, descoperitorii marelui tezaur,

au trebuit să meargă și să se spovedească la stareț, să spună tot, ce e cu comoara, unde o țin dacă o mai țin, și unde e, cui au dat-o dacă au dat-o.

Aceasta este legenda, o parte a legendei sau, dacă vreți, aceasta este răscumpărarea prin mit pe care oamenii locului au făcut-o unui om care și așa nu se simțea și nu era vinovat cu nimic în fața vieții, dar peste care, odată ce-a căzut, întîmplarea l-a smuls și l-a ridicat cu mult deasupra lor și împotrivă-le, parcă, sau cel puțin în afara lor, înafara destinului unic — și prin consecință comun — pentru ca într-o postumitate imediată să-l facă să fie și sincer și lepădîndu-se de sine și de tot ceea ce nu prin trudă ar fi putut să cîștige sau cîștiga. Dar la ce mijloace au recurs — la niște porci! Ceea ce nu era prea departe de adevăr, turmele acelea trecuseră și prin locul comorii. Lemnaru și cu ginerele său, pietrari din tată-n fiu, desghiocaseră pe neștiute lespezile și dintre ele s-au revărsat deodată numai lumini și broboane de aur. Pietre mici, strălucitoare și rotunde, s-au rostogolit repede la vale, lăsîndu-le în mîini greutatea imensă a marelui tezaur. Ei l-au jefuit cei dintîi, l-au tăiat ca să-l poată ascunde și să-l vîndă apoi, cum s-a și întîmplat. Ajunși în pușcărie, unul din ei, autorul de fapt, Lemnaru, orbise și nu mai știa cine e. A putrezit în lanțuri, nebun, uitat de paznici și mîncat de viu de șobolani.

Porcii aceia din legendă — și în bună măsură și adevărați — aveau să mai iasă așadar încă o dată și să se furișeze ca niște năluci pe la capătul vieții celui blestemat. Căci nu șobolanii spunea el că-l mănîncă, ci porcii. În sfîrșirea sa lentă și chinuitoare, Lemnaru agoniza. Dincoace, în sat, oamenii căutau să-l salveze, nu în realitate, căci nu aveau cum, ci printr-un mit; îl puneau să se mărturisească mănăstirii și starețului iar sinceritatea la care îl convocau și pe care el o ducea pînă la capăt apare astfel ca o sinistră pedeapsă, căci de aici i s-a tras, din acest moment a început el să pătimească. Deținea un secret care nu era al lui dar de care se atinsese, se contaminase de el fără să știe și fără să bănuiască măcar prețul cumplit pe care avea să-l plătească.

Lucru curios, dar parcă din pornire, aici stă și un soi de invidie, sau, ca în orice legendă sau mit, stă momentul însuși al probei în fața căreia eroul trebuie să se decidă. Pentru memoria sa postumă era nevoie de așa ceva. Lemnaru era prezent astfel în două locuri deodată, într-unul unde își ispășea fără vină pedeapsa care îl apropia de nebunie și apoi de moarte și, în celălalt, acasă la el, în podgorie, unde era pus să mărturisească și să se îngroape singur într-un mormînt străveziu în care nici pămîntul și nici apa să nu mai poată să intre și să se vadă cînd și cînd dacă nu cumva, cine știe, chiar și acolo a mai dat sau mai dă vreodată de aur. Căci pentru unii, care n-au avut unde să fie îngropați, miturile nu sînt altceva decît niște morminte. Iar în spatele și dinaintea lor numai ochi, cu cer scormonitor de mii și milioane de ochi.

ARĂTAREA LUPILOR

O realitate fabuloasă cum este aceea a tezaurului nu împacă totuși lumea și nici n-o desparte de mit. Legenda forează încă în memorie și, pe la o mie nouă sute, o mie nouă sute și ceva, la Pietroasele nu se putea spune că lumea nu mai trăia încă în povești. Cică s-a arătat așa, ca din senin, un lup alb cu trei picioare. Și conducea în miezul iernii haite întregi de lupi vineți și înfometați pe dealuri, îi rotea cît ținea ziua pe culmi iar în văi nu se cobora decît el cîteodată și de acolo urla ca scos din minți. Noaptea, sub lună, zăpada scîrțîia rece sub salturile lui dezordonate, dar atîta de repezi și contorsionate, împinse așa cu cap cu tot într-o parte, că ceilalți lupi nu vedeau decît o prăfuială albă înainte și nu se puteau ține după el decît după miros. În toată iarna nu și-au găsit un alt culcuș undeva decît în cariera de piatră de unde fusese scos tezaurul. Și în toată iarna aceea, din cotloanele peșterilor, prin crăpăturile de calcar, nu se mai putea auzi decît urletul lor. Se porneau cînd toți deodată, cînd doar cîte unul care parcă se tînguia. Și stelele arătau stranii deasupra și se făceau mici, se depărtau fără nici o sclipire și lăsau numai vîrtejuri, găuri negre pe cer. Cînd se crăpa de ziuă unii plecau spre păduri, alții veneau. Și în fruntea unora, și a celorlalți, tot într-un du-te-vino, trecea lupul alb, un lup alb, cu trei picioare — îi lipsea unul din față, cel din dreapta — iar atunci cînd urca se arunca mai mult în sus, se încovoia lateral și întindea coada lung, ca veverițele, se agăța de aer parcă și plana. Cînd cobora se arunca pur și simplu, se dădea peste cap și aluneca. La o distanță respectabilă, îl urmau ceilalți. Nu se apropiau niciodată prea

mult, ceva le era interzis, cu o oprire bruscă lupul alb îi incremenea. În cariera de piatră, jos, nu intra niciodată în peşteră iar uneori putea fi văzut deasupra, pe un podiş de lespezi de unde veghea.

Un bătrîn ciudat, fost călugăr şi pustnic acum, care avea o grotă mai sus n-a mai putut ieşi toată iarna şi nimeni nu s-a mai putut duce la el iar lumea l-a crezut sfîşiat şi mîncat de lupi. În primăvară, bătrînul nu mai era decît o poveste, iar cînd au început muncile, cînd au înflorit pomii şi cînd a dat lăstar nou viţa de vie, el nu mai era. Nu mică li s-a părut minunea însă cînd el a apărut întreg pe uliţele satului şi a scos spre vînzare nişte coşuleţe din coji de alun, cîte împletise el în sihăstrie şi nişte icoane pe care era desenat — ce? Un lup alb, cu trei picioare. Că nu se mai ştia, fusese un vis al iernii aceleia care abia trecuse sau primăvara, în chiar clipa aceea se făcuse deodată mai rece şi aproape că se şi strîmtorase, se mai retrăsese un pic şi începuse să ningă, chiar viscolea iar de pe dealuri, în urma omului aceluia se învîrtejeau nu umbre şi nici măcar amintiri, ci chiar lupi în carne şi oase, parcă erau legaţi cu un lanţ făcut din urmele şi respiraţia lui iar dinspre pietrele care adăpostiseră marele tezaur — numai gemete şi urlete de lupi.

CIOHANAUA

După cum ne putem imagina, Lemnaru căuta să-şi mute într-altă parte comoara, n-o mai voia acasă. Îi era teamă de ea, visa urît. Dar îi era teamă şi de nişte oameni pletoşi şi tuciurii care veniseră cu căruţele lor cu coviltire, se fixaseră pe undeva pe aproape şi ridicaseră o adevărată colonie de corturi. Aveau rude de sînge prin acele locuri, unele chiar în inima Pietroaselor, fierari şi rotari cei mai mulţi, dar legăturile între ei se pierduseră. De aceea nici nu le ţineau parte şi-i ocoleau cît se putea mai mult, deşi frînturi de dialog în limba aceea a lor bruscă şi alunecoasă se mai auzeau cînd şi cînd, scînteiau parcă printre icnituri de ciocane şi zvîrcoliri de foc. Lumea lor era alta, ţinea mai mult de meseriile şi trebuinţele satului din acel timp, iar între atelier şi bucata de pămînt pe care şi-o cîştigaseră cinstit, cu sudoarea frunţii, cei mai mulţi dintre ei îşi părăsiseră şi obiceiurile vechi şi deprinderile şi se împroprietăriseră cu altele noi, cele ale podgorenilor. Aşa că, atenţi la veştile ce veneau din tabăra depărtaţilor şi nepoftitelor rude, s-au gîndit cum să le facă vînt mai încolo şi să apere satul de forfota lor. Lemnaru însuşi şedea ca pe spini ştiind că în podul casei păstrează ceva foarte de preţ. Şi-i tot dădeau ocol acei venetici şi-şi tot suceau ochii după el, sau poate că aşa vedea el şi în somn şi tot aşa vedea şi cînd era treaz şi nu mai putea să se ducă nicăieri şi trebuia să facă pe paznicul la propria lui casă şi la propriul lui vis. Mai venea, după cum se auzea, şi o lege a alinierii satelor, (a alinierii caselor, de fapt) şi se gîndea ce-o să se întîmple dacă o să fie dărîmat şi-o să-i fie descoperită taina despre care, de, om rămăsese şi el, mai vorbise colo şi colo şi se trădase cum că ar avea el un secret cu privire la ceva. Regulamentul organic pe de o parte şi oamenii aceea tuciurii pe de alta îl strîngeau ca într-o menghine şi se strîngea şi el tot la fel, fără rost. De regulament l-a scăpat regulamentul însuşi, fiindcă nu s-a aplicat, de ceilalţi l-au scăpat fierarii. Şi cum: au făcut să se audă şi să treacă pe deal Ciohanaua. „Păzea Ciohanaua, strigau de pe deal, păzea că vine şi trece Ciohanaua! Şi mai aruncau printre căruţe, în tabăra de corturi şi cîteva cozi de iepure pe care le suflau ca pe nişte păpădii prin aer şi le descîntau, le făceau să furnice şi să scoată scîntei. Adevărul e că ei ştiau că în rasa lor o coadă de iepure îndeplineşte un ritual de spaimă şi că o anunţă pe Ciohana — o stafie în limbajul lor, o arătare de duh care ucide şi amuţeşte totul pe loc. Mai şi strigau, „păzea, Ciohanaua, vezi că vine şi trece, aha, Ciohanaua"!

Şi, într-o noapte, Ciohanaua s-a arătat. Un măgar alb, alb de tot sub lună, un măgar văruit din cap şi pînă în picioare, îi legaseră nişte cratiţe vechi, hodorogite, de coadă şi nişte clopote la gît, trecea tropotind şi spînzurîndu-se parcă, repezindu-se tot într-un vuiet de tablă şi de tălăngi. A trecut ca un fulger printre căruţe, s-a izbit de roţi şi de cîinii legaţi sub oişte, a dărîmat cîteva căldări care fierbeau pe pirostreie şi a călcat de-a dreptul peste cîteva focuri, făcîndu-i pe copii şi pe cîini să urle, iar pe femei să se dea de ceasul morţii. Ciohanaua s-a dus lăsînd în urma ei un nor de praf şi o vraişte de parcă peste tabără trecuse un tăvălug. Nu i-a mai apucat răsăritul soarelui acolo, a doua zi duduia de căruţe şi de tropot de cai tot pămîntul încheind ca un fermoar la orizont umbra înaltă şi verde a dealurilor, lăsînd satul în legea şi sub toropirea lui caldă, iar pe Lemnaru să-şi caute, pentru comoară, un nou adăpost.

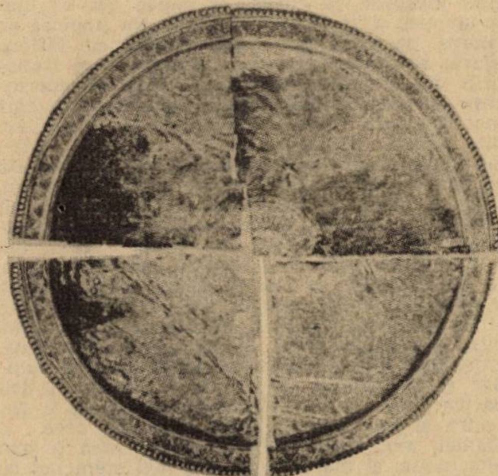
LEMNE DE FOC

Febra aurului a produs rupturi în relieful podgoriei şi a măcinat, cale de aproximativ o generaţie, minţile şi inimile acelor oameni care locuiau parcă în pantă universul şi-l mai aplecau şi ei cîte puţin, gata să se uite şi să se repeadă şi la cîte o stea ce li se părea lor mai pe aproape, să scormonească, să sape cu unghiile şi-n ea; doar, doar dacă vor da de ceva şi se vor trezi deodată bogaţi. Poveştile cu ploi cu bani de aur şi nopţi ce se scutură cîteodată zornăind peste acoperişuri cu bucăţi mici şi lucitoare din preţiosul metal îşi făcuseră din nou ca din pămînt apariţia iar povestitorii se jurau pe proprii lor ochi că chiar ei văzuseră colo şi colo toate acestea şi că, în satul vecin — totdeauna realitatea asta imaginară se petrecea în altă parte, într-o vecinătate de loc sau destin — că în satul vecin, bunăoară, a mai plouat şi cu sînge după aceea şi că s-au mai auzit şi nişte vaiete pe sus, iar nişte cai cînd păşteau s-au smucit deodată din piedici şi au început să necheze cumplit. Scuipau înnebuniţi nu fire sau ghemotoace de iarbă ci numai bănuţi şi bucăţi roşii de aur. Imaginaţia lucra, nu glumă, şi nici folclorul nu era prea departe, memoria asuda ca într-o fierărie dezgropînd din cuvinte numai unelte şi lucruri de preţ. Iar după treaba aceea cu izgonirea oamenilor din colonia de corturi îşi fă-

cuseră apariția nevestele lor, niște profesioniste în ale povestului, nu pe degeaba, bineînțeles. Și nici în văzul sau auzul mare, ca să afle și să se bucure toți, ci mai pe tăinuite, tot în șoaptă, așa, și numai pentru cine le-a spus lor ghiocul, că uite, norocul numai pe tine, boierule, doar pe dumneata te vrea și haide, vino mai aproape și lasă-mă să-ți ghicesc. Și boierului, săracul, îi clănțăneau dinții în gură, nu mai putea, se și vedea într-o noapte călare numai pe vîlvătăi. Lemnaru, pe care vi-l mai amintiți, dusese tezaurul la o rudă a sa, nu sosise încă acel — pe jumătate grec, jumătate italian — Verusi căruia să i-l vîndă și nici nu se spovedise în acel an, trăia cu frica în sîn, însă nu față de cel de sus, cum se spune, ci față de comoară. Avea un dud în curte, un dudoi mai precis, căci nu făcea dude și-l ținea așa doar pentru umbră și fiindcă era înalt și pletos, i s-a părut lui, sau ce-a văzut: într-o dimineață cînd s-a sculat, dudul era plin de țigănci. Ședeau acolo sus și îl chemau să urce și își desveleau de pe sîni șiruri grele de galbeni și rîdeau, îi făceau cu ochiul ca și cum l-ar fi chemat să facă dragoste. A țipat la ele să se dea jos, le-a înjurat de mama focului că i-a trezit și pe ceilalți din casă și s-au trezit și vecinii. Țigăncile, ale dracului: hai vino și bate-ne, boierulue, hai vino, îi ziceau și își mai dezveleau și picioarele sărind de pe o creangă pe alta și făceau răcoare cu fustele lor lungi și înfoiate iar el răsucea un topor în mîini și amenința că dacă nu se dau jos o să le trîntească el cu dud cu tot. S-au uitat vecinii, s-au uitat și cei ai casei în dud, și-au făcut semnul crucii și-au zis că-i năuc. Sau nu s-a trezit bine, o fi visat, cine știe, și uite-l acum, el cică e în pat și doarme. Se ceartă în somn. El a tăcut, în ziua aceea nu s-a mai dus să taie piatră, cum îi era datoria, și a tăiat din rădăcină dudul,l-a ciopîrțit în bucăți și l-a făcut piramidă în curte, ca să-l usuce bine vîntul și să-l facă lemne de foc pentru iarnă.

O ZI ȘI O NOAPTE

Marginile nu erau atît de ridicate, dar nici coborîite ca să le poți desveli și să le cuprinzi repede în palme, așa cum ar fi vrut și se pregătea pentru asta, omul nostru comun și statornic din podgorie, cineva în felul său un urmaș. Un urmaș în linie dreaptă, se gîndea el, așa că nu se poate, ceva din treaba aceea mai trebuie să pice, aurul a mai rămas pe undeva pe aici, pe aproape, și poate că-i dau chiar eu de capăt. Gîndea în termeni vînătorești omul nostru, era și vînător de altfel, tînăr și destul de chipeș, al doilea între cei patru sau cinci copii... parcă cinci, nu? — se întreabă el deodată și se oprește, ia stai să-i numărăm, zice: unul, Gheorghe, unul, Stan, da, geamănul cu mine, el a murit, unul Stan, așadar, eu, Matilda și Tache, deci cinci, adică nu, patru — al doilea deci între cei patru sau cinci copii și, cum primul plecase deja la o fierărie și se pregătea să devină fierar, lui, celui de-al doilea, nu-i rămăsese altceva decît să fie un fel de a doua dar, uneori, chiar și prima și cea mai ascultătoare și mai temută mînă a tatălui printre ceilalți; și cum era și

muncitor, bun gospodar, mai rămînea să i se dea și o pușcă iar lîngă ea și-o cazma și peste amîndouă, ca un tunet, o poruncă:

— La vie! Vara o păzești, toamna o îngropi, iar la primăvară te apuci de desfundat. Eu altoiesc și pregătesc viță nouă.

— Ce-am făcut eu, zice omul nostru, privind peste umăr, îndărăt, ca și cum tocmai atunci, dintr-o altă vîrstă și într-o altă lege, s-ar fi întors cu fața către niște nori și i-ar fi cercetat fix, cu încordare, ca să vadă dacă mai sînt tot acolo, deasupra, ori dacă sub ei, dedesupt, se mai află tot un loc, locul acela pe care mi-l arată cu mîna și pentru care — mi se pare mie sau se șterge la ochi, tace, răgușește puțin și se întunecă o clipă? — ce-am făcut eu, zice, și se ridică brusc ca și cum de acum încolo nu se mai poate altfel, trebuie să ascultăm cu sfințenie totul și să ne ridicăm și noi la rîndul nostru, nu să stăm drepți, ca niște lumînări, de pildă, dar, oricum, să ascultăm și să stăm toți în picioare. Mi-am ales partea mea de vie, cea care mi se cuvenea, și-acolo am început munca încă din vară. Era un tăpșan și, pe el, așa ca o movilă la mijloc, un vechi cămin, o pimniță cum i se mai spune, numai piatră și iarbă acum, niște buturugi în care aveau cuibar viespile și cîte un zarzăr sub care ne mai căutam umbră, cîteodată, ne odihneam și ne mai aminteam de cînd eram mici. Ei bine, am luat la cazma tot tăpșanul acela și, ce să vezi: la o izbitură, odată, iese așa un sunet ca și cum aș fi izbit în cap un om. Nu-i a bună, m-au tăiat, rece, sudorile. Mai încerc odată, tot la fel. Mi s-a făcut frică, mi-aprind o țigară și mă trag mai la o parte. Piatra pe care m-așez huruie și se duce de-adura cît colo, m-a trîntit cineva, parcă, și cad. Nu spun că m-am închinat și mi-am făcut de trei ori cruce. Fumez, mănînc țigara pînă mă arde. Și apuc din nou cazmaua, o iau mai pe departe, sap încet, numai ape pe mine. Dau pămîntul la o parte, se înserase. Lună plină, și sap. Cînd, iar, parcă lovesc un om în cap. Și iau ca prostu'pușca și încep să trag. Am făcut găuri, goluri în pămînt. Cînd m-am uitat, tă-

rîna începuse să curgă, se rupea așa ca dintr-un mal și se cernea singură, era împinsă de cineva parcă și aruncată, fărîmă cu fărîmă, afară, se sbătea și iarba, tremura și frunza prin vie, nu știu, un pui de vînt mă cuprinsese de șale și mă înmuia. Am văzut o oală mai întîi, am văzut-o cum ieșea și creștea așa din pămînt. 'Mnezeii mă-si: am zis, ăsta-i aurul, se vede că tot pe aci, printre noi stă și tot pe capul nostru o să cadă el, săracul, asta e, comoara neamului, măi frate, și cît îmi fusese mie de frică mai înainte m-am repezit spre ea; phii — om m-am făcut, om te-am făcut tată! Bat așa, ca într-un pepene, în ea, o încerc cu unghia de la arătător, sună a plin. Bat ca și cum aș bate într-o ușă apoi și pe urmă cu tot latul palmei, o încerc, sună plin. Om m-am făcut și om te-am făcut, tată, gata, îl scot și pe ăl mare de la fierărie, cumpăr și o pereche de boi și-o căruță, îi dau partea mea de vie Matildei, soră-mea, îi fac zestre și lui Tache, o să-i cumpăr ceva și mamei, scot tabla ruginită de pe casă și pun alta, nouă, și mai vedem noi, mai stăm noi de vorbă, mai vedem noi ce-ți trebuie lume, nu e așa? Pentru că, gata, altfel sîntem, altfel vorbim. Să nu ne enervăm, însă, să nu ne supărăm. Și să nu ne amestecăm unii-n treburile altora, nu? Că dacă e și-o fi să fie, pușca e leacul, să nu se apropie nimeni, că trag. Ce mai, eram alt om, m-am apropiat de comoară și pe lună — ce lună, că băgai ața în ac — m-am uitat strimt pe deasupra și m-am uitat fix, destul de rece apoi și în jos. Marginile oalei parcă-mi scăpau, n-aveau muchii, totul era așa, cum să spun, ca o gură știrbă: ea de pămînt, pămîntul în jur, și se rosese. De unde se vede că pămîntul cu pămînt nu se rabdă și intră unul în celălalt și nici nu se știe cine și după ce legi pînă la urmă iese învingător și cine cu ce se alege și cine de ce îl mai întreabă, dacă-i bogat sau sărac pînă la urmă, dacă-a suferit sau nu. Dar ca să nu mai lungesc vorba, e clar, dacă n-am avut de ce s-o apuc, m-am opintit cu umărul în burta ei și-am văzut, încă odată, că-i grea. Grea de tot, nici nu se-nclina. Răsărise de ziuă, nici n-auzisem cînd s-a făcut zi, urcau oamenii colo și colo, pe deal, fiecare cu treburile lui. Eu mi-am luat cazmaua și-am început să-mi învelesc la loc comoara și s-o astup, să nu se vadă și să nu vadă nimeni, nimic, nici chiar ai mei dacă, doamne ferește, le-o da prin cap să se uite și să se întrebe: dar Ion, ce-i cu Ion, că n-a venit în noaptea asta acasă?

Săracii! În noaptea și în ziua aceea ei nici n-au știut că Ion al lor a fost cel mai bogat și mai fericit om de pe pămînt.

ALTĂ NOAPTE

Și ce-mi spun? — continuă omul nostru comun și statornic din podgorie, în felul său un urmaș, un Ion al tuturor timpurilor și mai ales al pămîntului, cel care, pentru o clipă s-a deschis ca o rană sub lună și pe toată durerea și frămîntarea sa de secole, a crezut că poate vedea și simți, în sfîrșit, cum arată la față norocul și poate să-i stea ca un sfinx înainte, fără ca nici o încercare și nici o putere din jur să-l mai clatine ori să-l mai apese vreo grijă, ceva. Toată ziua a trebuit să stau tot prin preajmă, să-mi fac de lucru prin vie, să mă vadă lumea că lucrez. Oriunde porneam, mă trezeam tot la locul comorii, mă lega și mă trăgea ceva așa ca o funie acolo și eu mă roteam ca un cal în pripon. Cînd și cînd deasupra țărinei pe care o îngrămădisem deasupra soarele scotea aburi și sfiriia. Mai mult, cîțiva bulgări se și umeziseră puțin și se topeau. Erau așa ca și cum i-ai unge cu ceva și, lucru ciudat, mie mi-a și mirosit a candelă și-a niște uleiuri care ba veneau din văzduh, ba se scurgeau de prin pietre, ba parcă urcau din pămînt. Odată cu soarele, pata neagră și umedă de deasupra creștea. Aurul, mă gîndeam eu, s-a încălzit, o fi uns cu ceva și s-a încins, așa se face că țărîna se întunecă și aburește. Spre seară mirosul se schimbase, era cînd de cimbru, că ăsta e mult pe deal, cînd de busuioc. Și pe undeva, așa ca de tămîie. Dar și asta, mă gîndeam eu, o fi tămîiat cineva, că la noi biserica e în mijlocul cimitirului și tot sus pe deal, așa ca o casă în mijlocul curții, cu toți aici împrejur, o fi tămîiat cineva — zic — și, seara, mirosul se duce cît colo prin văi și coboară pe rîndurile de viță ca spuma pe rîu. Deci nu de la comoara mea se simt toate acestea, îmi fac eu curaj și, mai întîi cu cazmaua, apoi cu palmele, încep să dau la o parte țărîna din locul tăinuit. Lucrez repede, nici nu respir. Un capac alb acoperea pe dinăuntru vasul puțin mai jos de marginile sale răsfrînte în afară și tocite ; dau să apuc, înfig mîna înăuntru și mi-o retrag. Parcă mi-ar fi dat cineva cu var pe șira spinării, așa m-am îndoit și am tresărit, ceva cald și scîrbos mi se prinsese de degete. Scutur mîna, o ridic în bătaia lunii și o privesc. Picură stropi rari și groși de pe ea, albi. Degetele se lipesc. Le frec cu pămînt, rup niște frunze de viță și le curăț. Mi se făcuse scîrbă, îmi țineam mîna așa dreaptă și departe, ca să nu mă ating de ea. Iau un băț și-l înfig în capacul acela, îl tai în patru. Cînd, deodată, o huruitură, ceva se prăbușește înăuntru și se zbate așa ca un lanț izbindu-se de pereți. Vasul răsună a pămînt ars și mort. Dar și golindu-se, răsturnîndu-se așa pe dinăuntru de parcă cineva de dedesupt i-ar fi furat deodată totul și s-ar fi dus un metru sau doi mai în jos. Mai auzisem, știam că orice comoară poartă și un blestem, că îți alunecă, îți fuge norocul dintre degete și te mai lasă și bolnav cîteodată și pocit. Că cică asta îl ține pe aur în pămînt, un blestem. Dar să fie el al dracului dacă mă las. Mi-am sumes mînecile și am scos fărîmă cu fărîmă toată porcăria aia albă și' unsuroasă, nu era multă, era doar cît ținea gîtul oalei și pe urmă, pe urmă cînd m-am uitat, — am întors vasul cu gura desgolită spre lună — ce se poate crede, ce crezi c-am văzut; un schelet, niște oscioare, un copil care fusese îngropat gol și în picioare în oala aceea și se turnase peste el ceară și tămîie topită. Astea-l ținuseră drept. Avea la gît un ban mic, de aramă și o cruciuliță mică de lemn. Nenorociții, ce s-au gîndit — dar cum avea să se descopere era o nenorocită — să aibă cu ce plăti cînd o trece rîul acela dincolo. Nenorocită și pentru că n-a știut că la copil nu se pun bani, că ei nu plătesc și că pentru ei plătesc alții.

Am luat oala aceea de pămînt în brațe, si-

criul acela de fapt, şi m-a dus, tot pe ocolite, prin vii, noaptea, acasă. L-am trezit pe ăl bătrîn şi i-am spus: uite, tată, ce-am găsit eu la deal, o comoară. Tata a trezit-o pe mama şi mama a aprins o luminare. S-a dus a doua zi la preot şi i-a făcut toate cele de trebuinţă celui necunoscut care, odată ce fusese găsit în via noastră, se chema că e tot unul de-al nostru — şi tot o rudă într-un fel, cum rude sîntem şi ne facem toţi cînd ne vine şi ne bate, fiecăruia, ceasul. Numai că lui — după banul acela s-a descoperit — ceasul îi bătuse cu mult mai înainte de a fi venit. Fusese un incest, mai demult erau cîteva case răzleţe şi pitice, pierdute pe dealuri iar bătrînii, oamenii cei mai bătrîni, şi-au amintit şi-au văzut aşa ca prin sită cum odată şi odată — aşa încep toate poveştile — intr-o noapte, dintr-una din acele case s-au ridicat vîlvătăi, foc înalt, săgetînd ca un fulger, şi s-au auzit numai ţipete, cotcodăcit surd de păsări şi urlet de cîini. Cînd au ajuns acolo, tocmai spre ziuă, arsese şi cumpăna de la fîntînă iar găleata de lemn care se vedea că fusese desfăcută şi aruncată-ntr-o parte încă mai fumega. Din apă se uita cu ochi tulburi şi înecaţi un om nebun. Iar mai încolo, spînzurată de-un dud, era fata lui care parcă rîdea. De aproape un an nimeni n-o mai văzuse şi cam tot de atîta timp mama ei plecase la o mînăstire în munţi. Cam aceasta-i povestea.

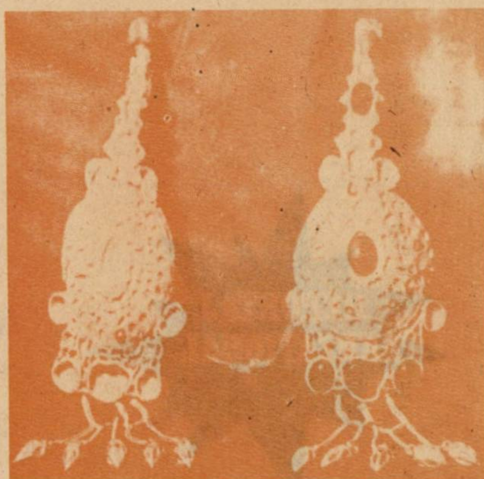
Ceea ce mai aflu: cam tot atunci, monetăria statului emisese acea monedă mică şi săracă de aramă care avea să depună mai tîrziu mărturie şi să arate că poveştile totuşi nu sînt chiar poveşti şi că orice legendă şi orice mit nu sînt şi nu pot fi altceva pînă la urmă decît o realitate pierdută. Sau rătăcită, uitată undeva în memorie, pînă cînd cineva, poate să fie şi o întîmplare, o ridică din nou la suprafaţă.

Fascinaţia, grandoarea şi agonia tezaurului aveau să mai producă însă multe iluzii şi multe victime, tot ce se petrecea cu el era în taină legat de locurile şi oamenii acestor întîmplări care nu mai conteneau şi se ţeseau ca o plasă în jurul unui tot mai risipitor şi imprevizibil destin.

. . . .

TEZAURUL, ÎN SFÎRŞIT

Ce-mi spune, azi, un pietrar care auzise de celebrul tezaur dar care nu avusese încă prilejul să-l vadă. El nu este chiar oricine la urma urmei, pietrarul, şi ca de obicei, în meseria sa, părăsită pentru un oarecare şi anume timp, se pot întîlni întîmplări la care, vezi dumneata, zice el, abia mai tîrziu mi-am dat seama că am participat. Pe scurt, timp de şase ani, a fost primul preşedinte de C.A.P. din zonă (G.A.C. pe atunci) şi, cum e lesne de înţeles, în toată această perioadă s-a ocupat de cu totul altceva decît cu pietrele. Nu-i vorbă, tot altceva făcuse şi mai înainte, imediat după 44—45, cînd fusese activist. Şi aşa o bună bucată de timp suprema lui unealtă, ciocanul de cioplit, i-a rămas să ruginească undeva printre alte scule pentru ca să fie nevoie să-l regăsească odată şi să se întoarcă la el, de, cam pe brînci mai spune acum, şi cam chioriş.

Şi atunci, schimbîndu-şi el cioplitul pietrei, a văzut că ceva parcă-i scăpase. Era o întreagă istorie şi piatra aceasta, cu ajutorul ei ştia pînă atunci şi fiecare casă pe care-o lucrase, ştia şi multe întîmplări despre oameni, vorbea adică, putea să colinde prin sat şi prin lume şi să afle o mulţime de întîmplări. Parcă nu-i prea mai spune nimic acum şi nici el parcă nu mai ştie s-o întrebe. La Bucureşti se organizase între timp o expoziţie cu valorile de artă revenite în patrimoniul naţional şi ziarele publicau ştirea şi fotografia pe prima pagină. **Cloşca cu puii de aur** figura la loc central. În spatele ei, cunoscutul tablou, Carul cu boi. Încît, dacă o priveai dintr-un anume unghi, uriaşa comoară părea chiar atunci descărcată din car şi pusă sub protecţie în faţa vizitatorilor care-i dădeau roată. Şi dom'le, zice pietrarul care avuse cinstea să facă şi el parte din delegaţia locală martoră la eveniment, mie mi s-a părut că boulenii ăia frumoşi din tablou se mişcă şi merg, am auzit aşa o scîrţîitură din toate roţile şi încheieturile carului iar pe deasupra şi-o pasăre parcă, un duh al ei care zbura. Ce să spun, numai lume bună acolo, numai oameni mari. Şi cînd m-au fotografiat şi pe mine lîngă tezaur eram transpirat tot. Îmi lua ochii comoara iar carul din spate îmi scîrţîia în auz. N-am putut să rezist, am întors capul şi cineva de lîngă mine, cred că i s-a părut şi lui tot aşa, căci a spus: e-hei, da'mult a mai trebuit să umble şi carul ăsta pînă a ajuns aici. Că greu a mai venit, greu a mai adus-o, săraca! Ce-am înţeles eu atunci nu prea mi-aduc bine aminte, dar am stat şi m-am gîndit mai pe urmă şi le-am spus şi ăstora de-aici mai apoi, pietrarilor din sat. Le-am zis: mă, voi ştiţi că eu am stat de vorbă cu Tudor Arghezi, — căci el era, aşa cum am citit eu pe urmă în ziar — uite ce mi-a spus: vezi dumneata, domnule Cotună, ce ţi-e şi cu carul ăsta şi cu toată comoara de-aici, carevasăzică s-au întors, nu-i aşa? Eh, şi ei proştii, pietrarii ăştialalţi, că adică ce-am înţeles? — m-au întrebat: că s-a întors şi chiar atunci fusese descărcată din car, mă, carevasăzică asta mi-a zis şi la treabă de-acum, puneţi mîna şi daţi cu ciocanele în pietre, nu staţi aşa de nătăfleţi că istoria nu vă bate cu pîini peste gură.

*** Fragmente din „Cartea reflexelor", în pregătire.**

8*

„În nici un caz operele de artă care sînt patrimoniu artistic al nației nu vor fi trimise peste frontieră, chiar în țară amică"

mihai pelin

PINACOTECI ÎN CĂUTAREA UNUI ADĂPOST

Încă din ziua de 8 mai 1942, biroul 5 al secției a IV-a din Marele Stat Major a expediat pe adresa tuturor muzeelor țării scrisoarea nr. 335 135, însoțită de prospectul intitulat **Măsuri pentru apărarea patrimoniului artistic și cultural,** „cu rugămintea de a fi pus în vedere tuturor organelor din subordine, pentru trecerea imediată la execuție". Chiar dacă nu s-au aplicat imediat, măsurile nu erau prea hazlii. Le-a venit rîndul transpunerii în viață abia la începutul anului următor, cînd evenimentele dramatice din existența și așa cătrănită a muzeelor au început să se succeadă în ritm alert. În februarie 1943, George Oprescu și Marius Bunescu au plecat împreună spre Cîmpulung-Muscel, spre a afla o clădire potrivită pentru adăpostirea lucrărilor muzeelor Toma Stelian și Simu. La început, primăria orașului le-a oferit trei posibilități : Ateneul Popular, Clubul Militar și casa Grand. Dar emisarii direcției artelor au optat pentru o clădire din vecinătatea cunoscutei mănăstiri Negru Vodă. Tot atunci, Octav Angheluță plecase spre Rîmnicu Vîlcea, unde a găsit potrivită pentru evacuarea patrimoniului Pinacotecii statului fosta reședință episcopală și o școală de cîntăreți bisericești. La 19 februarie 1943, Ion Petrovici s-a adresat mareșalului Ion Antonescu, spre a-l informa despre ultimele sale decizii : Muzeul de artă religioasă și Muzeul de artă națională Carol I, „avînd adăposturi bune și solid construite, vor rămîne pe loc" ; celelalte vor fi evacuate din București ; doar pastelurile lui Ștefan Luchian, desenul stînd pe cartoanele lor ca praful de sidef pe aripa unui fluture, și un număr de tablouri valoroase de Nicolae Grigorescu și Ion Andreescu vor fi adăpostite în seifurile blindate ale Băncii Naționale a României. Apoi, ministrul artelor avansa o sugestie în realismul căreia nici el nu credea : „propunea a se construi în curțile tuturor muzeelor adăposturi în beton armat". Arhitectul Horia Teodoru întocmise un proiect tip pentru asemenea adăposturi, la prețul de 6,5 milioane lei bucata. La 23 februarie 1943 a sosit la ministerul artelor și răspunsul mareșalului Ion Antonescu : „Să se viziteze adăpostul de la Legația Rusă. Dacă este găsit bun și spațios, acolo și la Banca Națională să se evacueze tot ce este de mare preț. Restul să se lase pe loc". Construcția de adăposturi din beton armat nici nu mai intra în discuție. Totuși, la 26 februarie, Ion Jalea, George Oprescu, Marius Bunescu și Horia Teodoru au vizitat adăpostul antiaerian din incinta fostei Legații Ruse, dar l-au găsit compromis de umezeală și impropriu adăpostirii operelor de artă. Ultima recomandare oficială primită nu a mai fost luată în

seamă. La 13 martie 1943, directorul artelor, Ion Jalea, a comunicat ministrului Ion Petrovici propria sa decizie : muzeele Toma Stelian și Simu vor fi evacuate la Cîmpulung-Muscel ; pinacoteca statului, pinacoteca din Iași, Muzeul Kalinderu și Muzeul „Theodor Aman" vor fi evacuate la Rîmnicu-Vîlcea. În aceeași zi, primăria bucureșteană a oferit direcției artelor autocamionul Opel Blitz nr. 19 830—B, condus de șoferul Oprea Alexandru Ciucu. Încît, la 15 martie 1943, Ion Petrovici n-a mai avut încotro și a hotărît că evacuarea poate începe. Și chiar a început, în aceeași zi. Pentru că alte speranțe nu se întrezăreau. Dimpotrivă, la 18 martie 1943, Banca Națională a României a comunicat ministerului artelor că seifurile sale blindate „sînt pline pînă la refuz cu o parte din valorile proprii". Puțini știau că și Banca Națională a României își avea pinacoteca ei.

Întîi și întîi, la 15 martie 1943, au fost evacuate la Cîmpulung lucrările Muzeului Toma Stelian, cu autocamioane ale serviciului motomecanizării din Ministerul Apărării Naționale. Primul transport a pornit dimineața, la 8,30, și a ajuns cu bine la destinație, la orele 14,30, însoțit de o gardă de patru soldați. Dar evacuarea propriu-zisă, prin transporturi masive și succesive, s-a efectuat între 22 și 28 martie 1943. Încît, la 29 martie, Octav Angheluță a fost în măsură să raporteze ministerului că pinacotecile din București și Iași, ca și muzeele Kalinderu și Theodor Aman, sînt instalate în condiții acceptabile la Rîmnicu Vîlcea, sub supravegherea paznicului Stelian Suse. Iar în aprilie 1943, în raportul impropriu intitulat **Activitatea de creație pe tărîmul artelor,** întocmit în direcția condusă de Ion Jalea, se consemna, nu fără satisfacție : „conform dispozițiilor primite din partea Marelui Stat Major al armatei, toate colecțiile muzeelor de artă plastică au fost evacuate și adăpostite în siguranță". Ultima instituție muzeală evacuată din Capitală a fost pinacoteca municipiului București. Coletele ei au ajuns la Curtea de Argeș la 15 aprilie 1943, rînduindu-se și ele sub grija paznicilor Constantin Cioacă și Gheorghe Drăguț. Între timp, la 11 aprilie, la Cîmpulung, se consumase o tragedie : Nicolae Pătroi, paznic al Muzeului Toma Stelian, a fost împușcat din greșeală de un soldat din garda armatei. A fost prima și ultima victimă a acestui febril episod.

În rest, vara lui 1943 a fost relativ liniștită. Pe frontul de răsărit luptele se purtau încă la distanțe apreciabile. S-au mai întreprins evacuări, dar nu de amploarea celor din primăvară. De la 6 iulie 1943, exponatele Muzeului Militar Central, demolat prin sforăriile de culise, au fost îngrămădite în magazia Farando din șoseaua Giurgiului nr. 160. La 13 iulie 1943, Camil Ressu

și Marius Bunescu au fost delegați să colaboreze cu generalul Grigore Constandache și locotenent-colonelul Gheorghe Fluture la conservarea lucrărilor de artă plastică din muzeul armatei. Misiunea lor s-a rezumat la „conducerea lucrărilor de împachetare în tuburi a picturilor mari". Curînd, le-a fost trimis în ajutor și Vasile Velisaratu și Muzeul Militar Central a fost evacuat la Sinaia. În iunie 1943, pinacoteca municipală ploeșteană a fost evacuată în comuna Cornurile de Sus din județul Prahova. Alte mișcări de opere de artă nu am mai consemnat. Însă în toamna lui 1943 un curier al armatei, destul de surescitat, anume locotenentul Dumitru Costescu, a trîntit pe biroul lui Ion Jalea un document redactat pe un ton calm, dar cu un conținut infernal. Îl reproducem în întregime, pentru că merită :

Marele Stat Major
Secția IV-a
Biroul 5

SECRET
Nr. 654 406 din 17 oct. 1943
Marele Stat Major
Secția IV-a
către

Ministerul Culturii Naționale

— Direcția artelor —

Avem onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune să se comunice Marelui Stat Major, cît mai neîntîrziat, măsurile luate de Dvs. pentru protecția operelor de artă și a lucrărilor socotite ca opere de mare interes național, din localitățile notate mai jos și care probabil vor constitui eventualele obiective pentru aviația inamică :

— București
— Ploiești
— Cîmpina
— Brașov
— Buzău
— Galați
— Constanța
— Giurgiu
— . . .
— Iași
— . . .
— Roman
— Bacău
— Brăila
— Craiova
— Sibiu
— Arad
— Timișoara

Totodată vă rugăm să binevoiți a dispune să se trimită Marelui Stat Major propuneri din care să rezulte :

— Ce urmează a se evacua
— Cantitatea în vagoane
— Localitatea de unde se evacuează
— Localitatea unde se propune a se evacua.

Toate cheltuielile în legătură cu această operațiune, în afară de transportul pe c.f., urmează a fi suportate de Dvs.

Șeful Marelui Stat Major
General Adj. S. Mardari
Șeful Secției IV-a
Lt. col. C.S. Zălaru

Documentul era marcat cu o bulină din hîrtie roșie imprimată cu cinci cuvinte laconice : **Prin curier ofițer. Pleacă imediat.** Și sosise la Direcția artelor chiar în ziua emiterii ei. Nu am avut norocul să cunoaștem pe vreunul dintre martorii acestei comunicări dramatice, dar bănuim că în biroul sculptorului Ion Jalea, preț de clipe lungi, liniștea a fost deplină.

O IARNĂ ȘI O PRIMĂVARĂ DRAMATICĂ

După o consfătuire sumară, la 22 octombrie 1943, inspectorii direcției artelor s-au risipit prin țară pentru a organiza evacuarea bunurilor artistice care nu erau încă puse la adăpost. Adrian Maniu a plecat spre Ploiești, Cîmpina și Brașov și, apoi, spre Constanța. Catul Bogdan și Ion Vlasiu spre Sibiu, Craiova, Arad și Timișoara. George Năsturel a ales itinerariul Buzău, Galați, Brăila și, în sfîrșit, Giurgiu. Cel mai dificil și mai periculos drum le-a revenit sculptorilor V. Vasiliu-Falti și Ion Gr. Popovici : Roman, Bacău, zona nord-est, Cernăuți. Singura lucrare artistică de certă valoare din Giurgiu era monumentul lui Eminescu, semnat de Corneliu Medrea. A rămas pe soclul lui. La Craiova, pinacoteca fundației Alexandru și Aretia Aman urma să fie adăpostită în subsolurile sigure de care Bănia nu ducea lipsă. La fel, la Brașov, colecția cu cele mai importante lucrări ale pictorului Mișu Popp era ocrotită într-o clădire solidă din periferiile orașului. La Sibiu, Muzeul Brukenthal era în parte evacuat la Agnita, iar colecției Virgil Cioflec i se căuta un loc de refugiu pe Valea Oltului. Bunurile artistice din Buzău se vor îndrepta spre mănăstirea Ciolanul, cele din Galați vor fi îndrumate tocmai la Săliște, lîngă Sibiu, cele din Constanța spre mănăstirea Balaciu, în Ialomița, cele din Arad la Miniș, iar cele din Timișoara la Chizătău. Ultimul raport a sosit de la Ion Gr. Popovici, la 8 decembrie 1943 : evacuările de bunuri artistice din zona de nord-est și le asumase armata. Cu alte cuvinte, au

urmat o iarnă și o primăvară pline de peripeții, înfrigurate și istovitoare. Mai tîrziu, în pragul verii lui 1944, au început să fie evacuate și lucrările din incinta ministerului artelor. Semnificativ, conform instrucțiunilor Marelui Stat Major, prioritățile din urgența I s-au stabilit într-o ordine favorabilă operelor artistice : tablourile, biblioteca, arhivele... Însă pînă atunci, la 3 decembrie 1943, imperturbabil, Ion Jalea, la direcția artelor, cerea luarea în studiu a unor noi legi a muzeelor. În urma demersului său, Ion Petrovici a recomandat să se pornească de la vechiul proiect întocmit de Al. Tzigara-Samurcaș. Inițiativa era de domeniul incredibilului, însă nu avem încotro și trebuie s-o semnalăm. La fel, trebuie să consemnăm un alt eveniment incredibil : la 7 noiembrie 1943, pe acest fundal de neliniște și tensiune, s-a deschis pentru public pinacoteca muzeului din Constanța. La festivitate a participat și Lucian Grigorescu. De fapt nu ar fi fost prima dată cînd incredibilul se insinua în pagina de istorie.

Noul an 1944 a debutat sub semnul unei profunde îngrijorări generale. Totuși, mașina administrației funcționa cu un randament remarcabil. La 4 ianuarie 1944, pe adresa ministerului artelor a sosit o nouă adresă a serviciilor M.O.N.T. și A.P. : „pentru a se evita gravele consecințe ale unui eventual atac aerian asupra Capitalei..., operele de artă vor fi impachetate și trimise în regiuni sigure, cu inventar, pentru a se evita orice dispariție". La 19 ianuarie 1944, aceleași servicii somau ministerul să comunice neîntîrziat măsurile întreprinse. Între timp, la 13 ianaurie 1944, Ion Jalea, Adrian Maniu, Catul Bogdan, Ion Vlasiu, V. Vasiliu-Falti, Ion Gr. Popovici și G. Năsturel s-au întrunit la direcția artelor spre a hotărî soarta bunurilor încă neevacuate. Inspectorii cunoșteau foarte bine situația din țară și în consfătuirea lor nu s-au bătut cîmpii. Mănăstirea Ciolanul fiind la doi pași de Buzău, evacuările urmau să se întreprindă cu mijloace auto. Transporturile de la Galați la Săliște necesitau trei vagoane, cele de la Constanța la Balaciu și Cîmpulung — 12 vagoane, de la Timișoara la Sanovița — trei vagoane. Pentru salvarea obiectelor de artă din părțile Moldovei, Ion Gr. Popovici a solicitat 49 vagoane. Iar la 18 ianuarie 1944, Ion Jalea a dispus să se impacheteze, pentru orice eventualitate, și lucrările de artă din incinta ministerului. În aceeași zi, Marius Bunescu a început ambalarea celui de-al doilea eșalon al lucrărilor Muzeului Simu și la 31 ianuarie era pregătit de drum. Coletele Muzeului Simu, împreună cu lucrările din localul ministerului, au fost transportate la Cîmpulung, la 22 februarie 1944, sub paza lui Valeriu Cociș și Toader Nicolae. La 24 februarie s-au evacuat și tablourile direcției generale a teatrelor și operelor române. La 1 martie, a sosit din Bucovina un raport detaliat al lui Adrian Maniu, privind transporturile îndrumate din nord-est spre Sibiu. Caligrafia lui dezvăluia o veritabilă tragedie. La 18 martie 1944, reîntors de la Rîmnicu Vîlcea, unde prospectase noi spații de depozitare, Octav Angheluță a solicitat și el două autocamioane, pentru lucrările încă neevacuate ale Pinacotecii statului. Au plecat toate spre Cîmpulung împreună cu ultimele

Fundația Dalles

colete de la Muzeul „Theodor Aman". În febra evenimentelor, nu au fost uitate nici colecțiile de artă particulare și, la 17 martie 1944, generalul de corp de armată Ion Rășcanu, primarul Capitalei, consilia ministerul artelor : „...oficialitatea să facă un apel către toți cei ce dețin astfel de colecțiuni, îndemnîndu-i să și le evacueze în localități ce oferă mai multă securitate și înlesnindu-le la rigoare mijloacele necesare grație cărora să poată executa această evacuare". Dar nici un particular, din acest punct de vedere, nu a apelat la serviciile statului.

Cum era de așteptat, avalanșa de lăzi și colete sosite la Cîmpulung și Rîmnicu Vîlcea a provocat o criză acută de spații adecvate pentru depozitare. În consecință, la 28 martie 1944 s-au suspendat definitiv cursurile școlii de cîntăreți bisericești din Rîmnicu Vîlcea. Probabil nici elevilor nu le mai ardea să cînte. Simultan, Ion Petrovici a cerut dublarea gărzii armate din Cîmpulung, afectată tezaurelor de artă. Acolo, criza de spațiu a fost depășită prin două neașteptate oferte adresate ministerului artelor : întîi, George Oprescu a pus la dispoziția muzeelor evacuate imobilul său din str. Eremia Grigorescu nr. 30, degajat de mobile de prisos prin grija lui Mircea Nădejde ; apoi, în același scop, și Constantin Baraschi a pus la dispoziția autorităților reședința sa de vară din str. Nicolae Alexandru Voievod nr. 43. Spre Rîmnicu Vîlcea, ultimele

Biserica evanghelică C. A. din România
...STORIUL REGNICOLAR EVANGHELIC C. A. SIBIU
Telefon 458

.../1944. Data la 19 Maiu 1944.

...elenţei Sale
D-lui Prof. Jon Petrovici
...istrul Culturii Naţionale şi al Cultelor
Bucureşti.

transporturi s-au efectuat la 9, 10 şi 11 aprilie 1944, cu autocamionul 21 530 B, condus de şoferul Marin Popescu. Securitatea operaţiunii au asigurat-o paznicii Stelian Suse şi Samoilă Bălţat. În sfîrşit, la 12 aprilie s-a evacuat şi direcţia artelor la Copăceni-Mănăstirea, în judeţul Ilfov. De la aceeaşi dată, serviciile financiare ale direcţiei funcţionau la Pucioasa, în judeţul Dîmboviţa. Şi toată această amplă mişcare de oameni şi bunuri s-a încheiat în ordine şi la timp. La 15 aprilie 1944, armata a comunicat ministerului artelor că nu-i mai poate fi de folos cu nimic. Peroanele gărilor erau pline de sinistraţi şi răniţi. Triajele staţiilor de cale ferată se ticsiseră cu mii de vagoane încărcate cu material militar salvat de pe frontul de răsărit. Toate mijloacele de transport ale Marelui Stat Major erau mobilizate în zona operativă. Războiul se mutase pe pămîntul mutilat al României. Curînd şi primăria Capitalei a înştiinţat ministerul artelor că nu-i mai poate oferi nici un ajutor.

MUZEUL BRUKENTHAL NU A FOST EVACUAT ÎN GERMANIA

Tot în primăvara lui 1944, la 19 aprilie, presbiteriul parohiei evanghelice din Sibiu, în calitatea lui de autoritate administrativă a fundaţiei baronului Samuel de Brukenthal, a solicitat ministerului artelor autorizaţia de a evacua din oraş patrimoniul muzeului cu acelaşi nume. Subsolurile instituţiei, recunoştea presbiteriul, erau de o tărie excepţională şi puteau rezista la bombardamente de aviaţie directe. Dar la Sibiu se mai exprima o anume teamă : „Un eventual atac aerian asupra Sibiului s-ar putea sfîrşi cu o dărîmare completă a oraşului. Şi e cunoscut că în asemenea cazuri elementele asociale se întrunesc în bande de furt şi pradă“. Fireşte, era cazul ca patrimoniul de o valoare inestimabilă al muzeului Brukenthal să fie transportat sub pază, într-un loc sigur. În aceeaşi zi, prin ordinul nr. 17 402 al ministerului artelor, Muzeul Brukenthal din Sibiu a fost autorizat să se evacueze în totalitate la Agnita. Cu acest prilej, s-a consemnat o întîmplare care nu face decît să dovedească adevărul că oamenii însărcinaţi să vegheze în timpul războiului la integritatea patrimoniului artistic naţional au acţionat în virtutea unor principii ferme, de la care n-au abdicat nici în cele mai grele momente. Între altele, fiind vorba despre principiul conform căruia nici o operă artistică de valoare nu trebuie să treacă peste hotarele ţării, nici măcar într-o ţară amică. La 16 mai 1944, administraţia Muzeului Bruckenthal a comunicat ministerului artelor că mult mai sigură ar fi evacuarea instituţiei sibiene, cu întregul ei patrimoniu, în Germania. Dar la 22 mai 1944 Ion Petrovici a ripostat corespunzător : „Nu pot admite soluţionarea aceasta“. Înainte ca răspunsul său să fie formulat şi să treacă munţii, la 19 mai 1944, Consistoriul Regnicolar Evanghelic din Sibiu a reîntărit propunerea sa şi a îndrumat spre ministerul artelor scrisoarea nr. 1376. O retranscriem în întregime :

Excelenţei sale
D-lui prof. Ion Petrovici
Ministerul Culturii Naţionale şi al Cultelor
Bucureşti

Domnule Ministru,

Cu adresa Nr. 17402/1944 din 19 aprilie a.c. onoratul minister al cultelor a binevoit a aproba adăpostirea obiectelor de artă şi ştiinţă cu valoare istorică ale Muzeului Brukenthal din Sibiu într-o comună din interiorul Ardealului.

Avînd în vedere că teroriştii americani au atacat chiar şi comune mai mici şi luînd în considerare că noi n-avem mijloace şi fondurile necesare pentru a construi adăposturi din beton armat, cu onoare vă rugăm să binevoiţi a aproba ca obiectele cele mai valoroase şi de neînlocuit să fie transportate în Germania, unde ni se dă adăposturi anume construite, se poate chiar spune cazemate (bunker), la dispoziţie.

Consistoriul regnicolar garantează menţinerea proprietăţii Muzeului Brukenthal asupra obiectelor arătate şi asigură că ele vor fi readuse în ţară după liniştirea timpurilor.

În speranţa că veţi aproba, Domnule Ministru, această măsură de precauţiune, înştiinţîndu-ne în sens afirmativ, vă rugăm să primiţi asigurarea deosebitei noastre stime şi consideraţiuni.

Episcop
ss indescifrabil

Secretar general delegat
ss indescifrabil

Ion Petrovici a rămas implacabil. „Se va răspunde“ — a fost prima lui apostilă. Apoi a precizat, cu o remarcabilă fermitate, de om capabil să vadă şi dincolo de clipă: „Nu se poate aproba un regim deosebit de acel al valorilor româneşti care au fost evacuate în ţară“. Era 2 iunie 1944. Muzeul Brukenthal nu a fost evacuat în Germania.

SOARTA UNUI RUBENS

Nu ar fi exclus ca ministrul să fi știut mai multe decît da de înțeles că știe. Oricum, timpul i-a dat dreptate lui Ion Petrovici. Și peste această dreptate nu se poate trece ușor, dacă vrem să istovim pînă în pînzele albe dedesubturile unei istorii, storcind din ele învățămintele cuvenite pentru viitorime. Tîrziu, la 7 septembrie 1945, cînd chiar și războiul din Pacific se încheiase, blîndul sculptor V. Vasiliu-Falti a fost trimis la Gherla să ancheteze condițiile în care a dispărut un panou pictat de Rubens. **Judecata din urmă**, dăruit cîndva catedralei armenești din localitate de împărăteasa Maria Tereza. În timpul evacuărilor determinate de odiosul Dictat de la Viena, autoritățile românești nu clintiseră panoul din locul lui. Dincolo de indiscutabila sa valoare avea un înțeles doar în climatul care-l ocrotea de aproape două secole. La 17 octombrie 1945, V. Vasiliu-Falti a comunicat ministerului artelor că panoul lui Rubens, intitulat, de fapt, **Coborîrea de pe cruce**, împreună cu numeroase odăjdii de cult din secolele XVII și XVIII, a fost evacuat în Ungaria, la mănăstirea Bákonybél din județul Veszprem, din ordinul ministerului maghiar al cultelor, emis la 18 septembrie 1944. Un rol important în acest abuz l-a avut cardinalul Seredi Justinian din Strigonium (Esztergon) și actul s-ar fi săvîrșit pentru că însăși armata germană, aflată atunci în retragere, ar fi vrut să pună mîna pe opera marelui pictor. „Evacuarea — preciza V. Vasiliu-Falti — s-a făcut de către comunitatea bisericească armeano-catolică din Gherla, sub direcțiunea vicarului". Și atunci, în 1945, administratorul apostolic, vicarul Zoltán Lengyel, solicita permisiunea de a pleca în Ungaria să trateze reîntoarcerea panoului în România. **Coborîrea de pe cruce** nu a mai revenit la Gherla. Apoi, arhivele timpului ne oferă și un alt episod tragic. Și mai tîrziu, în 1947, Muzeul național secuiesc din Sf. Gheorghe a întreprins bilanțul propriului său patrimoniu artistic : „S-au transportat în urma ordinului nr. 3265/1944 O.M. Ministerului cultelor și instrucțiunii publice (maghiare), de la Sf. Gheorghe cu destinația Keszthely (Ungaria), în ziua de 2 septembrie 1944 54 lăzi conținînd un material ales al muzeului. Pe la începutul lunii ianuarie 1945, lăzile au fost transportate de la Keszthely la Zalaegerszeg, unde, în ziua de 19 martie 1945 — s-au nimicit în urma unui bombardament". Atunci, în 1947, responsabilii Muzeului național secuiesc din Sf. Gheorghe sperau să aducă acasă obiectele scăpate de nimicire. Și le-au adus. Dar mai mult decît jumătate din inventarul pinacotecii se mistuise în dezastrul bombardamentului amintit.

O VARĂ DRAMATICĂ

Pînă la ceasul cînd s-au consumat aceste evenimente tragice, pentru muzeele din România, mai era timp de suferit. Războiul se mutase pe teritoriul țării și însăși Capitala, violent bombardată, devenise teatru de operațiuni militare. Încă de la 8 octombrie 1943, Marele Stat Major recomandase ocrotirea „prin saci de nisip, în cofraje speciale, a acelor statui care valorează sute de milioane sau care reprezintă un interes artistic național deosebit. Acest sistem de protecție nu a ajutat Monumentul infanteriei din București, creație a sculptorului Ion Jalea, să scape teafăr. În vecinătatea lui imediată a fost atinsă de bombe aripa de nord a Muzeului de artă națională Carol I. De asemenea, au fost avariate, în timpul raidurilor americane sau, după 23 august 1944, germane, muzeele Kalinderu, Theodor Aman și Simu, clădirile Pinacotecii statului și pinacotecii din Iași, Muzeul de artă religioasă. Fundația lui Anastase Simu a fost lovită în timpul raidurilor americane. „Bombele au căzut în preajma muzeului și în curtea lui între clădiri — preciza Marius Bunescu într-un chestionar din 1949 —, provocînd mari stricăciuni interioare". Între bombarda-

Pinacoteca Municipiului București

mente, vara anului 1944, plină de așteptare înfrigurată, cu frontul din răsărit traversînd de-a curmezișul Moldova, a mai dat totuși de lucru soldaților de pe frontul tăcut al salvării muzeelor. Încă de la 25 aprilie 1944, oficialitățile au pus la dispoziția autorităților, în scopul adăpostirii unui nou lot de lucrări de artă, două etaje din castelul Bran. Totodată, a încredințat organizarea lor lui Al. Tzigara-Samurcaș. Și la 3 mai, numai el putea să știe de unde, Ion Petrovici a izbutit să procure noi mijloace de transport, hotărît fiind să salveze și lucrările de sculptură din muzeele bucureștene, singurele rămase neapărate în fața bombardamentelor. Ramele de valoare, coloanele din marmură, porfir, onix și piatră, cărțile Muzeului Simu, împreună cu 216 sculpturi, au fost împachetate la 3 iunie 1944. Tot spre Bran au fost îndrumate și sculpturile din colecțiile ministerului artelor. Iar la 21 iunie 1944, din ordinul lui Al. Tzigara-Samurcaș, operele statuare de dimensiuni mari, care nu se puteau manevra pe scările întortochiate și strîmte ale castelului Bran, au fost coborîte din autocamioane la vila Simu din Sinaia și puse sub paza unor ostași din batalionul 1 de vînători de munte. În sfîrșit, la 17 august 1944, statuile mari din patrimoniul Muzeului Toma Stelian au fost coborîte în subsolurile localului de la șosea și acoperite cu saci de nisip. În clipa aceea, era de crezut că se consuma cel din urmă efort întru salvarea unei avuții pe care numai cei ce n-o au nu o prețuiesc îndeajuns. Nu a fost să fie așa. La Cîmpulung și la Rîmnicu Vîlcea, spre sfîrșitul aceleiași veri dramatice, a mai curs un val de sudoare.

Ajunse la adăpost, valorile artistice din muzeele țării nu au rămas de izbeliște. Grija sănătății și integrității lor s-a menținut mereu trează. De la paznici umili, asemeni lui Stelian Suse, Ștefan Munteanu, Valeriu Cociș sau Saloilă Bălțat, pînă la artiști de talia Norei Steriadi și a lui Octav Angheluță, oameni angajați în efortul pentru supraviețuirea valorilor artei românești au călătorit fără răgaz spre Sinaia, Cîmpulung sau Rîmnicu Vîlcea. Nu erau călătorii de plăcere. În însemnările sale, Marius Bunescu le-a descris plastic ambianța: „Cînd se părea că e liniște, plecam la Cîmpulung pentru controlul depozitului evacuat. Dar și în cazul acesta, pe neașteptate, mă întîlneam cu flotilele aeriene și călătoream sub bombardament. Călătorii părăseau trenul oprit și se răspîndeau ca potîrnichile prin semănături. Nici la Cîmpulung n-am scăpat de alarme. Una a durat odată peste două ceasuri... H. A. Mărgineanu, conservatorul pinacotecii din Ploiești, timp de un an și ceva, a descins săptămînal la Cornurile de Sus. În iunie 1944, cînd starea sănătății lui Marius Bunescu s-a înrăutățit iar, împiedecîndu-l să călătorească, pictorul și-a asumat și lucrările de toată ziua ale Muzeului Toma Stelian, încît George Oprescu a putut stărui fără grijă la Cîmpulung. Însă, încă din mai 1944, aceste navete amenințau să se prelungească. Îngrijorați de repetatele alarme aeriene din Rîmnicu Vîlcea, Octav Angheluță și Dimitrie Berea au propus transportarea coletelor din răspunderea lor la mănăstirea Turnu-Ciineni. La sfîrșitul lui iulie, cei doi pictori continuau să exploreze minuțios Valea Oltului în căutarea unui loc mai ferit de eventuale bombardamente, oscilînd între Mihăiești și Olănești sat. În august, Ion Petrovici a aprobat transportarea coletelor de la Rîmnicu Vîlcea la Mihăiești. Între timp, la 15 iulie 1944, Marele Stat Major și-a exprimat opinia că nici orașul Cîmpulung nu va fi evitat de bombardierele inamice. În mare grabă, George Oprescu s-a deplasat la Bughea de Jos, dar nu a găsit nici un local disponibil și adecvat. La 18 iulie, prefectul județului Muscel i-a sugerat că școala și mănăstirea din Aninoasa, la 16 km de Cîmpulung, ar fi mai potrivite adăpostirii colecțiilor amenințate. Pe 25 și 26 iulie, patrimoniile muzeelor Simu și Toma Stelian, împreună cu lucrările din colecțiile ministerului, sub gardă militară, au fost transportate la locul indicat de prefect. La 1 septembrie 1944, elevii din Aninoasa și-au început cursurile în localul percepției din sat. Și strigînd ordine, gîfîind sub lăzi, privind îngrijorați cerul încă pustiu de avioane, oamenii din slujba muzeelor, cu George Oprescu în frunte, nici nu au înțeles prea bine și prea repede sensul evenimentelor de la București. De fapt, ceea ce s-a întîmplat în Capitală, la 23 august 1944, nu mai era demult de înțeles, ci de așteptat.

Cu toate acestea, Marius Bunescu, imobilizat de boală la București, a înțeles foarte bine natura evenimentelor traversate de România: „La 24 august, spre ziuă — consemna pictorul în notele sale — peisajul Bucureștiului s-a schimbat dintr-o dată... În Băneasa se dădeau lupte... La Ambasador, unde se afla un stat major hitlerist..., garda din fața hotelului era întărită și în ținută de campanie. Peste drum, între Lido și Simu, închizînd strada Franklin, soldați români, de asemenea în ținută de campanie, făceau front cu ochii ațintiți asupra mișcărilor inamicului. Bulevardul ajunsese linie de front". Au urmat bombardamentele hitleriste. „Numai din curte și de pe cele două clădiri ale muzeului — mai nota pictorul — am strîns peste 350 schije și gloanțe". În schimb, la Muzeul Kalinderu, colegul său de generație și de profesie, Jean Al. Steriadi, nu mai găsea nici curtea și nici acoperișurile de pe care să strîngă schije și gloanțe. Acolo, zeul orb al războiului, coborînd în picaj peste capitală, lovise în plin. La 24 august, bombardamentul german a distrus complet locuința pictorului, cancelaria muzeului, locuința și atelierul sculptorului Constantin Fărîmă, locuințele gardienilor, precum și 15 săli de expunere. Au mai rămas în picioare numai 8 săli, însă erau grav avariate. Obiectele de artă din subsolurile muzeului, ca și bijuteriile din seiful cancelariei, au scăpat de dezastru. Prompt, la 1 septembrie 1944, Jean Al. Steriadi a cerut ministerului artelor o sumă de bani necesară pentru reparații. Și mai prompt, generalul Ion Boițeanu, noul ministru secretar de stat la departamentul educației naționale, i-a aprobat un credit inițial de 300 000 lei. Totodată, spre a-i

dovedi lui Jean Al. Steriadi că ministerul artelor a încăput pe mîini bune, i-a trimis şi 20 de ostaşi, din rezerva Comandamentului Militar al Capitalei, ca să-l ajute să degajeze ruinele muzeului de moloz.

PACEA MUZEELOR ERA APROAPE

Din păcate, ştirea privind evenimentul de la 23 August a ajuns prea tîrziu la Rîmnicu Vîlcea. Chiar în zilele cînd armata română prelua controlul Capitalei şi al tuturor punctelor strategice ale ţării, întorcînd armele împotriva Germaniei, Octav Angheluţă, Dimitrie Berea şi Constantin Agafiţei, cu o încăpăţînare sisifică, de acum inutilă, cărau lăzile cu tablouri de la Rîmnicu Vîlcea la Mihăieşti, pe o distanţă de 14 km. Le-au stivuit în localul băncii populare din sat şi la 1 septembrie 1944, mulţumiţi că au isprăvit treaba cu bine, au raportat de izbîndă la Bucureşti. Nu i-a felicitat nimeni. Cînd s-au dumirit cum stau lucrurile, au vrut să revină pe la casele lor. Dar la 26 septembrie, Constantin Agafiţei a primit ordin să rămînă la Mihăieşti. La 4 noiembrie, a primit şi Octav Angheluţă ordinul să nu se mişte de lîngă tablourile evacuate. În aceeaşi zi, Ion Gr. Popovici şi Alexandru Istrati plecau spre Aninoasa. Fireşte, războiul încă nu se încheiase. Dar pacea muzeelor era pe aproape, plutea în aer.

Trebuia numai să spargă cineva gheaţa şi această misiune şi-au asumat-o George Oprescu şi Marius Bunescu. La 18 octombrie 1944, în numele muzeelor Toma Stelian şi Simu, au adresat generalului Ion Boiţeanu o cerere unică. Au conceput-o de comun acord şi au semnat-o solidar. Se cuvine s-o reproducem integral :

Domnule Ministru,

Avem onoarea a vă aduce la cunoştinţă :

De peste trei ani de zile — din cauza războiului — muzeele Capitalei sînt închise, iar operele ce formează tezaurul lor de artă sînt evacuate.

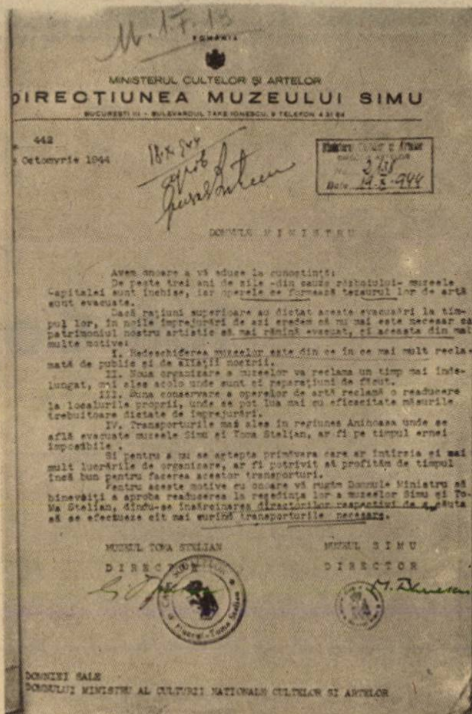
Dacă raţiuni superioare au dictat aceste evacuări la timpul lor, în noile împrejurări de azi credem că nu mai este necesar ca patrimoniul nostru artistic să mai rămînă evacuat, şi aceasta din mai multe motive :

I Redeschiderea muzeelor este din ce în ce mai mult reclamată de public şi de aliaţii noştri;

II Noua organizare a muzeelor va reclama un timp mai îndelungat, mai ales acolo unde sînt şi reparaţiuni de făcut ;

III Buna conservare a operelor de artă reclamă o readucere la localurile proprii, unde se pot lua mai cu eficacitate măsurile trebuitoare dictate de împrejurări ;

IV Transporturile, mai ales în regiunea Aninoasa, unde se află evacuate muzeele Simu şi Toma Stelian, ar fi pe timpul iernii imposibile.

MINISTERUL CULTELOR ŞI ARTELOR
DIRECŢIUNEA MUZEULUI SIMU
442
Octomvrie 1944
Data 14.X.944
DOMNULE MINISTRU
Avem onoare a vă aduce la cunoştinţă:

Şi pentru a nu se aştepta primăvara, care ar întîrzia şi mai mult lucrările de organizare, ar fi potrivit să profităm de timpul încă bun pentru facerea acestor transporturi.

Pentru aceste motive, cu onoare vă rugăm, domnule ministru, să binevoiţi a aproba readucerea la reşedinţa lor a muzeelor Simu şi Toma Stelian, dîndu-se însărcinarea directorilor respectivi de a căuta să se efectueze cît mai curînd transporturile necesare.

Muzeul Toma Stelian	Muzeul Simu
Director	Director
G. Oprescu	M. Bunescu

Iar generalul Ion Boiţeanu a dovedit şi de data aceasta că ministerul artelor a încăput pe mîini energice. Cu o zi înainte de a se înregistra cererea, a scris pe marginea ei, apăsat : „Aprob“. Însă mai erau şi muzee care nu mai aveau nici o şansă să se redeschidă într-un viitor apropiat.

O parte substanţială a informaţiei cuprinse în această reconstituire a fost dezgropată din dosare aflate la Arhivele Statului din Bucureşti.

Ion Coja

Moartea lui Nae

Trecuseră cîţiva ani buni de cînd nu mai făceam vara pe salvamarul, eram şi eu om serios, terminasem facultatea şi rămăsesem, ca un fraier, în Bucureşti. Veneam acum rar acasă. În iarna aceea însă de două ori, o dată la Crăciun, după obicei, şi încă o dată prin februarie, cînd mi-au telefonat că marea înghețase şi am venit s-o văd, iată, sînt vreo zece ani de-atunci n-a mai înghețat niciodată marea, marea noastră !...

Pe Nae l-am mai întîlnit atunci, la Crăciun, am apucat să ne salutăm numai, la **Victoria**. Intrasem să mă uit după Victor, Nae era cu una la masă şi eu n-am lungit vorba, măcar să-l mai aud o dată : „şi englezoaica ?“ Mă gîndeam că ocazii or să mai fie destule !... Fusese ultima !

Iar în februarie, cînd a înghețat marea, n-am putut pleca din Bucureşti imediat, abia după o săptămînă. Cînd am ajuns la Constanța începuse dezghețul. Sloiuri mari erau îngrămădite de vînt şi de valuri încălecîndu-se la mal. Sloiuri peste sloiuri, ca ţiglele unui acoperiş, pînă departe, aproape de orizont. De mult nu mai înghețase aşa de bine marea, se putuse merge pe gheață mai mult de un kilometru spre larg fără nici o teamă. Gheața trozneşte, nu-i spartă !... Sparge-se, tot nu cu mine !... Aşa că am mers şi eu pe sloiuri pînă dincolo de capul digului, ceață, întuneric, m-am întors. Am venit iar dimineața, bătea acum un vînt dinspre uscat şi sloiurile se mai răriseră, în larg bine de tot. A doua zi, la prînz, soră-mea ne povesteşte, furioasă pe toată lumea, cum i-au fost aduşi la dispensar doi copii care se jucaseră pe sloiuri şi căzuseră în apă. Un nenorocit de vînător, care umbla pe mal după rațe, rațele acelea care vin din Deltă să ierneze la Constanța unde marea nu îngheață decît o dată la zece-cinşpe ani, şi vînătorul lui peşte i-a trimis pe copii, pe cei doi, care se nimeriseră pe acolo pe plajă, să meargă pe sloiuri şi să gonească rațele spre mal, în bătaia puştii, vînătorul rămînînd pe mal, fireşte. Mai întîi a alunecat în apă unul dintre copii şi a încercat să se ţină de celălalt şi să urce pe sloi, dar pînă la urmă au căzut amîndoi, apă sub zero grade. Vînătorul a şters-o ticălosul, copiii strigau după el, s-a făcut nevăzut spre Cazino. Norocul copiilor că s-a nimerit pe acolo şi un muncitor, care lucra la blocuri, vreun moldovean o fi fost, zice soră-mea, de la blocuri, şi i-a scos din apă şi i-a adus la dispensar ! Era necăjită mai ales că nu putuse afla de la copiii cine era nenorocitul de vînător ! Copiii nu-l cunoşteau. Muncitorul nici atît. Eu însă mi-am dat seama pe loc că-i

prea uşor să-l aflăm cine-i şi l-am căutat pe Sandi, m-am întîlnit cu el în oraş, nu i-am spus la telefon de ce, a venit fără nici un chef şi înainte de a-i spune eu despre ce e vorba mi-a zis el că nu are cum să mă ajute în povestea cu Cîmpeanu şi cu casa. Îi dădea şi puţin dreptate amărîtului ăla, nu? Ai două case, una o vinzi, alta o demolezi şi-ţi faci alta nouă! Cu ce bani?! Mă rog, dar nu despre asta era vorba, l-am liniştit eu, şi aflînd despre ce, a răsuflat uşurat şi a fost de acord cu mine că treaba se poate face, vai de capul vînătorului ce-o să iasă din povestea asta! A doua zi s-a dus la soră-mea, i-a găsit şi pe cei doi copii, a notat totul şi peste cîteva zile apărea în „Dobrogea nouă" o frumuseţe de articol intitulat **Curaj vînătoresc?** În rezumat, articolul a fost reluat şi-n „Scînteia", la **Fapt divers**. După ce se povesteau cele petrecute, Sandi cerea Asociaţiei vînătorilor să-l identifice pe bravul vînător, propunînd o confruntare cu copiii a vînătorilor ce nu puteau oferi un alibi convingător pentru data şi ora la care se produsese incidentul. Simplu, nu?

I-am dat un telefon din Bucureşti să-l felicit pentru articol, era şi el bucuros, îl chemase primarul oraşului sau aşa ceva, dacă nu chiar mai marele primarului, îl felicitase şi-i dăduse o primă frumuşică. De faţă era şi şeful miliţiei căruia i s-a cerut, în timpul cel mai scurt, să-l găsească pe vînător, iar Sandi să mai trîntească atunci un articol, cu fotografia vînătorului şi a celor doi copii pe care viteazul îi lăsase să se înece. Ba şi fotografia celui care-i salvase, cine a fost?

— Un muncitor!

— Foarte bine! „Curaj muncitoresc", aşa să-i puneţi titlul! Sandi se ducea a doua zi la soră-mea să-i ia urma muncitorului, eu nu-i puteam da nici o relaţie. Oricum, îi dădusem un bun subiect şi se considera că-mi rămîne dator pînă la proxima întîlnire, cînd va face cinste cu cîteva baterii de vin! Cu înţelegerea asta am încheiat discuţia noastră la telefon. Ne-am revăzut abia în vară, am stat două luni la mare, şi abia la a treia sau a patra întîlnire, în orice caz nu la prima, mi-am adus aminte de articol şi de cinstea promisă. Unde-i vinul?

— Ah, ce-am păţit!... se căină Sandi.

Adică vînătorul fusese găsit repejor, dar nu se putea scrie despre el, să i se dea numele la ziar! Şi mai ales ocupaţia, deşi era pensionar acum. Becher mare, nu spun cine!... În schimb, l-au chemat pe Sandi, tot acolo unde primise felicitările, şi i-au tras o săpuneală!... Alt'dată să se informeze bine despre ce scrie! Să nu caute cu orice preţ senzaţionalul, nu ăsta este rostul presei noastre, ci unul educativ. Şi ce educaţie face el scriind despre cei doi copii fără să se intereseze îndeaproape ce-i cu ei?! Ce căutau la ora aia pe plajă? De ce nu erau la şcoală? Asta nu s-a mai întrebat tovarăşul ziarist, căci dacă s-ar fi întrebat afla că fugiseră de la ore şi n-ar mai fi făcut tot oraşul să vorbească despre doi chiulangii, ruşinea şcolii nr. nu ştiu cît! Nu ştie tovarăşul ziarist nici unde locuiesc copiii? Ştie, căci le-a dat şi adresa în ziar! Dar de ce nu s-a întrebat cum ajunseseră ei la vîrsta lor, pe vreme de iarnă, să străbată tot oraşul, din Coiciu pînă pe plajă la Modern? Nu au părinţi să-i supravegheze? Au! Şi dacă tovarăşul îşi făcea întocmai datoria de ziarist afla şi ce trebuia despre părinţii celui mare, aflaţi în divorţ, familie dezbinată etc. Putea să scrie despre incident, dar aici trebuia să ajungă! La educaţia primită, de cei doi copii de la părinţii lor! Tovarăşul ziarist s-a mulţumit să se ducă la dispensar şi să stea de vorbă la o cafea şi un coniac, probabil, cu doamna doctor! Că de la ea a pornit totul, nu?! Astea-s surse de informaţie pentru un ziarist? Sau tovarăşul ziarist nu ştie nici că doamna doctor a fost dată la ziar, cu toată familia, pentru casa care şi-au făcut-o?! Ori poate nu citeşte „Dobrogea nouă"? Atunci să nu mai scrie într-un ziar pe care nu se osteneşte nici să-l citească!... Mai-mai să-l dea şi afară!...

Iar aşa-zisul muncitor, ce căuta pe plajă la ora aceea? Ce fel de muncitor e ăla care numără pescăruşii ziua în amiaza mare?! Eh, da, n-a apucat să scrie despre el, dar nu ştie că e un parazit social, care mai mult nu munceşte, iar în momentul de faţă nu are servici şi nici nu vrea să muncească! Toată ziua stă în cîrciumi! Femeile îl plătesc, tovarăşe! Şi ce bea, şi ce mănîncă!

Am făcut amîndoi haz de necaz, am dat fiecare cîte o baterie şi asta era să fie totul. Dar chiar a doua zi, era de sfîntă Maria, am aflat de Nae că a murit. Mişu mi-a povestit. Nae, astă iarnă, zice Mişu, cînd îngheţase marea atunci, Nae a sărit în apă după nişte copii care căzuseră între goluri. A răcit rău de tot şi-în cîteva zile a fost gata. Cînd l-au dus la spital a fost prea tîrziu. Au băgat în el toată penicilina din Constanţa, dar n-a scăpat!...

— Măi, Marilena, am întrebat-o eu pe soramea. Măi, soră-meo! Îţi mai aduci aminte de copiii ăia doi de astă iarnă, care căzuseră în mare? Eh, cel care i-a adus, muncitorul ăla, ce-ţi mai aminteşti de el?

Venise şi el ud cu copiii, pînă la dispensar, îi oferiseră o cameră să-şi usuce hainele, măcar un ceai fierbinte cu rom, eh, rom puteţi să-mi daţi dacă vreţi, doamnă doctor! Doamna doctor avea şi i-a dat o sticlă de coniac, rom nu primise niciodată!... Nae săracu' a luat-o, sticla, cine ştie unde o băuse: nu mai avea casă, dormea pe unde apuca, ceea ce pentru Nae însemna cînd la una, cînd la alta, poate că-n ziua aia la nici una, nici alta, nicăieri, se mai întîmplă, şi aşa o fi răcit, a intrat ud şi îngheţat la Victoria, desigur, parcă-l văd, acolo îi plăcea să bea şi s-a aşezat lîngă un calorifer sau poate nici una din mesele libere nu era lîngă calorifer şi s-a aşezat şi el unde a găsit o masă, a dîrdîit de frig pînă a început să frigă şi o fi crezut că de la coniac. De bine, de rău se mai uscaseră pe el hainele. Cînd au închis braseria a plecat prin ger, prin vîntul rece din Constanţa, s-o fi dus la gară să doarmă în sala de aşteptare, căzuse rău în ultimii ani şi cîţiva cunoscuţi dăduseră de el acolo dormind şi înjurînd nu întîmplarea cu cei doi copii, tot ce făcuse el era normal, ci pe ultima femeie care-l dăduse afară din casă, ori pe care dacă o părăsise el, tot ea fusese de vină. Sau Dumnezeu ştie pe cine înjurînd! Dar înjurînd, sînt absolut sigur!...

Bietul Nae! N-avea servici!... Ai? Şi dintre noi toţi, zeci şi sute care am mîncat o pîine dulce de la Salvamar, el singurul a fost la post, făcîndu-şi datoria şi iarna. Pe gratis.

Şi chiar! Ce căutase Nae pe plajă, la ora aceea, tovarăşi?...

(din ciclul „Amintiri de la Salvamar")

PERMANENȚE

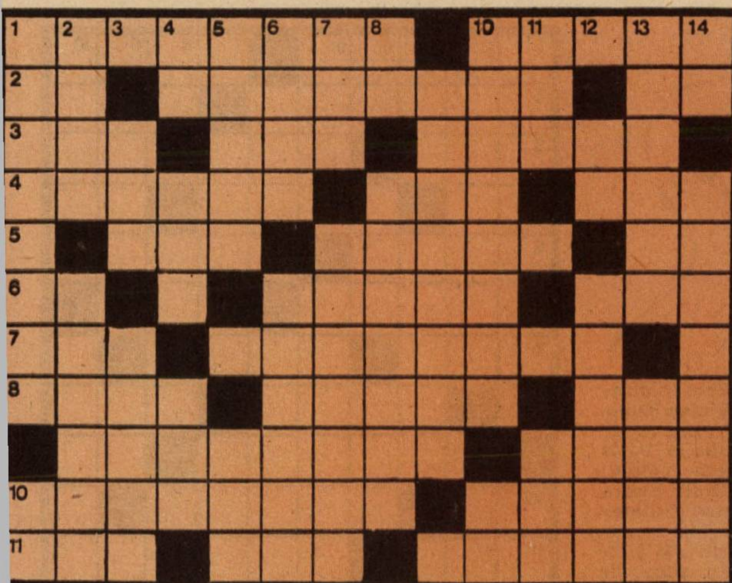

Din istoria poporului român

neoliticul

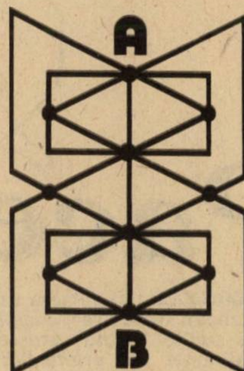
ORIZONTAL : 1) Unelte de piatră folosite de-a lungul întregii epoci neolitice, deosebite de acelea confecționate de oamenii paleoliticului (sing.) ● Movile de pămînt ridicate deasupra mormintelor, datînd din epoca neolitică, descoperite pe teritoriul patriei noastre în mod izolat sau grupate în necropole **(Cernavodă)** (sing.) **2)** Emil Demetrescu ● Cultură din neoliticul timpuriu și mijlociu (mileniile 4—2 î.e.n.) răspîndită în Dobrogea, remarcată printr-o bogată serie de figurine antropomorfe ● La începutul neoliticului ! **3)** Fruct ● Obiectele folosite la prepararea și păstrarea hranei care, în cazul culturii **Vădastra** de pildă, sînt caracterizate printr-o ceramică cu decor excizat, frumos ornamentată (sing.) ● Inflamații ale irisului. **4)** Pădurice de aluni ● Zdup (reg.) ● Pinguin... din Balcani ! **5)** Cursuri de ape pe terasele cărora se întîlnesc cu precădere vestigii ale civilizațiilor primitive ● Inventator suedez, laureat al premiului Nobel ● Teu ! **6)** Comună în Șimleu Silvaniei ● Rîu pe valea căruia au fost descoperite obiecte datînd din neolitic aparținînd culturii **Vinča-Turdaș** ● Lampă modernizată. **7)** Aproximativ ● Comună în vestul județului Olt care a dat numele unei culturi neolitice caracterizate printr-o ceramică deosebit de frumos ornamentată cu alb și roșu. **8)** Lujer de garoafă ! ● Servesc la un ceai ● Material în care sînt sculptate un mare număr de statuete antropomorfe datînd din epoca neolitică, din care amintim așa-numitul „gînditor" de la Cernavoda și perechea lui **9)** Comună botoșeneană cu importante vestigii ale culturii **Cucuteni** (mileniul 4 î.e.n.), printre care merită amintit un vas mare, cu patru figuri umane duble, în relief ● Unelte de silex șlefuit, cu fețe tăioase, ce se întîlnesc în multe din depozitele arheologice datînd din epoca neolitică. **10)** Localitate componentă a județului Sebeș unde a fost descoperită o așezare din neoliticul tîrziu (sfîrșitul mileniului 3 î.e.n. ; bogată ceramică pictată, ce a dat numele unei culturi eponime, răspîndită în Transilvania centrală) ● Cultură materială din neoliticul mijlociu, răspîndită în Muntenia și sud-estul Transilvaniei. **11)** Suprafețe de teren ● Zonă munteană în cuprinsul căreia cercetările arheologice au scos la iveală obiecte de ceramică datînd din epoca bronzului mijlociu ● Localitate buzoiană unde a fost descoperit un exemplar de locuință, care oferă prețioase detalii pentru reconstituirea teoretică a modului de viață al oamenilor din epoca neolitică.

VERTICAL: 1) Tehnica și arta prelucrării amestecurilor plastice de argile, caolin, cuarțite, etc. dezvoltate pe teritoriul României din mileniul 5 î.e.n. ● Salut familiar. 2) Statuete antropomorfe sau zoomorfe de cult — unele adevărate piese de artă — din care menționăm pe cele aparținînd culturilor **Hamangia** și **Gumelnița** (sing.) ● Etajul... zero! 3) Puternic ● Își aveau în comuna primitivă, un cult al lor, ale cărui vestigii sînt cu precădere întîlnite în depozitele tumulare. 4) Predescu Horia ● Cui special ● Metalul nobil din care este confecționat un pandantiv descoperit la **Traian-Dealul Fîntînilor**, cea mai veche podoabă de acest fel aparținînd culturii **Cucuteni**. 5) Desen colorat în tuș ● Garnitură completă. 6) Pășune ● Fructe de rozacee. 7) Ceașcă ● Cultură neolitică (mileniile 5—4 î.e.n.) denumită astfel după așezarea eponimă descoperită într-un cartier din București. 8) Antenă! ● Așezare în județul Ilfov de unde provin o serie de materiale aparținînd culturii **Boian**. 9) Fază a culturii **Boian**, din Muntenia, de la care ne-au rămas exemplare de ceramică ornamentate prin excizie. 10) Localitate de unde provin o serie de piese de interes arheologic specifice culturii precucuteniene ● O porțiune dintr-un cablu! 11) Luai din urmă! ● Localitate în R. P. Ungară. 12) Cută! ● Cu părul de culoare deschisă (fem.). 13) Elementul cel mai mobil al forțelor de producție, ce a evoluat în cadrul epocii neolitice (a doua jumătate a mileniului 6 î.e.n. — mijlocul mileniului 3 î.e.n.) de la lamele și gratoarele de silex și împungătoarele de os, la topoare bine fixate în coadă, rîșnițe, brăzdare din corn de cerb, obiecte perfecționate din aramă și bronz, etc ● Corpuri reprezentate de o serie de statuete din lut, marmoră sau piatră servind în epoca neolitică drept obiecte de cult sau podoabe (sing.). 14) Cale! ● Cultură (mileniile 4—3 î.e.n.) cu o mare varietate de forme și faze de dezvoltare și o largă arie de răspîndire (aproape întreg teritoriul României de azi), socotită una din cele mai strălucite manifestări ale neoliticului tîrziu european.

Dicționar: VUP, ALC, DALEN, AROA, TAS, UAI, LOD.

TEST

Porniți din punctul de sus și parcurgeți toate liniile fără a ridica creionul și fără a trece de două ori peste aceiași linie.

Destin

În cartea sa „Straniul destin al lui Lermontov, Henry Troyat reînvie societatea rusă de la începutul secolului al XIX-lea, în care cruzimea unei orînduiri precum era cea țaristă se îmbina cu manierele cele mai rafinate. Ofițer ca și Pușkin, născut în 1814 a fost ucis într-un duel la 27 de ani. Troyat argumentează că acest duel absurd ar fi putut fi evitat dacă autoritățile n-ar fi avut interesul, ca și în cazul lui Pușkin, să facă să dispară un poet al cărui mesaj social era considerat tot atît de primejdios.

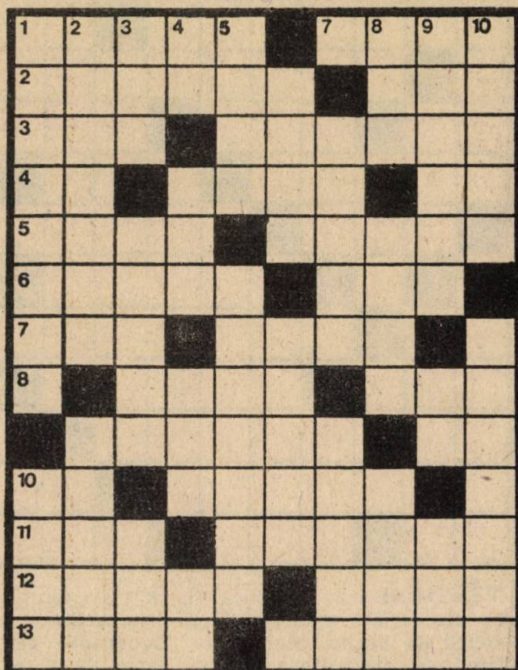
Pace

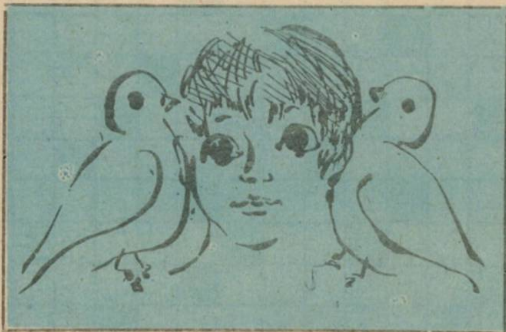
ORIZONTAL : 1) „Pacea este virtutea civilizației, războiul este... sa", cugetare de Victor Hugo, marele scriitor fiind președintele congreselor internaționale ale prietenilor păcii de la Paris (1849) și Lausanne (1869) ● „Semnarea apelului pentru un... al păcii", tablou de Camil Ressu. **2)** Sînt stabilite și respectate în urma tratatelor de pace ● Poet, eseist și traducător român (n. 1930), autorul poeziei „Ștafeta păcii". **3)** Personaj feminin din romanul „Război și pace" de Lev Tolstoi ● Insulă în Polinezia, cea mai importantă din arhipelagul Insulele Societății, unde vestitul navigator englez James Cook a fost întîmpinat de indigeni cu ramuri de copac, obișnuitul lor simbol al păcii, insulă în care, peste mai bine de un veac și un sfert, celebrul pictor francez Paul Gauguin avea să dăltuiască o sculptură în lemn intitulată „Război și pace" **4)** Mihai Sin ● Cu una privind înainte iar cu cealaltă înapoi, acestui zeu pe numele de Ianus, salvînd Roma de invazia sabinilor, i s-a ridicat un templu ale cărui porți erau închise în timp de pace și deschise în timp de război, spre a veni romanilor în ajutor ● Bold. **5)** Glorie ● Zeița păcii în mitologia greacă echivalentă cu Pax la romani, care împreună cu Dice (Dreptatea) și Eunomia (Disciplina), vegheau asupra ordinei în natură și societate precum și asupra anotimpurilor. **6)** „...gînd ai, împărate, și oricum vei fi sosit, / Cît sîntem încă pe pace eu îți zic : „Bine-ai venit !" (cunoscutele versuri ale lui Eminescu din „Scrisoarea III") ● Singură. **7)** Republica Democrată Sudan (siglă) ● Măsură de greutate (pl). **8)** Toiagul lui Bacchus ● „Trebuie să creăm un lanț de fraternitate în jurul Pămîntului întreg, iar pe steag să fie scris cu litere de... cuvîntul luminos : MUNCĂ !", cuvinte aparținînd lui Fridtjof Nansen, om de știință norvegian și remarcabil explorator polar, distins în 1922 cu „Premiul Nobel" pentru pace. **9)** Poet român (n. 1914), autorul poeziei „Flori de August" ● Doritor de pace. **10)** În harnașament ● Asiriană. **11)** Forum mondial creat în anul 1945, al cărui principal scop este menținerea păcii și securității internaționale (abr.) ● Cocoșul filozov din poezia „Un duel" de Topîrceanu. **12)** Compozitor (și biolog) francez (1632—1687), autorul suitei de balet „Templul păcii" ● Niște flori roșii. **13)** Poet și publicist român (1917—1954), autorul poeziei „Copilului meu" din care cităm : „Nu alunga cu pietre paseri. / Și lasă fluturii în pace, / Culege flori. / Îmbrățișează mieii stînei / Și dă-le din căldura pînei. / Să nu-i lovești, orice ți-ar face !" ● Inamicul „mitologic" al păcii !

Cînd luna trece în uimire
Spre-a face mărilor ocol,
Ea, luminînd a mea iubire,
Te lumineze, doña Sol.

MIHAI EMINESCU

Vertical : 1) Scriitor francez, moralist și pamfletar (1741—1794), care a propus ca deviză pentru armatele revoluționare din Franța, atunci cînd burghezia se ridicase la 1789 împotriva aristocrației, cuvintele „Război castelelor, pace colibelor" ; în castele pregătindu-se războaiele iar în colibe dorința de pace, apărînd firească deci chemarea la luptă împotriva castelelor spre a asigura pacea ● „C-o năframă-n vîrf de băț" (pl.). 2) Mare poet francez (1524—1585), autorul ciclului de poezii „Îndemn la pace" ● Poetă română (n. 1914), autoare a numeroase poezii închinate păcii, dintre care menționăm chiar poezia cu titlul temei noastre: „Pace"? 3) Participă la un „război pașnic"! ■ Apelul păcii! ● Rîu în U.R.S.S. 4) Mircea Anghelescu ● „Unde... pustiu, ei îl numesc pace", cuvinte prin care istoricul roman Tacit satirizează în cartea sa „Viața lui Agricola" pe cuceritori ● Luptătoare comunistă din romanul „Șoseaua Nordului" de Eugen Barbu ● Calc ! 5) „... de a iubi" (Ars amandi), tratat didactic de Ovidiu, din care cităm : „Plăcuta pace e potrivită oamenilor, mînia sălbatică aparține fiarelor" ● Popor antic al cărui rege, Porsena, a atacat Roma în fruntea unei armate puternice pentru a reintrona pe Tarquinius Superbus. Uimit și mișcat de patriotismul și vitejia romanilor semnă pînă la urmă pace cu romanii. 6) Numele unei litere a alfabetului chirilic ● Nu te lăsă-n pace. 7) Calif arab din dinastia Abbasizilor (786—809) supranumit al-Rașid, în timpul căruia orașul Bagdad, numit și Medinet es Salam (Orașul Păcii), atinge apogeul, figura idealizată a califului apărînd în culegerea de basme orientale „O mie și una de nopți" ● Poet român (n. 1930), autorul poeziei „Înfruntarea" în care un vîrtej de praf se ciocnește cu un nor de ploaie, ciocnire care se sfîrșește pașnic : „Ploaia dădu să bea arăturilor / Spălă apoi iarba și frunza pădurilor". 8) Măsură agrară (pl) ● Erou troian căruia Vergiliu i-a închinat epopeea eroică „Eneida" în care întîlnim expresia, devenită dicton : „Nulla salus bello ; pacem te poscimus omnes" (Nu-i nici o scăpare în război ; cu toții cerem de la tine pacea) ● „Cînd nația e în arme, eu nu văd decît steagul țării, și steagul țării îl...", cuvinte ce-au fost spuse de marele nostru istoric Nicolae Iorga. 9) Apără pacea (sing. reg.) ● Unu-zero ! ● Octombrie (abr.). 10) Taica lui... Nea Mărin ● Pace cu... bună înțelegere.

Dicționar : TÎRS, ULA, EATI.

ȘTIAȚI CĂ...?

...cuvîntul chauffeur înseamnă și fochist? Termenul provine din epoca în care mai circulau numeroase mașini acționate de aburi, și cînd rolul fochistului era tot atît de important ca și cel care mînuia volanul?

...mașina inginerului francez Nicolas Joseph Cugnot construită în 1769 era un vehicul cu trei roți și cazan, dezvolta o viteză de 4 km la oră? Mașina lui Cugnot a fost primul vehicul-automobil?

...prima schiță de elicopter este opera lui Leonardo da Vinci? Evoluția motorului de automobil a înlesnit construirea elicopterelor experimentale.

...La 13 noiembrie 1907 elicopterul francezului Paul Cornu s-a ridicat de pe sol pînă la o înălțime de 30 centimetri?

...inginerul român Rodrig Goliescu, inventatorul coleopterului, a prezentat Academiei de științe de la Paris principiile teoretice privind concepția acestui aparat. Revista „La France Automobile et Aerienne" a publicat raportul la 15 mai 1909?

...la 10 ianuarie 1863 s-a pus în mișcare la Londra primul metrou din lume, denumit oficial „Metropolitan Railway" (trenul metropolei)?

...primele omnibuze din București au apărut în 1871, iar cea dintîi linie de tramvai cu cai a fost inaugurată în decembrie 1872?

...primul monorai a fost construit în 1901 la Wuppertal, în Renania?

Culese de Dan Manolescu

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
11												
12												
13												

Liviu Rebreanu

ORIZONTAL : 1) Ultimul mare roman din creația lui Liviu Rebreanu, o impresionantă frescă social-istorică a tragicului an 1907, pentru realizarea căruia a trebuit să facă el însuși cercetări la fața locului, în comunele în care se desfășuraseră evenimentele spre a afla, din gura martorilor oculari, nelegiuirile sîngeroase săvîrșite de regimul burghezo-moșieresc împotriva țăranilor răsculați ● Naționalitatea celor 300 de cadeți spînzurați într-o pădure de autoritățile militare austro-ungare, pentru că au refuzat să plece pe front. Vederea fotografiei reprezentînd acest sinistru episod al războiului, i-a sugerat lui Liviu Rebreanu subiectul romanului „Pădurea spînzuraților", dar, după cum mărturisește chiar autorul, „Fără tragedia fratelui meu, „Pădurea spînzuraților" sau n-ar fi ieșit de loc, sau ar fi avut o înfățișare anemică"... Emil, fratele scriitorului, ofițer în armata austro-ungară, a fost spînzurat pentru că a vrut să treacă linia frontului la români. 2) „Douăzeci și șase și...", povestire de Maxim Gorki, tradusă și tipărită de Liviu Rebreanu în cadrul colecției de popularizare „Scriitori celebri" al cărei director era ● Lucian Dumitrescu ● Una dintre puținele figuri mai proeminente (Guju) din romanul social „Răscoala", personajul principal constituindu-l masele țărănești. 3) Capitol din „Glasul iubirii", partea a doua a romanului „Ion" ● Face cît trei. 4) Măsură agrară ● „Cînd se arăta la lume, Rebreanu părea ca un om beat de..., ieșit parcă atunci din galeriile unei mine sau din dogoarea marilor furnale" (Tudor Vianu — „Jurnal") ● Adrian Munțiu. 5) Vîrf în munții Rodnei la poalele căruia se află comuna Măieru, unde viitorul scriitor învață cu tatăl său, care era învățător, clasele primare și despre care avea să spună : „În Maieru am trăit cele mai frumoase și mai fericite zile ale vieții mele" ● Cînd se lasă întunericul. 6) Colț ● Ață răsucită cu care se coase sau se repară ciubotele ● A destina. 7) Munte în Franța ● Eugen Negrici ● „...noastră", revistă sibiană în care Liviu Rebreanu a publicat traducerea poemului „Cîntecul șoimului" de Maxim Gorki. 8) Schiță de Liviu Rebreanu, debutul său literar, care apare în revista „Luceafărul" din Sibiu (1908), urmată de nuvela „Ofilire" ● La despărțirea de ai săi, pentru a trece în România, acesta, fost coleg de clasă și bancă la Năsăud cu „poetul țărănimii", îi urează lui Liviu Rebreanu : „Să ajungi cît Coșbuc de mare !". 9) Rodica Iulian ● „...literară", săptămînal de critică și informație literară, artistică și culturală, apărut în București sub direcția lui Liviu Rebreanu între 20.II.1932 și 6.I.1943, avînd printre colaboratori pe Gala Galaction, E. Lovinescu, G. Călinescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, Anton Holban, I. M. Sadovenu, Al. Philippide, G. M. Zamfirescu, Camil Baltazar, contribuind la afirmarea unor scriitori ca Eugen Jebeleanu, Mihail Sebastian, Cicerone Theodorescu etc. 10) Soția lui Toma Novac din romanul „Adam și Eva", perechea urmărită într-un ciclu de șapte vieți, în spiritul metempsihozei, în tot atîtea locuri și epoci istorice ● Ion Băieșu ● Nostalgie. 11) Rîu în Austria ● Nicolae Mărgeanu ● Efemeră revistă editată de Liviu Rebreanu, împreună cu Mihail Sorbul, cumnatul său. 12) Siglă pentru „United Nations Organization" (Organizația Națiunilor Unite) ● Podoabă zălogită de servitoarea Solomia stăpînului său, negustorul cămătar Ilarie Dăniloiu din romanul de factură polițistă „Amîndoi", pe care acesta nevoind să i-o mai restituie și nici să-i împrumute bani pentru bărbatul ei Lixandru, bolnav, Solomia îl ucide atît pe el cît și pe soția acestuia (pl.) ● Pseudonim al lui C. A. Rosetti și Caragiale. 13) Ales membru al Academiei Române, rostește discursul de recepție

intitulat „...ţăranului român", în şedinţa publică solemnă din 29 mai 1940 ● Nuvelă publicată în revista „Convorbiri critice".

VERTICAL : **1)** Una dintre cele douăzeci de limbi în care au fost traduse romanele lui Liviu Rebreanu ● Titlul unei comedii, prima piesă scrisă de autorul „Ciuleandrei". **2)** Fata bogătaşului Vasile Baciu din romanul „Ion", eroina nefericită care, convinsă fiind că viaţa ei nu poate fi împlinită, se sinucide ● Primul mare roman modern românesc început sub titlul „Zestrea" (al cărui punct de plecare a fost o crimă petrecută în satul Prislop şi povestită scriitorului de sora sa Livia), o vastă frescă socială a satului transilvănean, creaţie monumentală la care Liviu Rebreanu a lucrat aproape 10 ani, roman dramatizat de Mihail Sorbul ● Fiica groparului ungur Paul Vidor, eroină a romanului „Pădurea spînzuraţilor" pe care Apostol Bologa o întîlneşte în comuna Lunca, între ei înfiripîndu-se o mare dragoste. **3)** Ţăran sărac, în limbajul chiaburului Vasile Baciu cînd îl caracterizează pe ginerele său Ion al Glanetaşului, a cărui dramă ieşită dintr-o religie a pămîntului, poartă însemnele unei lungi istorii a clasei sale, aspiraţia lui fiind infinit repetată într-o imensă aspiraţie colectivă, împinsă pe „drumul de fatalitate" al revoltei ● Personaj principal al unei opere literare. **4)** Sentiment puternic de revoltă împotriva claselor exploatatoare acumulat în conştiinţa ţărănimii şi scos în evidenţă de Liviu Rebreanu în romanul „Răscoala" ● Înnourat. **5)** „Fratele" Mureşului ● Unu şi unu ! ● Fluviul lui... Şolohov ● În harnaşament. **6)** „... şi Eva", povestea celor şapte vieţi ale unei singure perechi de oameni, punctul de plecare fiind un episod trăit de autor în 1918 la Iaşi ● Limbă învăţată de Liviu Rebreanu la liceul din Bistriţa unde a urmat trei ani, anii din care datează primele sale încercări literare, în limba română şi cea în discuţie. **7)** Capitol din „Glasul pămîntului", partea întîia a romanului „Ion", iniţial nuvela care conţinea în nucleu, conflictul viitorului roman „Ion" ● Miliard (abr. uz). **8)** Lăcaş de cultură bucureştean unde Liviu Rebreanu a fost controlor de bilete, traducător de programe etc., în perioada ocupaţiei germane din timpul primului război mondial, suferinţele sale din această epocă fiind evocate în nuvela „Calvarul", în care autorul „se ascunde" sub numele de Remus Lunceanu ● În 1985 se vor împlini 100 de la naşterea lui Liviu Rebreanu, a cărui creaţie a marcat o cotitură în dezvoltarea prozei române moderne, influenţînd în chip decisiv evoluţia ei ulterioară ● Ţine loc de doi. **9)** Rîu în Italia ● Celebru dramaturg norvegian (1828—1906) din creaţia căruia Liviu Rebreanu a tradus piesa „Osînda", iar în 1928 a participat, împreună cu actorul Aristide Demetriade, la festivitatea centenarului naşterii acestuia, la Oslo. **10)** Carolina Ilica ● „După terminarea liceului, fiindcă nu puteam urma medicina, care mi-a fost dragă, a trebuit să aleg între singurele două cariere pe care le puteam urma fără nici un sprijin material de acasă : preoţia şi... Am ales pe a doua pentru că mi s-a părut atunci mai compatibilă cu pasiunea scrisului, care mă ispitea de mult". **11)** Pseudonim al lui Victor Eftimiu, unul dintre scriitorii cu care Liviu Rebreanu se împrieteneşte, precum şi cu Emil Gîrleanu, Cincinat Pavelescu, Octavian Goga, Ion Agîrbiceanu, cu prilejul serbărilor revistei „Astra" din Sibiu, ca trimis al unui ziar din Bistriţa ● A aerisi ● Nuvelă de Lev Tolstoi tradusă de Liviu Rebreanu şi publicată sub titlul „Revoluţionarul", tot în colecţia „Scriitori celebri". **12)** „... morţii", una dintre cele „Trei nuvele", cea mai dramatică din creaţia lui Liviu Rebreanu, celelalte două fiind : „Iţic Ştrul dezertor" şi „Catastrofa" ● Premiul conferit lui Liviu Rebreanu pe anul 1929 pentru proză. **13)** „Glasul ...", titlul sub care apare în 1919 nuvela „Dezertorul" (publicată în 1914), prima oară apărînd în 1908 sub titlul „Codrea" ● Legate de pămînt.

Dicţionar : UGIU, ANON, LORT, RACA.

Mihai Pătraşcu

Remember

1

La 31 iulie 1944, comandantul Saint-Exupéry decola de la baza din Borgo (în apropiere de Bastia), singur la bordul aparatului său Lighting P. 38 pentru o misiune de recunoaştere aeriană deasupra teritoriului francez aflat sub ocupaţie. Nu avea să se mai întoarcă niciodată. Avea 44 de ani şi a fost dat dispărut oficial la 8 septembrie 1944. Fusese doborît de un avion de vînătoare al armatei hitleriste, căzînd în mare, în larg de Agay, la cîţiva kilometri de portul mediteranean Saint-Raphael. Avionul nazist era pilotat de Robert Heichele care, la rîndul său, a fost doborît cîteva zile mai tîrziu, în sudul Franţei. Înainte de a-şi găsi sfîrşitul el a consemnat doborîrea avionului care era pilotat de scriitorul francez, fapt care s-a produs la 31 iulie 1944, ora 12,05, la 10 kilometri de Saint-Raphael.

2

Regele Ludovic al XI-lea detesta în aşa măsură cuvîntul moarte, încît interzicea să fie pronunţat în faţa lui. Ceru chiar ca propria sa moarte să fie anunţată prin imperativul „Vorbiţi puţin !" dar curtea n-a ezitat să pronunţe cuvîntul fatal. Ca şi regele Ludovic al XI-lea, princepele de Kaunitz detesta cuvîntul moarte, cuvînt pe care îl puse sub interdicţie. Cînd muri baronul Binder, credinciosul său prieten, secretarul îl informă pe prinţ în următorii termeni : „Baronul Binder nu poate fi găsit nicăieri".

3

În pragul morţii, compozitorul Rameau a fost vizitat de preot. Văzîndu-l pe compozitor în comă, preotul începu să se roage cu ardoare, cîntînd totodată, un psalm. Mare-i fu stupoarea însă, cînd îl auzi pe muribund şoptindu-i :

— Sfinţia-ta, cum de puteţi cînta atît de fals ?

M. Burduja

Din cronicile lui DISCOBOL

Universitatea Craiova, care a devenit anul acesta echipa preferată a întregii ţări, exceptînd desigur pe C. Dinu şi rubrica lui din Flacăra, este de mai mulţi ani o echipă de excepţie a fotbalului românesc. Succesele din 1983 nu sînt o întîmplare ci sînt încununarea, tîrzie, după părerea noastră, a unor calităţi pe care evident pentru spiritele obiective nu le-a mai avut nici o echipă românească. Cum s-a acreditat ideea că aceste succese craiovene sînt succese de sezon şi mai ales că ar fi doar nişte succese întîmplătoare vom reproduce fragmente din cronicile sportive ale revistei Luceafărul, semnată Discobol, care atestă, cu ani de zile înaintea performanţei, valoarea echipei craiovene şi a jucătorilor ei. Începem.

ascensiunea UNIVERSITĂŢII CRAIOVA

Mai greu de anticipat era evoluția craiovenilor, care au avut un sfîrșit de sezon lamentabil. Echipa lui Constantin Teașcă a acționat însă cu luciditate la București, valorificînd piesele sale de bază și atuurile indiscutabile ale echipei și a ciștigat cu 5—1. Chiar dacă proporțiile scorului sînt și rodul tracului echipei lui Mateianu, victoria a fost obținută de o manieră remarcabilă. Craiova a încetat să mai aibă doar un lot și se pare că a început să aibă și o echipă. Viitoarele etape ne vor arăta dacă ne-am iluzionat sau nu. Să vedem în Universitatea Craiova o pretendentă la titlu?

28 august 1976

Universitatea Craiova, cu unul din cele mai bune loturi, n-a avut și o voce care să anuleze dorința multora de a fi viori prime. Această calitate o are însă sigur C. Teașcă, căruia îi urăm atît noroc, cîtă valoare au jucătorii săi.

11 septembrie 1976

Promițătorii craioveni

De cîțiva ani Universitatea Craiova, echipa Doljului, atît de firavă la intrarea ei in divizia A, a avut (și are) un lot valoros care favoriza pronosticuri frumoase. Este adevărat că Universitatea a reușit cîștigarea unui campionat, după ce a ratat copilărește un alt titlu, dar nu s-a comportat după aceea ca o campioană. Echipa cu o forță de joc deosebită nu a avut aproape niciodată luciditate tactică și un conducător de joc autoritar. Figura reprezentativă a echipei a fost, de aceea, multă vreme, Deselnicu, jucător puternic, inimos, devotat, adeptul stilului tăvălug, care nu cere concepție tactică, nici prea multă tehnică. Admirabilul jucător nu este însă potrivit într-un angrenaj sportiv care tinde către o exprimare mai suplă în teren, către un joc de subtilitate. Echipa pe care Constantin Teașcă o prezintă de cîtăva vreme în campionatul primei noastre divizii este însă aceea care începe într-adevăr să promită. Cota tehnico-tactică a jucătorilor este acum apropiată, ceea ce-i asigură omogenitatea ; în plus ea este de o factură superioară, de unde și rezultatele din ultima vreme ale Universității. Cu alte cuvinte umpluturile și improvizațiile au început să dispară. Pe blazonul actualei echipe strălucesc cei doi blonzi, Balaci și Donose, jucători tehnici, exacți, care cedează rareori și care activează eficient atît în apărare cît și în atac. Fizionomia nouă a echipei craiovene pleacă de la acești doi jucători mai tineri, alături de care i-am adăuga pe Berneanu, Tilihoi, Negrilă, Purima. Din vechea gardă se încadrează în această nouă concepție de joc mai ales Ștefănescu, Oblemenco (la măsura posibilităților sale actuale) și Purcaru, un portar exact. Beldeanu pare a-și căuta încă locul în echipă.

Deși configurația apărării craiovene este considerată de mulți drept slăbiciunea echipei, credem că prezența lui Ștefănescu în ultima linie asigură formației un plus de claritate pe care înainte nu-l avea. Atacul se clădește acum de multe ori din linia de fund. De altfel, cîștigul cel mai mare al Universității Craiova este încercarea de a gîndi mai mult jocul în funcție de posibilitățile jucătorilor pe care-i are, ale adversarului din fața ei și de a nu transforma fiecare întîlnire într-un asediu confuz al porții adverse. Că Universitatea Craiova nu poate încă face asta bine tot timpul ne stă mărturie intîlnirea ei cu F. C. Bihor, echipă care a jucat foarte bine la Craiova (cu puține erori, una fiind faza golului primit de Mircea Albu) și care a pus probleme grele oltenilor. Meciul a prezentat și noua față a echipei craiovene, dar și fosta ei față. Echipa a jucat și cu claritate tactică, mai ales la unele faze la care au participat Ștefănescu, Balaci, Donose, Oblemenco, uneori Tilihoi, Berneanu, dar și altele care ne-au amintit deprinderi mai vechi. Recunoaștem, de pildă, calitățile extremei Marcu, dar tipul de jucător pe care-l reprezintă este cu totul altul decît al lui Balaci și Donose. Aceștia sînt jucători moderni, apți pentru orice sarcină și condiții de joc. Marcu știe să facă un singur lucru și asta doar atunci cînd este în formă maximă. Un atacant talentat, dar de modă veche, este și Cămătaru, pe care nu l-am văzut participînd cu adevărat la jocul apărării. Despre Țărălungă nu scriem nimic pentru că n-am văzut cum se acomodează cu noul stil de joc al Craiovei. În orice caz, pe Marcu și Cămătaru, chiar dacă efortul lor la succesul echipei va fi în viitor însemnat, nu-i considerăm — cel puțin după stilul de joc de pînă acum — între cei ce vor schimba Universitatea Craiova la față din punctul de vedere al concepției de joc. Pivotul schimbărilor pozitive la Universitatea Craiova il oferă cuplul Balaci-Donose, ultimul mai bun uneori decît primul, tinerii din apărare și „bătrînul" Ștefănescu, care — deși un jucător lent — are o concepție modernă de joc. Și dacă „fiul risipitor" s-ar întoarce la echipa afirmă-

rii lui, e vorba de Crişan, Universitatea Craiova ar avea la dispoziţie un lot întru totul invidiabil. Promiţătoarea Universitatea Craiova abia acum începe a promite cu adevărat.

6 noiembrie 1976

Cei mai buni au pierdut pe Ghencea

Deşi s-a jucat şi meciul din „Cupa balcanică", România — Turcia, evenimentul fotbalistic al acestui început de sezon rămîne meciul dintre Universitatea Craiova şi Steaua, jucat în Bucureşti pe Ghencea.

Excelentă ni s-a părut echipa craioveană în ciuda unor numere personale de efect executate de cîţiva dintre jucătorii Stelei: Iordănescu, Zamfir, Stoica. Meciul a început în nota de dominare a oaspeţilor, care au jucat tehnic, atletic, decis prezentînd cea mai bună formaţie pe care a aliniat-o vreodată, discutabil fiind totuşi în ea portarul Lung. Craiovenii au cîştigat un constructor de joc încă din ultima linie prin retragerea lui Ştefănescu ca fundaş central. Acesta a evoluat foarte bine în meciul cu Steaua fiind superior, atît el cît şi Tilihoi, fundaşilor centrali ai Stelei. Alt punct forte este acum, pentru Universitatea, mijlocaşul Beldeanu, în sfîrşit acomodat, cu o mare rază de acţiune şi o rară clarviziune a jocului. Compararea jocului liniilor de mijloc credem că dă cîştig de cauză tot craiovenilor pentru că Beldeanu, Donose, Geolgău, cărora li s-a alăturat şi Balaci, au dovedit o mai mare regularitate a jocului decît linia adversă, cu toată prezenţa lui Dumitru în ea. Un jucător de perspectivă al oaspeţilor se dovedeşte Geolgău, care, deşi începător, a jucat remarcabil un meci greu din toate punctele de vedere. Universitatea Craiova a arătat spectatorilor bucureşteni o faţă nouă, (extremele încă nu dau tot ce pot) şi un potenţial de joc neobişnuit. În mod normal victoria ar fi trebuit să revină Universităţii Craiova dacă arbitrul jocului n-ar fi favorizat în chip inadmisibil echipa gazdă printr-o lovitură de la 11 metri complet gratuită şi prin toleranţa faţă de felul în care jucătorii echipei Steaua au executat lovitura liberă din care au şi obţinut golul victoriei. (...)

Capetele lipsite de luciditate ale unor „specialişti" vor să asigure că Steaua a meritat victoria, ea fiind oricum mai bună. Nu. Steaua nu e o echipă mai bună decît Universitatea Craiova, ci mai rutinată. În condiţii de arbitraj onest ar fi părăsit, deşi acasă, foarte probabil, terenul învinsă. (...) O victorie a Universităţii ar fi înclinat balanţa atenţiei către ea şi este sigur că ar fi avut ca urmare introducerea lui Balaci şi Beldeanu în naţionala contra Turciei ca titulari şi, de ce nu, promovarea lui Donose în lotul selecţionatei. După cum o victorie a Universităţii ar fi pus în discuţie prezenţa în naţională a extremelor echipei steliste. (...)

Înfrîngerea de la Bucureşti este o lovitură grea pentru craioveni, dar tînăra echipă a lui C. Teaşcă arată excelent şi promite în noua ei alcătuire cum de mult n-a mai promis o echipă românească. Cupa României îi oferă perspectiva unei revanşe pe care trebuie s-o pregătească cu toată seriozitatea. De ea depinde poate transformarea necunoscuţilor Tilihoi, Geolgău, Donose, Irimescu în viitori internaţionali.

Trebuie s-o spunem, cu părere de rău, că, totuşi, cei mai buni au pierdut sîmbăta trecută pe Ghencea.

26 martie 1977

Steaua — Polonia sau România — Polonia

În lot sînt patru apărători ai Stelei, dar apărarea Stelei, pe care am văzut-o atît în faţa Universităţii Craiova, cît şi în faţa dinamoviştilor şi, parţial, în faţa echipei Turciei, nu prezintă garanţii. (...) Craiovenii ne-au arătat în schimb trei jucători de mijlocul terenului excelenţi: Balaci, Beldeanu, Donose.

2 aprilie 1977

Nimic nu este ireparabil

Balaci n-a avut coechipieri de aceeaşi vigoare şi decizie.

Golurile (în meciul cu Polonia) sînt amîndouă opera lui și dacă e să numim pe cel mai bun om al echipei noastre trebuie să-l numim pe craioveanul Balaci.

9 aprilie 1977

Nu se intîmplă pentru prima oară

Intrecerea devine din ce în ce mai tăioasă și regretăm lipsa de constanță a echipei Universitatea Craiova în acest finiș ce va decide echipele noastre în competițiile continentale.

21 mai 1977

Craiovenii au fost din nou cei mai buni

Dacă în campionat Universitatea Craiova s-a resimțit puternic în urma meciului pierdut pe nedrept în fața echipei Steaua la București, în Cupa României ea a jucat cu un alt moral și rezultatele s-au văzut. Rostul Cupei e de altfel tocmai acesta : de a oferi în paralel cu campionatul un alt criteriu valoric. Cele două „campioane" ale țării sînt acum, se știe : Dinamo și Universitatea. Este semnificativ că Universitatea Craiova a obținut frumosul său succes în competiția fotbalistică scutită de bănuielile care, după cite a scris presa noastră, au planat uneori asupra campionatului. Pretendentă reală la titlu, după părerea noastră, Universitatea Craiova a acuzat puternic șocul pierderii meciului de la București cu Steaua. Un arbitraj incorect a denaturat desfășurarea partidei de pe Ghencea și, mai mult decît atit, a întregului retur fotbalistic. Victoria craiovenilor la București, firească după aspectul jocului, ar fi introdus în concursul pentru titlu o pretendentă puternică, Universitatea, ceea ce ar fi întreținut tensiunea întrecerii, suspansul ei firesc. Fluierul nefericit care s-a auzit pe Ghencea n-a dus doar la înscrierea unui gol pe care jocul dintre Steaua și Universitatea nu-l cerea atunci, ci la simplificarea campionatului, la blazarea unor echipe și a unor jucători, la apariția meciurilor indolente. (...)

În meciul dintre Steaua și Universitatea Craiova disputat pe Ghencea, oaspeții se arătaseră puși pe fapte mari. Echipa craioveană restructurată, îmbogățită cu jucători noi, unii dintre ei deosebit de talentați, a arătat un fotbal tehnic, energic, nesofisticat așa cum vedem mai ales la bunele echipe europene. Intrată în anonimatul disputelor anoste din campionatul nostru, Universitatea Craiova și-a arătat din nou adevărata față chiar în semifinala și finala Cupei României pe care a cucerit-o convingător, învingînd Steaua pe un teren bucureștean, mult mai concludent decît arată scorul. Universitatea Craiova este acum o echipă echilibrată, cu rezerve de valoarea titularilor, capabilă, în urma unei pregătiri adecvate, de reale performanțe. Actualul portar, Boldici, deși insuficient rodat, promite să devină un jucător de nădejde. Fundașii Purima și Berneanu sînt sobri și activi ca și rezerva Negrilă. Excelent a fost în acest meci al orgoliilor sportive Ștefănescu, ale cărui calități tehnice, experiență și vocație de conducător de joc fac din el creierul numărul 1 al echipei. Urmează la rînd cea mai bună linie mediană a campionatului nostru alcătuită din Balaci, Donose, Beldeanu, jucînd în totalitatea ei atît înainte cît și înapoi, fiecare din mijlocași putînd să-și asume sarcinile de joc pe care le cere apărarea, atacul

Căpitanul „Universității", al naționalei și, desigur, al generației sale : Ștefănescu ● Balaci, blondul jucător care valorează aur ● Un vîrf care joacă la mijloc dar care poate fi folosit și ca fundaș : Geolgău, autorul unor goluri antologice ● Lung în competiție cu gazetarii și cu el însuși a dovedit că un portar de fotbal poate avea reflexe uimitoare, asemeni unui teribil portar de handbal ● Un fundaș neiertător și exact ca un ceasornic : Ungureanu

Cămătaru a devenit in ultimul an teroarea fundaşilor echipelor europene.

jocul constructiv de la centrul terenului. In comparaţie cu liniile mediane ale echipelor Steaua şi Dinamo, cea craioveană are un plus de vigoare, şi mai ales de omogenitate, calităţi care au şi impus-o in faţa valorosului trio Dumitru, Iordănescu, Ion Ion. Geolgău, rezerva craioveană, e şi el la inălţime. Inaintarea craiovenilor a ciştigat un foarte bun atacant central in Cirţu, jucător de mare perspectivă dacă n-o să cadă şi el in capcana relaxărilor premature care a înghiţit la noi multe talente. Crişan a repetat in această finală exploziva lui evoluţie de la Zagreb... chiar şi in privinţa ratărilor ! Un jucător străin de formaţie prin maniera lui demodată de fotbalist „specializat" pe un singur post e Marcu. El nici nu participă la efortul de ansamblu al echipei aşa cum fac Crişan, Cirţu sau rezerva lui Marcu, Cămătaru. Intilnirea cu Universitatea Craiova a fost pentru Steaua echivalentă cu un test negativ. (...) Faţă de Steaua, actuala ciştigătoare a Cupei României la fotbal, Universitatea Craiova se impune prin ceea ce lipseşte majorităţii echipelor noastre : omogenitatea. În plus, jucătorii craioveni sînt mai aproape de cota continentală prin jocul lor viguros, tenace, tehnic, rapid. Ei ştiu să joace balonul in mişcare permanentă, perpendicular pe poarta adversă, fără inutile floricele. Contactele viitoare in Cupa cupelor cu formaţiile de frunte ale continentului vor oferi Universităţii Craiova prilejul unui examen a cărui trecere depinde de seriozitatea jucătorilor ei.

9 iulie 1977

...la fotbal bobocii se numără... vara

Cum campionatul nostru nu se termină toamna, numărătoarea bobocilor trebuie făcută in miezul verii.

(...) Prezenţa in virful piramidei a lui C. Ştefănescu, prin care revista Flacăra desemnează pe centralul craiovean drept cel mai bun fotbalist al campionatului nostru, e un act de reparaţie tirzie. Topul fotbalistic al Flacării ne obligă astfel să redescoperim un jucător de indiscutabilă clasă pe care retragerea in linia defensivă a echipei craiovene, ideea lui C. Teaşcă şi unul din secretele succeselor craiovene din ultimul sezon, l-a relansat la adevărata lui valoare, evidenţiindu-i calităţile tehnice şi tactice. Dacă antrenorilor Stelei le face plăcere să-şi amintească de victoriile steliştilor asupra formaţiei spaniole C. F. Barcelona nouă ne place să reamintim amatorilor de sport că unul din factorii decisivi ai victoriilor de atunci ale Stelei, prin jocul său laborios şi inspirat, a fost mijlocaşul C. Ştefănescu. Intrat în eclipsă după unii tehnicieni ai fotbalului nostru, Ştefănescu trăieşte o a doua tinereţe sportivă la Universitatea Craiova.

16 iulie 1977

O intrebare pentru Universitatea Craiova : „fault la autoritatea antrenorului ?

(...) Cînd au apărut opoziţii, fiindcă ele sînt normale la urma urmei, antrenorul Teaşcă n-a cedat. El a ştiut întotdeauna că un Oblemenco, sau un Deselnicu nu vor putea niciodată să suporte antrenamentele şi regimul de viaţă pe care le au acum, la Craiova, Ţicleanu, Irimescu sau Tilihoi.

13 august 1977

Schimbarea la faţă a Universităţii Craiova

(...) Echipa care ne interesează aici este Universitatea Craiova, o formaţie care începuse bine campionatul, dar care de două etape se poartă ca o echipă care candidează la retrogradare. Ea a ratat la Craiova o victorie ratind un 11 metri, iar la Bucureşti a ratat din nou o lovitură de pedeapsă similară care ar fi putut schimba faţa meciului. Şi poate că nici aceste două ingrijorătoare rateuri nu ne ar fi reţinut atenţia dacă n-am fi văzut jocul de ansamblu al echipei. Echipa de acum este umbra Universităţii care a ciştigat Cupa României. Jucătorii sînt aproape toţi aceiaşi, calităţile lor tehnice, cunoscute şi recunoscute de toată lumea, s-au văzut şi pe stadionul „Dinamo", dar spectatorii au intîlnit o cu totul altă echipă de parcă cineva peste noapte ar fi descîntat-o. Trebuie să spunem că la potenţialul de joc al echipei craiovene, manifestat parţial chiar în meciul cu Dinamo, întîlnirea putea avea un rezultat mai favorabil pentru craioveni. Dar nimic din ceea ce ne-a cîştigat altădată n-am mai văzut acum. Nu sîntem entuziaşti ai fazelor sporadice şi întîmplătoare. Ele pot fi nimerite de orice echipă care se zbate în teren. Universitatea impusese printr-un joc ritmic, viguros, printr-un foarte bun control la mijlocul terenului, prin soluţii tactice inteligente, moderne. Pe stadionul „Dinamo" craiovenii au recurs însă la un joc primitiv de exclusivă angajare a extremelor, mai ales Marcu, prin pase lungi. Linia mediană, altădată forţa echipei :

Un fotbalist european care, în pofida opiniilor de o zi (sau de o noapte) ale cronicarilor îşi arată la fiecare meci valoarea: Cămătaru ● Dispecerul Craiovei, Ţicleanu, omul care deşi aleargă dintr-un careu în altul 90 de minute rămîne lucid în fiecare clipă.

Balaci, Donose, Ţicleanu (acum), a fost astfel scoasă din circulaţie. Universitatea Craiova a adoptat un stil şi o tactică potrivit echipelor cu resurse puţine, incapabile de joc combinativ susţinut, ceea ce nu era cazul ei. Cu alte cuvinte jocul lor a fost sărăcit din punct de vedere tactic, resursele majorităţii jucătorilor rămînînd nefolosite. În noua orientare de joc a sporit rolul lui Ştefănescu şi al lui Marcu. (...) În genere, fotbaliştii care au făcut gloria nouă a Universităţii : Balaci, Donose, Cîrţu, Crişan au un rol diminuat în noua concepţi^ de joc a Craiovei. Marele ciş ig al echipei era însă jocul lor, viguros, tehnic, bine orientat tactic, eficace. Cit despre Marcu, jucător dotat, dar capricios, el nu poate deveni un pivot tactic adevărat. Meciul cu Dinamo ne-a înfăţişat o Universitate Craiova în plină involuţie. Dintr-o echipă modernă echipa tinde să devină o echipă oarecare. De la un joc subtil şi complex a coborît la un joc simplist şi previzibil. Şi drumul către partea de jos a clasamentului va fi o urmare firească a stării de lucruri care se profilează în viaţa echipei. (...) Ne poate fi indiferentă situaţia echipei craiovene ? De foarte mult timp, poate de la echipa Viitorul, care, să nu uităm, era o selecţionată, fotbalul românesc n-a mai avut la îndemînă un lot atît de tînăr, de talentat, de valoros ca acela pe care-l mai are, încă, acum Universitatea Craiova. (...) Orice acumulare valorică se poate pierde prin tratament inadecvat. Ceea ce se întîmplă la Craiova e îngrijorător din acest punct de vedere. O echipă care avea toate datele să devină o mare echipă a intrat pe derdeluşul mediocrităţii.

10 septembrie 1977

Din viaţa naţionalei de fotbal

Universitatea Craiova merge în jos, într-un fel pe care-l prevăzusem, şi dacă e de urmărit starea fotbalului nostru la nivel de echipă să privim la Universitatea Craiova : cu un lot foarte bun echipa face jocuri mediocre şi nu poate ieşi din impasul lipsei de coeziune.

10 decembrie 1977

Mult zgomot pentru nimic

Meciul dintre Universitatea Craiova şi Poli Timişoara a fost o decepţie. Două echipe altădată puternice ne-au oferit un meci lipsit de ţinută. Poli e consecventă unui joc agresiv pe tot terenul, a unui presing permanent, trăsătură modernă de joc pe care puţine echipe româneşti o au, dar ni se pare că pune exces de zel nu atît în angajamentul fizic, superior, cit în depăşirea limitelor regulamentului în această direcţie. Craiovenii au prezentat o echipă vlăguită, amintirea celei de altădată, vădit incomodată de jocul la presing al oaspeţilor pe care n-a reuşit să-l depăşească cu adevărat decît o singură dată, la faza de gol în care Balaci şi-a adus aminte că este un mare jucător şi a accelerat în stil de profesionist în momentul decisiv al fazei. Dar este prea puţin pentru o echipă cu mai multe personalităţi fotbalistice decît Poli, la drept vorbind aici n-am văzut nici una, pentru o echipă a cărei forţă de joc şi al cărei talent promiteau atît de mult pe vremea antrenorului C. Teaşcă. Linia mediană a craiovenilor nu s-a văzut ca altădată ; Donose e departe de vechea formă, Beldeanu pare şi el a fi altul ; Crişan şi-a pierdut viteza etc. Singurul element de constanţă al echipei l-a dat jocul lui Ştefănescu şi într-o oarecare măsură al lui Marcu.

11 martie 1978

Fotbalul şi echitatea programărilor

Universitatea Craiova, considerată şi ea de specialişti posibilă campioană, este trimisă din primul meci să joace cu revelaţia trecutului campionat C. S. Tîrgovişte. Îşi amintesc spectatorii cum a pierdut la Tîrgovişte Steaua în campionatul trecut ? Este desigur inechitabilă distribuirea meciurilor în campionatul de fotbal. La o analiză atentă este de observat culuarul mai uşor pentru echipa Dinamo, urmată de Steaua, mai dificil pentru celelalte.

18 august 1979

După cîteva etape...

Universitatea Craiova pare a fi înviat. După ce a trecut printr-un colaps prelungit, echipa craioveană, prezentă de altfel în Cupa cupelor, face cea mai bună figură în acest campionat de trei etape. Deşi înaintea ei se află Steaua şi U Cluj-Napoca, performanţa Universităţii este cea care impune. Ea a cîştigat trei puncte în deplasare în faţa unor formaţii care n-au făcut figuraţie pe teren şi două în faţa campioanei, F. C. Argeş, care demarează lent. Programul ei de jocuri a fost incontestabil mai greu decît al Stelei, că-

Un gol marcat de craioveni face să amuţească tribunele şi îngheaţă cerneala în stiloul cronicarilor care vîntură vorbe

reia întîlnirile i-au oferit pînă acum numai candidatele la retrogradare ale campionatului trecut. În plus, în ultimul meci cîştigat în deplasare, Universitatea Craiova n-a beneficiat de aproape jumătate din titularii săi selecţionaţi într-un lot naţional. Tinerii trimişi pe teren au dat satisfacţie. Cîrţu, pe care l-am pomenit de mai multe ori la această rubrică ca un atacant bun de naţională, şi-a demonstrat neîndoielnic în aceste trei etape clasa. Rămîne s-o facă şi în continuare pentru a convinge pe toată lumea şi nu în ultimul rînd pe sine. Donose, Ţicleanu, Geolgău şi ceilalţi s-au comportat remarcabil. Universitatea Craiova, echipa cu cel mai bun lot din ţară, formaţie de care s-au legat, nu de mult mari speranţe, poate reveni în vîrful piramidei dacă se ia cu adevărat în serios. După F. C. Argeş, marea revelaţie a fotbalului nostru postbelic, fără a uita meteorica apariţie a Steagului Roşu — Braşov, Universitatea Craiova pare a fi cea de a doua. Rămîne să-şi alcătuiască şi un palmares pe măsura pretenţiilor fireşti.

1 septembrie 1979

La joc realist, rezultate normale

Primul tur al celei de a doua etape a cupelor fotbalistice ne-a pus în faţa unor rezultate normale, care nu trebuie nici supraevaluate nici subestimate. Campioana României a pierdut cu 2—0 în faţa campioanei Angliei pe terenul acesteia. N-a fost 6—0 de altădată la Milano, ci un scor firesc obţinut de englezi cu un efort real şi cu o deloc surprinzătoare la ei lipsă de scrupul în maniera de joc. Steaua a pierdut cu 3—2 un meci pe care-l putea cîştiga chiar pe terenul francez. Universitatea Craiova a încheiat cu o preţioasă şi iarăşi normală victorie la celebra Leeds United, iar Dinamo a trecut cu 2—0 peste Eintracht Frankfurt, e adevărat amîndouă meciurile

Ţicleanu nu-şi poate ascunde emoţia nici de această dată cînd găseşte încă un prilej să mulţumească profesorului Mircea Olteanu pentru că după aproape 30 de ani l-a făcut să vadă poarta adversă cu amîndoi ochii.

Scor favorabil pentru U. Craiova. Bucurie în toată Oltenia.

fiind jucate în România. Dacă am putea ierta argeșenilor o timorare pe care o produce încă fotbalul britanic asupra jucătorilor noștri, am putea spune că rezultatele, în sens larg, sînt în totul satisfăcătoare. (...) Universitatea Craiova **a cîștigat cu 2—0 în fața lui** Leeds United. **Scorul putea fi mai mare dacă această echipă cu mari resurse s-ar lua cu adevărat în serios. Beldeanu și-a îngăduit un experiment la lovitura de 11 m într-un meci oficial ! Cu 3—0 calificarea Craiovei era adjudecată. Așa, jucătorii craioveni vor avea de făcut un meci mare, altă soluție n-au, total, pentru că a elimina pe Leeds e în sine o mare performanță. E de la sine înțeles că asta e datoria lor și că urmează să se achite exemplar de ea.**

27 octombrie 1979

Cota craioveană în fotbal

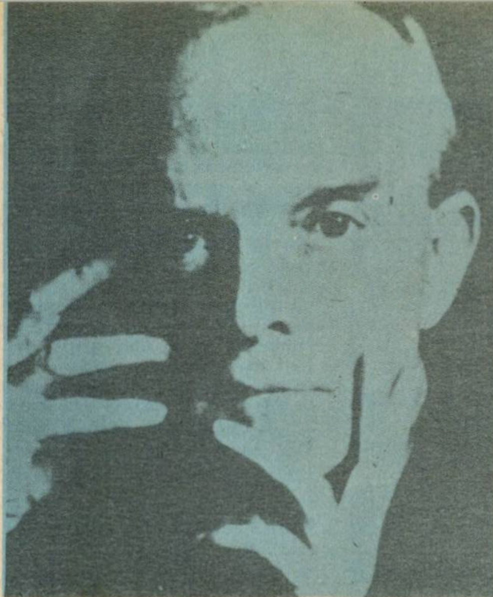
(...) Primul eveniment este **meciul de fotbal de la Craiova, dintre formația locală** Universitatea **și** F. C. Baia Mare, **meci unicat în istoria campionatului nostru postbelic. Chiar dacă el este comparabil cu mai vechile întîlniri dintre** Steagul Roșu Brașov **și** C.C.A. **să nu uităm că** F. C. Baia Mare, **spre deosebire de fostul** Steagul Roșu, **este un outsider autentic încăpățînat în a demonstra cît de solide și în același timp vulnerabile sînt prejudecățile fotbalului nostru. Cu o formație provenită din B, Viorel Mateianu asaltează cu succes reduta primelor locuri, arătînd cît de vetustă e ideea echipelor de vedete și cît de insuficientă este concepția de joc a majorității echipelor noastre. În meciul de la Craiova, joc de angajament tehnic în viteză, cum rareori se vede pe stadioanele noastre, meritul dintîi revine echipei băimărene. Ea a propus și impus acest ritm de joc, ea n-a renunțat la el nici după ce a fost condusă, n-a încetat să joace deschis și demn nici atunci cînd scorul și arbitrajul ar fi putut s-o demobilizeze.** Universitatea **Craiova a acceptat acest duel, a intrat în ritmul și viteza de joc a adversarului,** descoperind poate pentru prima dată realul ei potențial de joc. **Mai tehnici ,cu personalități mai puternice și jucători mai experimentați, jucînd acasă, craiovenii s-au impus meritat la un scor, din păcate prea sever.** Dar ceea ce rămîne pozitiv și un caracter de eveniment este acea jumătate de oră în care craiovenii și băimărenii au arătat cît de bine și de modern se poate juca fotbal în România. **Deci, se poate ! Această jumătate de oră se cuvine să fie modelul de joc al naționalei noastre de fotbal. Jucînd astfel e greu de crezut că echipa de fotbal a României va mai trăi meciuri de calificare atît de nefericite, ca acelea pe care le știm. Cota propusă de acest meci e adevărata cotă a fotbalului românesc, către care orice echipă românească trebuie să aspire.**

26 aprilie 1980

Cupa UEFA n-a poposit la Craiova în acest sezon decît sub forma unei cupe de... ciocolată. Poate la anul...

Din aprilie 1980 pînă astăzi sînt peste trei ani de fotbal. Citatele date sînt însă credem suficiente pentru a face vizibil clasa echipei craiovene conform jocului ei arătat în campionatul intern de peste șase ani de zile. Performanța Universității Craiova nu este întîmplătoare și ne bucură că rubrica lui Discobol nu s-a lăsat impresionată de alte glorii și a afirmat din vreme valoarea acestei formații unicat în fotbalul nostru, trecînd peste cîteva din gloriile de carton ale campionatului nostru intern, cu insistență susținute de diverse pene specializate. Nici Ștefănescu, nici Balaci, nici Geolgău, nici Cîrțu, nici Țicleanu, nici Negrilă, nici Irimescu, nici Donose nu sînt valori descoperite peste noapte ci rodul unei munci îndelungate de „laborator" craiovean, ale cărei rezultate au entuziasmat pe toți amatorii de fotbal adevărat din România.

TRUMAN CAPOTE

muzică pentru cameleoni, **volumul din 1980 al scriitorului american** Truman **Capote (din care revista** Luceafărul **a publicat în traducere românească povestirea cu același titlu), este după** cum mărturisește **autorul în prefață, rezultatul** unor radicale **revizuiri de atitudine față de** propria sa **literatură anterioară, recitită cu** ochiul artistului **în plină criză creatoare (întîmplată** în jurul **anului 1977), precum și al** unor noi cuceriri pe **tărîm stilistic — rod al** unui efort dirijat de o **tiranică voință artistică. Trei sînt** direcțiile esențiale **ale acestor mutații: în primul rînd, atracția pentru „jurnalism ca gen literar de sine stătător"** l-a dus pe Capote spre conceptul de „roman non-fictiv" (concept lăudat de unii, hulit de mulți — Norman Mailer vorbea de o „deficiență de imaginație", dar nu a întîrziat să adopte cu succes această nouă categorie literară); în al doilea rînd, este vorba de o modificare de statut a autorului față de personajele și textele sale: Capote merge de la o totală obliterare a prezenței sale (vezi romanul Cu sînge rece) la apariția nedeghizată în povestirile sale „non-fictive» (treisprezece în acest volum, împreună cu un scurt roman); în sfîrșit, scriitor dintotdeauna conștient de truda zilnică „pe altarul tehnicii, meseriei», de „complexitățile diabolice ale așezării în paragrafe, ale punctuației și dialogului", Capote dezvoltă o nouă tehnică, bazată pe reconstrucția „într-o manieră sobră, economică, a conversației banale, de fiecare zi, cu oamenii din jur: administratorul blocului în care locuiesc, maseurul de la sala de gimnastică, un vechi coleg de școală, medicul meu stomatolog" și, pe de altă parte, pe folosirea resurselor tehnice ale tuturor genurilor literare și ale filmului. Noutatea acestei tehnici este, firește, discutabilă, nu și valoarea textelor, care posedă, cum dorea autorul lor, „credibilitatea faptului adevărat, impactul nemijlocit al filmului, adîncimea și libertatea prozei, precizia poeziei. „Truman Capote este un căutător, un provocator de experiențe, el știe întotdeauna că va găsi ceva, de cele mai multe ori, ceva nedorit sau neașteptat: însoțind-o pe menajera sa în casele unde aceasta lucrează, i se arată magia lucrurilor banale și a oamenilor obișnuiți, într-un dialog aparent benign cu Marilyn Monroe vibrează în subtext tristețea și tragicul frumuseții, noaptea, rătăcit în pădure, i se oferă generozitatea și căldura unei bătrîne excentrice (în povestirea O lampă în fereastră, pe care o redăm în continuare), în stenograma unui dialog cu un deținut, se ghicește nebunia absolută a crimei, într-un dialog cu sine insuși, se descoperă visurile, credințele, idiosincrasiile sale, mitologia și fantasmele New Orleans-ului natal, mirajul copilăriei în Sudul american.

O LAMPĂ ÎN FEREASTRĂ

Odată am fost invitat la o nuntă; mireasa îmi sugerase să plec de la New York cu mașina împreună cu alți doi invitați, un oarecare domn Roberts și soția lui, pe care nu-i mai văzusem niciodată. Era o zi rece de aprilie și, cît dură drumul pînă în Connecticut, soții Roberts, amîndoi ușor trecuți de patruzeci de ani, au fost o companie destul de plăcută — desigur, nu erau niște persoane cu care să vrei să-ți petreci un week-end, dar erau cumsecade.

Numai că la retragerea care urmă cununiei s-a consumat o mare cantitate de băutură, și trebuie să spun că trei sferturi din această cantitate a fost băută de cei doi șoferi ai mei. Au plecat ultimii de la petrecere — pe la ora unsprezece seara — iar eu i-am urmat fără prea mare tragere de inimă; știam că sînt beți, dar nu-mi dădeam seama cît de beți. Făcusem vreo douăzeci de mile, mașina o cam lua razna, iar domnul și doamna Roberts își aruncau unul altuia cele mai extraordinare insulte (era ca un episod din Cui i-e frică de Virginia Woolf ?), cînd, după cum era de așteptat, domnul Roberts o luă într-o direcție greșită și ne pierdurăm pe un drumeag întunecat. Îi tot rugam, ba chiar ajunsesem să-i implor, să oprească mașina și să mă lase să cobor, dar ei erau atît de ocupați cu insultele, că nici nu mă auzeau. În cele din

urmă, mașina se lovi de un copac și se opri de la sine (temporar). Profitînd de ocazie, am sărit afară pe portiera din spate și am alergat spre pădure. Nu după mult timp mașina infernală porni, lăsîndu-mă singur în întunecimea aceea de gheață. Sînt sigur că gazdele mele nu mi-au simțit lipsa ; dar Dumnezeu știe că nici eu nu le-am dus dorul.

Însă nu era nici o bucurie să fii părăsit acolo într-o noapte întunecoasă și rece. Am pornit-o la întîmplare, sperînd să ajung la o șosea. Trecuse o jumătate de oră de cînd mergeam fără să zăresc nici urmă de locuință omenească, cînd, chiar peste drum, am dat cu ochii de o cabană mică de lemn cu verandă și cu fereastra luminată. Pășind tiptil pe verandă, am aruncat o privire înăuntru ; o femeie în vîrstă cu părul alb și cu fața rotundă și atrăgătoare stătea lîngă foc, citind. În poala ei dormea ghemuită o pisică, iar altele moțăiau la picioarele ei.

Am bătut la ușă, și cînd bătrîna deschise, i-am spus clănțănind din dinți : „Iertați-mă că vă deranjez, dar am avut un fel de accident ; aș putea să telefonez de la dumneavoastră să chem un taxi ?".

„Vai de mine", spuse ea zîmbind, „Îmi pare rău, nu am telefon. Dar vă rog, intrați". Și cînd, trecînd pragul, am pătruns în camera aceea confortabilă, ea spuse : „Vai, tinere. Ești înghețat tun. Să-ți fac o cafea ? Sau un ceai ? Am niște whiskey care mi-a rămas de la soțul meu — a murit acum șase ani.".

I-am răspuns că n-ar strica puțin whiskey.

Bătrîna plecă să aducă whiskey-ul și, cît a lipsit, mi-am încălzit mîinile la foc, privind în jurul meu. Era un loc vesel ocupat de șase sau șapte pisici de diferite culori, dar toate pisici obișnuite, de maidan. Căutai din ochi titlul cărții pe care îl citea doamna Kelly — am aflat mai tîrziu că așa o chema —, era **Emma** de Jane Austen, una din scriitoarele mele preferate.

Doamna Kelly se întoarse cu un pahar cu gheață și cu o sticlă prăfuită de bourbon și spuse : „Ia loc. Ia loc. Nu am prea des vizitatori. E adevărat, am pisicile. Oricum, o să-ți petreci noaptea aici, nu ? Am o mică încăpere pentru oaspeți care așteaptă de multă vreme un asemenea prilej. Dimineața vei ajunge la șosea și te va duce cineva pînă la oraș, unde o să găsești un garaj să-ți repari mașina. E la vreo cinci mile de aici."

Am întrebat-o cum de putea trăi atît de izolat, fără nici un mijloc de transport și fără telefon ; ea mi-a spus că poștașul, care-i era prieten, se ocupa de toate cumpărăturile de care avea nevoie. „Albert. Îmi e atît de drag și atît de credincios. Dar se pensionează la anul. După asta nu știu ce-o să mă fac. Dar o să se găsească ceva. Poate un alt poștaș amabil. Spune-mi, te rog, ce fel de accident ai avut ?".

După ce i-am povestit întîmplarea așa cum se petrecuse, ea îmi dădu dreptate indignată : „Foarte bine-ai făcut. Eu nu m-aș urca niciodată într-o mașină cu un șofer care să fi mirosit numai un pahar de lichior. Așa mi-am pierdut bărbatul. Am trăit împreună patruzeci de ani, patruzeci de ani fericiți. Și l-am pierdut pentru că l-a călcat un șofer beat. Dacă n-ar fi fost pisicile..." Mîngiie un cotoi roșcat care torcea în poala ei.

Am stat de vorbă la gura sobei, pînă ce am simțit că mi se închid ochii. Am vorbit despre Jane Austen („A, Jane. Tragedia mea este că i-am citit cărțile de atîtea ori, că le-am învățat pe dinafară !") și despre alți autori pe care îi admiram amîndoi : Thoreau, Willa Cather, Dickens, Lewis Carroll, Agatha Christie, Raymond Chandler, Hawthorne, Cehov, Maupassant. Era o femeie înzestrată cu o minte iute și avea preocupări multiple ; ochii ei căprui scăpărau de inteligență și luminau ca lampa ce strălucea lîngă ea pe masă. Am vorbit despre iernile grele din Connecticut, despre politicieni, despre locuri îndepărtate („N-am fost niciodată în străinătate, dar dacă aș fi avut vreodată prilejul, m-aș fi dus în Africa. Uneori visam că sînt acolo, visam colinele verzi, căldura, frumoasele girafe, elefanții"), religie („Desigur, am fost crescută ca o bună catolică, dar acum, îmi pare rău că trebuie s-o spun, am o minte deschisă. Probabil că am citit prea mult"), grădinărit („Cultiv legume și le conserv eu însămi ; e o necesitate"). În cele din urmă : „Iartă-mi flecăreala. Nici nu-ți închipui ce plăcere e pentru mine. Dar trebuia să te culci de mult. E timpul să mă culc și eu.".

M-a condus în camera de sus și mă băgasem deja în patul dublu sub o binecuvîntată grămadă de cuverturi frumoase, cînd se întoarse să-mi ureze noapte bună și vise plăcute. Am rămas treaz multă vreme, gîndindu-mă. Ce experiență excepțională — să fii o femeie bătrînă, singură în sălbăticia asta, și să-ți bată la ușă un străin la miezul nopții, iar tu nu numai să-i deschizi, dar să-l poftești cu căldură înăuntru și să-i oferi adăpost. Să fi fost eu în locul ei, mă îndoiesc că aș fi avut curajul, să nu mai vorbesc de generozitatea, de a face același lucru.

A doua zi dimineață îmi oferi micul dejun la bucătărie. Cafea și terci fierbinte de ovăz cu zahăr și smîntînă din conservă, dar eram flămînd și toate aveau un gust minunat. Bucătăria era mai sărăcăcioasă decît restul casei ; mașina de gătit, frigiderul zornăitor, totul părea pe ducă. Totul, în afară de un obiect de dimensiuni mari,

În românește de Angela Jianu

Continuare în pag. 145

TRUMAN CAPOTE

Mici sicrie artizanale

Martie, 1975.

Un orăşel dintr-un mic stat din vest. În împrejurimile sale — o mulţime de ferme mari şi crescătorii de porci. Orăşelul are o populaţie de aproape zece mii de oameni, douăsprezece biserici şi două restaurante. Pe strada principală se află un cinematograf melancolic, liniştit, în care n-a mai rulat în ultimii zece ani nici un film. Odinioară în oraş se afla şi un hotel, dar a fost închis iar acum călătorii pot găsi găzduire doar la motelul „Preeria".

Motelul e curăţel, camerele sînt bine întreţinute şi încălzite — şi, poftim, cam asta e tot ce se poate spune despre el. Omul pe numele de Jack Papper trăieşte acolo de mai bine de cinci ani. Jack e văduv, are cincizeci şi opt de ani şi e tată a patru băieţi majori. Statura — de aproape şase picioare, o condiţie fizică excelentă şi de asta pare cu cincisprezece ani mai tînăr decît este. Are o figură frumoasă, deschisă, ochi albaştri şi buze subţiri care se strîng ciudat la orice zîmbet.

Jack este detectiv la un birou de investigaţii al statului. Ne-am cunoscut printr-un prieten comun, detectiv într-un alt stat.

În 1972 Jack mi-a scris că anchetează o crimă care, după părerea sa, s-ar putea să mă intereseze. L-am sunat şi am discutat la telefon trei ceasuri încheiate. Într-adevăr, mă interesa foarte mult ceea ce-mi povestise, dar cînd i-am propus să cunosc faptele la faţa locului, s-a speriat şi mi-a explicat că asta e încă prematur şi poate dăuna mersului anchetei, promiţîndu-mi însă să mă ţină la curent cu evenimentele. În cursul următorilor trei ani ne-am telefonat la interval de două-trei luni. Ancheta se desfăşura cu mare greutate, întrucît urmele erau din cale-afară de încîlcite şi se părea că totul intrase în impas. Pînă la urmă am primit acordul său de a veni şi studia totul la faţa locului.

Şi iată că într-o seară de martie, friguroasă ca de iarnă, mă aflam împreună cu Jack Papper în camera sa de motel de la marginea oraşului vestic. Camera îmi părea foarte primitoare, mai ales după un drum atît de lung. Aproape cinci ani i-a slujit lui Jack de locuinţă ; îşi făcuse nişte poliţe pe care aranjase fotografiile băieţilor şi ale nepoţilor săi, laolaltă cu multe cărţi, în marea lor majoritate despre războiul civil. Alegerea cărţilor era o mărturie privind inteligenţa şi bunul gust al locatarului, care nu era nepăsător faţă de Dickens, Melville, Throllope şi Mark Twain.

Jack era aşezat pe jos, cu picioarele încrucişate turceşte, cu un pahar de whisky alături. Dinainte-i se afla deschisă o tablă de şah şi el mişca emoţionat piesele...

Jack : Pe strada principală a oraşului se află o firmă : „O. K. Café". Toţi cunosc faptul că mă pot găsi acolo aproape zilnic, în fiecare dimineaţă între opt şi zece. Iau micul dejun la o măsuţă din colţ, apoi mai tăndălesc niţel prin cafenea, citesc ziarele ori pălăvrăgesc cu oamenii, de obicei businessmani locali ce poposesc aici să bea o cafea.

În noiembrie, de Ziua Recunoştinţei, îmi luam micul dejun, aproape singur, datorită sărbătorii. Atmosfera devenise glacială — de la birou mi se ceruse insistent să închid ancheta şi să părăsesc oraşul. De parcă, vezi doamne, n-aş fi dorit şi singur să mă despart pentru totdeauna de tîrguşorul ăsta blestemat ! Tare mult aş fi vrut să plec. Dar gîndul că voi abandona afacerea lăsînd criminalul — adevărată creatură sinistră — să danseze deasupra tuturor acestor morminte îmi producea oroare. Şi, deodată, în cafenea a intrat Adelaida Maison. S-a îndreptat direct spre măsuţa mea. O mai întîlnisem, şi

nu o dată, dar nu mai stătusem de vorbă. E învățătoare, predă la clasele primare. Locuiește aici cu sora ei, o văduvă. Addy Maison mi-a spus : „Mister Papper, cred că nu vă pregătiți să petreceți toată Ziua Recunoștinței aici, la «O. K. Café»? Dacă n-aveți alte planuri, nu văd de ce n-ați prînzi acasă la noi, cu mine și cu sora mea ?" Addy nu făcea parte dintre acele femei nervoase dar, neținînd seama de zîmbetul binevoitor, îmi părea tulburată. Mă gîndeam că își imaginează a nu fi tocmai potrivit pentru o femeie necăsătorită să invite acasă un bărbat ca și necunoscut. Dar, înainte de a apuca să-i răspund, a adăugat : „Să vă spun drept, mister Papper, avem o treabă. Aș dori s-o discutăm împreună. Și, dacă veți veni, o vom putea face în timpul dejunului".

Niciodată în viața mea n-am mîncat mai bine : în locul obișnuitului curcan de sărbători s-a servit porumbei sălbatici cu verdeață și o șampanie minunată. În timpul mesei Addy a întreținut o discuție vie, delectabilă. Nu-mi părea deloc nervoasă, ceea ce nu se putea spune despre sora ei.

După masă am mai stat în sufragerie bînd cafea și brandy. Addy s-a scuzat, a ieșit un moment și cînd a revenit avea în mînă...

Truman Capote : Pun pariu — un mic sicriu artizanal !

Jack : Mi l-a dat și mi-a spus : „Iată ce aș fi vrut să discutăm"... Eu zic să așteptăm pînă mîine și cred că vă va fi mai interesant să ascultați povestirea chiar din gura ei...

★

Addy : Eu cu sora mea avem căsuța noastră poștală dar nu pentru că avem cine știe ce corespondență ci din cauza multor abonamente. Întorcîndu-mă acasă de la școală am intrat la poștă și am găsit la căsuța noastră poștală un pachet destul de mărișor dar foarte ușor. Era învelit într-o hîrtie veche, cenușie și boțită care, se vedea, mai fusese folosită și legat cu sfoară, tot veche. Judecînd după ștampilă expeditorul era localnic. Pe pachet, cu litere mari de tipar se putea vedea scris numele meu. Încă înainte de a-l deschide, m-am gîndit că-n pachet o fi cine știe ce fleac.

Ceea ce am găsit în el m-a cutremurat. Nu atît acel mic sicriu era cauza spaimei cît fotografia ce se afla înăuntru. Poza fusese făcută nu de mult : eram eu, stînd pe scările de la intrarea oficiului poștal. Asta mi se părea un amestec josnic în viața mea personală, semănînd cu un furt, — să fotografiezi un om exact în momentul cînd el o dorește cel mai puțin. Cînd i-am arătat surorii mele coletul, m-a întrebat : „Nu crezi că asta are legătură cu alte cazuri ?" Prin „alte cazuri" ea avea în vedere cele ce s-au petrecut în orășel în ultimii cinci ani : nu crimele, nu întîmplările nenorocite sau sinuciderile...

Făceam eforturi să uit întîmplarea cu pachetul, dar, cu cît mă gîndeam mai mult, cu atît mai des mă încerca ideea că presupunerile surorii mele erau întemeiate. Era limpede că acest colet nu putuse fi trimis de vreo femeie geloasă sau de vreo sadică răuvoitoare. Era mînă de bărbat. Un bărbat meșterise acest mic sicriu. O mînă puternică, bărbătească așternuse pe pachet numele meu. Și totul, după părerea mea, ca o amenințare. Dar în legătură cu ce ?

M-am gîndit : poate mister Papper știe...

Și m-am dus la mister Papper. La Jack...

În același timp, cînd hotărîsem să vorbesc cu Jack, ajunsesem la convingerea că, într-adevăr, cineva se pregătește să mă ucidă, și-mi încolțise și presupunerea suficient de clară referitoare la cel ce ar face-o, fără a ține cont de faptul că motivul era absolut neverosimil. Aș spune chiar lipsit de importanță...

Ați văzut rîul nostru ? Încă nu ? Da, desigur nu e cea mai bună perioadă a anului pentru așa ceva. Dar vara e minunat. E de departe cel mai frumos lucru pe care-l avem aici. I se spune Rîul albastru și e, într-adevăr, albastru. E drept, nu e albastrul Mării Caraibilor, dar nu-i mai puțin adevărat că e foarte curat, cu fundul nisipos, sclipitor, iar pentru scăldat se găsesc meandre liniștite. Izvorăște chiar din munți, la nord de noi, și curge pe cîmpie, printr-un rancho așezat pe malurile sale. Rîul ăsta, aici, e principala sursă naturală de irigații ; are doi afluenți — două rîulețe, numite Marele frate și Micul frate.

Toate neplăcerile au pornit chiar de la aceste două rîulețe. Proprietarii acestui rancho irigat în întregime de apele afluenților au găsit de cuviință că albia Rîului albastru ar trebui deviată puțin. În același timp, stăpînii acelor rancho ale căror pămînturi erau irigate doar de apele rîului principal s-au ridicat contra oricărei astfel de propuneri. Și mai îndîrjit decît toți era Bob Quinn, stăpînul fermei B.Q.

Neînțelegerile pe seama rîului s-au prelungit de-a lungul multor ani. O ascuțime deosebită a căpătat disputa după doi ani foarte secetoși. Stăpînii acelui rancho a cărui existență depindea în întregime de apele Marelui și Micului frate, au făcut un tărăboi nemaipomenit. La urma urmelor Consiliul orășenesc a luat hotărîrea de a înființa un comitet special care să descîlcească toată tărășenia.

Nu știu pe ce principii au fost aleși membrii comitetului. În orice caz eu nu aveam nici un motiv deosebit să devin membru al său. Îmi amintesc doar că mi-a telefonat bătrînul judecător Hatfield — acum e pensionar și trăiește în Arizona — și m-a întrebat dacă n-aș vrea să fac parte din comitet și cam asta e tot.

Prima ședință am ținut-o în ianuarie 1970. În afară de mine, în comitet mai fuseseră cooptați Clem Anderson, George și Amelia Roberts, dr. Parsons, Bakster-ii, Tom Henry și Oliver Jaeger.

Da, eram nouă oameni. Ne-am adunat săptămînal timp de trei luni. Ambele părți — cei care erau pro și cei care erau contra proiectului — și-au trimis reprezentanți în comitet pentru a-și expune motivele. Mulți dintre proprietarii de rancho veneau ei înșiși pentru a vorbi cu noi și să-și prezinte propria situație.

Dar printre ei nu se afla mister Quinn. Nu, din partea lui Bob Quinn n-am primit nici măcar un mesaj. Le-am explicat celorlalți că el ocupă o poziție prea înaltă pentru a-și pierde vremea cu un comitet oarecare, de-a dreptul stupid și lipsit de însemnătate. Bob Quinn nu stă de vorbă decît cu însuși guvernatorul, cu senatorii, cu congressmanii ; el crede că-i are în buzunar pe toți. Și, de aceea, orice am hotărî noi nu-l interesează. Prietenii săi suspuși oricum își vor folosi dreptul de veto.

Deodată toate au luat o altă turnură. Comitetul a căzut de acord să devieze Rîul albastru exact în acel loc unde acesta cădea sub stăpînirea lui Quinn. Asta, bineînțeles, nu însemna că, de acum încolo, el ar fi rămas fără apă. Nu, pur și simplu, el n-ar mai fi putut stăpîni acel curs de apă de care, de fapt, nici nu avea nevoie.

Hotărîrea noastră s-a bucurat de o largă aprobare : ea nu dăuna nimănui dar era totodată folositoare multora și prietenii politici ai lui Quinn n-au putut face nimic — în orice caz, dacă doreau să rămînă pe posturile lor.

La cîteva zile după ce comitetul și-a comunicat hotărîrea, m-am întîlnit nas în nas, la poștă, cu Quinn. Cu o politețe ostentativ exagerată și-a scos pălăria și, zîmbind, m-a întrebat de sănătate. Bineînțeles că eu nu-mi imaginam că, la reîntîlnire, el mă va scuipa în obraz, dar niciodată înainte nu-l mai văzusem atît de curtenitor. Nu puteam nici măcar să mă gîndesc la faptul că ar fi uitat dușmănia. Doar pierduse procesul !

Jack : Auzind toate acestea, desigur, v-ați gîndit că, în fine, afacerea s-a clasat, ori măcar s-a descîlcit. Ucigașul e mister Quinn.

Așa gîndeam și eu. În anul trecut după ce Addy mi-a povestit tot ce v-am relatat aici, am zburat din acest mic bîrlog, ca un urs înțepat în dos de-o albină. Direct în capitala statului. Fără a mai ține cont de Ziua Recunoștinței am convocat Biroul consultativ în plenul său. Am expus totul, ca pe note, clar : iată faptele, iată motivul crimei, iată-l pe individul care a săvîrșit-o. Nimeni din cei adunați n-a scos o vorbă, cu excepția șefului biroului care a zis : „Ușurel, Papper. Omul pe care-l învinuiești nu-i un terchea-berchea oarecare. Unde sînt corpurile delicte ale crimei ? Totul e clădit pe goale presupuneri. Pe bănuieli". Și toți au fost de acord cu el, anunțînd că nu am nici o dovadă concretă a vinovăției lui Quinn.

Addy : A doua zi, cînd Jack s-a întors aici, merita să-l fotografiezi. De-a lungul carierei mele am avut de-a face și cu diferiți oameni bătuți de soartă dar nici unul dintre aceștia nu arătau atît de nefericiți ca Jack în acea zi.

Jack : Nimic de zis — într-adevăr nu prea eram vesel.

E drept, biroul, pînă la urmă m-a ascultat și am început să verificăm toate faptele lui Robert Howley Quinn chiar de la venirea lui pe lume. Eram nevoiți să lucrăm cu multă precauție. Șeful era nervos ca un criminal în celula condamnaților. Am solicitat un mandat de percheziție pentru rancho-ul B.Q. Șeful nu mi-a permis. Nu mi-a îngăduit nici măcar să-l interoghez pe omul acela.

Truman Capote : Știa Quinn că-l bănuiți ?

Jack (pufnind) : A aflat imediat. Cineva din cancelaria guvernatorului i-a povestit tot. Poate însuși guvernatorul. Ba chiar și flăcăii din biroul nostru i-au vorbit în amănunțime. N-am încredere în nimeni. În orice caz în aceia care au o cît de mică legătură cu cazul ăsta.

Addy : Tot orașul a aflat cu iuțeala fulgerului...

Jack : ...Imediat ce Quinn s-a dovedit a fi în centrul cercetărilor, am hotărît să încep cu afacerea șerpilor căreia la timpul său nu i-am acordat prea mare atenție, mai ales datorită cheltuielilor mari de deplasare pe care le necesita. Drace, este mai lesne să spargi nuci grecești cu dinți falși decît să-l convingi pe șeful nostru să pună bani la bătaie. Dar eu cunoșteam un tip, detectiv experimentat de la un birou din Texas, căruia odinioară i-am făcut niște servicii. I-am trimis fotografia lui Quinn și fotografia șerpilor cu clopoței — toți nouă, înșirați pe sfoară după ce i-am ucis.

Truman Capote : Șerpii erau în număr de nouă. Exact cîți erau membrii comitetului care trebuia să rezolve problema Rîului albastru. Destul de ciudată coincidență.

Jack : Bill, prietenul meu din Texas, e un tip hotărît. A parcurs Texasul în lung și-n lat, cheltuindu-și aproape tot concediul, vizitînd fermele care cresc șerpi și stînd de vorbă cu cei ce se îndeletniceau cu asta. Exact cu o lună în urmă m-a sunat și mi-a spus că i se pare a fi găsit pe cel căutat — stăpîna unei ferme de șerpi, pe nume missis Garcia. Era la aproximativ zece ceasuri de drum de aici. Bill mi-a promis să mă aștepte chiar acolo.

Addy a mers cu mine. Am ajuns acolo noaptea. După micul dejun am vizitat-o pe missis Garcia. Pe un ochi avea o cataractă și se pare că nici cu celălalt ochi nu vedea ca lumea. Totuși a recunoscut fără nici o dificultate fotografia lui Quinn. Ne-a spus că a fost la ferma ei în iunie sau iulie 1970 (Roberts-ii au murit în 5 septembrie) însoțit de un tînăr mexican. Sosiseră cu o camionetă cu număr de Mexic. După cum spunea, nu stătuse de vorbă cu Quinn, el nu scosese nici un cuvînt, asculta pur și simplu discuția ei cu mexicanul. Spunea că ea nu obișnuiește să-și întrebe clienții în ce scop cumpără marfa, dar mexicanul i-a zis singur că are nevoie de o duzină de șerpi cu clopoței pentru nu știu ce ritual religios, dar să fie mai mari...

Truman Capote : L-a mai văzut ea pe mexicanul ăsta vreodată ?

Jack : Nu... Am rugat-o să și-l reamintească dar din descrierea ei acesta putea fi oricare alt tînăr mexican dintr-un orășel de la frontieră. El i-a plătit, ea a închis șerpii în containere separate și cumpărătorii au plecat.

Missis Garcia era foarte binevoitoare, mai mult chiar — serviabilă. Dar numai pînă în momen-

tul cînd am întrebat-o lucrul cel mai important — dacă e gata să ne dea o declarație scrisă, că unul din cei doi oameni care au cumpărat o duzină de șerpi în vara anului 1970 era Robert Howley Quinn. Aici toată bunăvoința ei a dispărut ca prin minune. Ne-a răspuns că n-are de gînd să scrie nimic. I-am explicat că acești șerpi au fost folosiți pentru a ucide doi oameni. Dacă i-ați fi văzut fața ! A intrat în casă, a închis ușa cu lacătul și a tras storurile la fereastră.

...Mai mult ca sigur, că șarpele a fost introdus în mașina Roberts-ilor de mexican ; Quinn, fără îndoială, l-a angajat anume cu acest scop. Și mai știți ceva ? Pariez că mexicanul nu se mai află în viață. Îngropat undeva în preeria pustie. E mîna lui mister Quinn.

Truman Capote : În biografia lui Quinn, în acest caz, trebuie să se afle ceva care să mărturisească faptul că ar fi în stare de o agresiune demnă de un psihopat.

Jack (aprobînd din cap) : Acest gentilom cunoaște foarte bine crima... Pe aceste meleaguri, familia Quinn e una din cele mai vechi. Bob Quinn e cel mai mare din trei frați. Rancho-ul B. Q. aparține tuturor, dar adevăratul stăpîn e Quinn.

În timpul celui de-al doilea război mondial a fost colonel în infanteria marină. Oamenii afirmă — deși Quinn nu pomenește niciodată despre perioada aceasta — că el, cu propria-i mînă a ucis mai mulți japonezi decît bomba atomică aruncată asupra Hiroșimei.

Dar și imediat după război el a dat gata pe cineva, și nu în scopuri militare. Într-o noapte, tîrziu, l-a chemat la rancho pe șerif, ca să ridice de-acolo două cadavre. Afirma că a prins doi indivizi în timp ce-i furau niște porci și i-a împușcat pe loc. Era versiunea lui și nimeni n-a contestat-o, cel puțin public. De fapt cei doi nu erau niște hoți ci cartofori din Denver.

Truman Capote :L-ați întrebat despre asta ?

Jack : Sincer vorbind, n-am avut niciodată ocazia să-l interoghez...

Addy : O, doamne, iar ninge ! E drept, nu prea tare. Fulgii parcă ar pluti în văzduh ! Parcă ninsoarea ar fi dus-o cu gîndul la moarte și la scurgerea inexorabilă a timpului. — Știți, au trecut aproape cinci luni. Un termen mult prea mare pentru Quinn. De obicei el nu așteaptă atît de mult.

Jack (tulburat) : Addy, despre ce-i vorba ?

Addy : Micul meu sicriu. Iată, l-am primit de aproape cinci luni. Și spuneam că el nu așteaptă, de obicei, atît de mult.

Jack : Addy, dar eu sînt aici. Nu ți se va întîmpla nimic.

Addy : Da, Jack, desigur. Mă gîndeam la Oliver Jaeger. Mă interesează cînd își va primi coletul cu sicriul artizanal ? Închipuiți-vă, Oliver e șeful oficiului poștal. Va începe să sorteze poșta sosită și... Dar asta nu se va întîmpla atît de curînd.

Truman Capote : De ce ?

Addy : Mai întîi, Quinn va umple sicriul meu.

În românește de
Anatol Ghermanschi

Desen de Elena Constantinescu

O lampă în fereastră

Urmare din pag. 141

cu o linie oarecum modernă, un congelator așezat intr-un colț al încăperii.

Ea vorbea înainte : „Îmi plac păsările. Îmi fac mustrări de conștiință că nu le arunc firimituri în timpul iernii. Dar nu vreau să le strîng în jurul casei. Din cauza pisicilor. Îți plac pisicile ?"

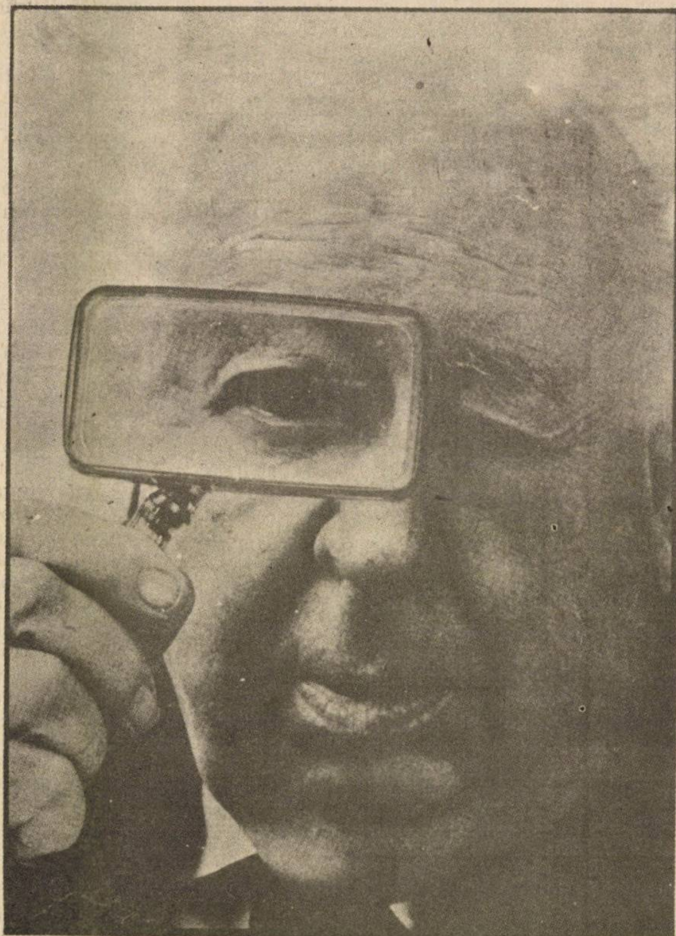
„Da, odată am avut o pisică siameză pe care o chema Toma. A trăit doisprezece ani și oriunde mă duceam, o luam cu mine. În toată lumea. Și cînd a murit, nu m-a lăsat inima să-mi iau alta".

‚Atunci poate c-o să înțelegi asta", spuse ea, ducîndu-mă în fața congelatorului și deschizîndu-l. Înăuntru erau numai pisici : șiruri întregi de pisici congelate, perfect conservate — zeci de pisici. Privindu-le am avut o senzație ciudată. „Uite, toți vechii mei prieteni. Dormind în pace. N-am putut suporta gîndul c-o să-i pierd. Pentru totdeauna. Rîse și adăugă : „O să spui probabil că-s puțin cam trăznită".

Cam trăznită. Da, cam trăznită, mă gîndeam îndreptîndu-mă spre șosea sub cerul acela cenușiu, în direcția pe care mi-o arătase ea. Dar luminoasă : o lampă în fereastră.

HITCHCOCK sau Omul Turn-Eiffel

DAVID FREEMAN

Începuturile activității de regizor de film a lui Alfred Hitchcock țin de epoca filmului mut. De atunci filmele sale, între care „39 de grade", „Psycho", „Amețeala", „Păsările" și multe altele, au fascinat și continuă să fascineze generație după generație de spectatori.
Hitchcock s-a stins din viață în anul 1980 în vîrstă de optzeci de ani, după ce a muncit pînă în ultimele clipe de viață.
Pentru ultimul său film, din păcate nerealizat, a lucrat mult cu scenaristul David Freeman. Despre colaborarea cu Hitchcock acesta din urmă a ținut un jurnal zilnic în care a prins cu deosebit spirit de observație, unele dintre trăsăturile mai puțin știute ale „regelui filmului de groază".
Prezentăm cititorilor noștri cîteva dintre însemnările lui Freeman, reproduse după „Observer Magazine", care apare la Londra.

Hitchcock aducea cu Turnul Eiffel. Omul aude vorbindu-se despre el toată viața, iar cînd în cele din urmă ajunge să-l vadă, constată că-i absolut identic cu cel din ilustrate...

Aparițiile în public ale lui Hitchcock erau atît de stilizate, încît m-am aflat de multe ori în încurcătură neștiind dacă în fața mea se afla un om în carne și oase sau doar o făptură inventată de el însuși. Cred că uneori nici el nu știa cine era, mai ales atunci cînd își relata întîmplările. Era un povestitor renumit, iar unele dintre istorioarele sale erau unanim cunoscute și ades repetate. De multe ori fie și numai pentru plăcerea lui personală. Existau clipe cînd se părea că el considera de datoria lui să povestească

întîmplările lui Alfred Hitchcock.

În hainele lui negre și în pantalonii care-i susțineau pîntecele, masiv, și în care era vîrît totdeauna vîrful cravatei, arăta ca o făptură ireală, ieșită parcă dintr-un roman de Dickens sau Waugh. Cînd am început să lucrez cu el avea 79 ani și avea dureri mari întrucît suferea de arterită. Uneori, vîrsta îi era foarte evidentă pe figură. Nu se grăbea însă să-și termine munca, chiar dacă știa că zilele îi erau numărate. Întotdeauna, chiar și în timpul muncii celei mai încordate, el găsea răgazul necesar pentru o glumă sau pentru a povesti o întîmplare și de cele mai multe ori pînă și discuția cea mai lipsită de importanță ne ajuta să ne ducem munca la bun sfîrșit.

Hitchcock a avut fericirea de a-și fi început cariera în epoca filmului mut și de a fi prins și epoca televiziunii. În anii cei mai buni ai activității sale, în istoria cinematografiei s-au scris cîteva principii de bază ale creației moderne în film. Spre deosebire de alți regizori, publicul îi cunoștea personalitatea nu numai după nume. O mare contribuție în această privință a avut-o televiziunea, dar, mai înainte de aceasta, el apăruse în toate filmele pe care le-a realizat — în roluri mărunte, dar cu grijă gîndite, care plac atît de mult spectatorilor. Folosea în acest scop și impozanta-i înfățișare, care pentru mulți oameni ar fi constituit un handicap serios. Chiar dacă nu se poate spune că era entuziasmat de fizicul lui, el vedea în rotunjimea sa un mijloc de a-și face popularitate. Obișnuia să spună adesea : „În Anglia toți bărbații arată ca mine, dar nimeni nu bagă de seamă acest lucru". Poate că el chiar credea cu adevărat acest lucru, dar este de necontestat faptul că își folosea fizicul exact așa cum și-l foloseau manechinele.

Am lucrat cu Hitchcock la scenariul unui film de ficțiune despre fuga unui spion englez din închisoarea londoneză „Warmwood Scrubs". Pînă la mine Hitchcock a realizat o serie de filme cu scenaristul Ernst Lehmann. La un moment dat însă ei s-au despărțit și Hitchcock a cerut Societății „Universal" să-i găsească pe cineva „mai tînăr". Cred că acest fapt l-a distrat pe Lehmann, care era cu douăzeci de ani mai tînăr decît Hitchcock. „Universal-ul" m-a propus pe mine pentru a colabora cu maestrul.

Colaborarea noastră s-a desfășurat aidoma celei anterioare cu alți regizori, producători sau scriitori. Aceasta înseamnă că am discutat în legătură cu personajele, cu motivarea acțiunii lor, despre situații și înlănțuirea acțiunii. Hitchcock se deosebea însă de toți ceilalți într-un punct foarte important: „Mai întîi trebuie să decizi ce va face fiecare personaj. După aceea este necesar ca personajele să beneficieze de acele calități care să-i convingă pe spectatori și de care calități ele să fie capabile..."

Prima secvență trebuia să cuprindă, în intenția scenaristului, evadarea din închisoare. Aici au intervenit detaliile a la Hitchcock. El voia să știe cît de înalt poate fi zidul unei închisori, cît de mare poate fi curtea închisorii, ce uniformă poartă paznicii etc. A cerut apoi un plan al Londrei pe care a studiat, cu lupa în mînă, care este drumul cel mai adecvat pentru fuga evadatului. Mai dorea să știe unde sînt instalate semnale luminoase, cum arată traficul rutier din timpul serii etc.

În pregătirea scenariului Hitchcock pleca de la general la particular. El însuși spunea că pornește de la ceea ce este cel mai îndepărtat către ceea ce este cel mai apropiat. Așa cum s-a întîmplat cu „Psycho" : mai întîi o imagine de ansamblu a orașului după care aparatul fixează o clădire, apoi fereastra clădirii pînă cînd, în cele din urmă, pătrunde în interiorul apartamentului.

2.

Într-o zi Hitchcock mi-a spus că nu vine la studio pentru că plouă. N-a venit nici mai tîrziu, după ce ploaia a stat. Am bănuit că era ceva în legătură cu soția lui, care suferise în ultima perioadă două infarcturi și era parțial paralizată. Întrucît mai înainte ea colaborase cu soțul ei la realizarea unora din filmele lui, de bună seamă că Hitchcock și-o fi zis că soția ar suporta cu greu faptul de a fi lăsată, acum, la o parte.

Așa se face că ne-am întîlnit la **Bel Air**, casa lui Hitchcock unde acesta mă aștepta îmbrăcat în hainele lui negre. Pe pereți atîrnau tablouri de Vlaminck, Rouault, Utrillo, precum și cîteva schițe ale lui Klee. În bibliotecă, o colecție a pieselor lui Shaw, cu dedicația autorului. Casa lui Hitchcock de la Los Angeles era un bungalow cu vedere spre terenurile de golf... Se lucra bine acolo iar Hitchcock era mult mai degajat decît în studio. Munca mea cu regizorii sau cu scenariștii consta în acea că analizam o serie de idei pînă o găseam pe cea mai bună. De cele mai multe ori ideile lui Hitchcock rămîneau în picioare...

Categoric, Hitchcock nu a fost un mărinimos. El nu-ți oferea niciodată vreun pahar cu ceva sau vreo pipă cubaneză pînă nu-i venea lui pofta de așa ceva. Cînd m-am dus pentru prima dată la el acasă, după vreo trei ore de muncă, mi s-a făcut o poftă teribilă de o cafea. Mi s-a părut nu știu cum să-i spun. În cele din urmă, el m-a întrebat: „N-ați dori o ceașcă

de ceai sau de altceva ?" M-am pronunţat imediat pentru o cafea. Şi-a sunat îngrijitoarea şi i-a spus: „Domnul Freeman doreşte o cafea". Era limpede ca lumina zilei că ziua noastră de lucru luase sfîrşit.

Ziua următoare, exact la aceeaşi oră, Hitchcock m-a întrebat: „N-aţi dori o ceaşcă de ceai sau de altceva ?"

— „Păi, am răspuns eu încurcat, ceai sau ce altceva... ?"

— „Sau un pahar cu vin."

Am dat din cap afirmativ iar el a sunat-o pe secretară: „Aduceţi-ne două vodci cu suc de portocale". După o altă zi am cerut femeii să-mi pună mai mult suc de portocale şi mai puţină vodcă. Ziua următoare din nou vodcă cu suc de portocale. De data aceasta era o secretară nouă, care nu ştia că nu doream vodcă multă, aşa că m-am văzut în faţa unui pahar cu vodcă get-beget. Hitchcock îi spuse că băutura este prea dulce, ceea ce însemna că avea prea multă gheaţă şi suc, şi prea puţină vodcă. A scos gheaţa şi a mai cerut o vodcă. Cînd secretara i-a spus că doctorul i-a interzis să bea vodcă, a pus mîna pe baston şi a gonit-o... De atunci n-am mai văzut-o niciodată pe acolo.

3.

Alma Hitchcock era, atunci cînd am cunoscut-o, o femeie plăpîndă şi gingaşă, care arăta ca şi cînd s-ar fi supărat pe sine pentru neputinţa de a-şi învinge boala. Părerile ei erau deosebit de importante pentru Hitchcock. El îi spunea Voievodeasa, iar dacă se întîmpla ca Voievodesei să nu-i placă ceva, apoi atunci acel ceva nu făcea cu adevărat doi bani. Era un fel de tribunal suprem împotriva căruia nu se putea face recurs. Iată un exemplu: În filmul „Ameţeala" în prima secvenţă era un cadru în care Kim Novak alerga pe un cîmp dinaintea lui James Steward. Ea fuge apoi, fără ca pelicula să o arate, el o prinde.

După terminarea filmului, Hitchcock s-a dus cu el la New York pentru a-l preda reprezentantului „Paramontului". Zece zile mai tîrziu, Hitchcock împreună cu Alma şi alţi cîţiva oameni s-au dus la o previzionare oficială. La terminarea proiecţiei Hitchcock a întrebat-o pe Alma ce părere are. Alma a lăudat filmul, dar a adăugat: „Se înţelege că ai să faci ceva cu secvenţa aia..."

— „Care secvenţă ?" a întrebat el nervos.

— „Cea în care Kim aleargă. Are nişte picioare atît de groase, arată pur şi simplu respingător..."

Hitchcock a poruncit lui Tomasiani, care se ocupa de montaj, să scoată cadrul respectiv. Fapt care s-a şi întîmplat.

După ce trecuseră deja două săptămîni de la prima mea vizită în casa lui Hitchcock şi doamna Alma se obişnuise cu prezenţa mea, Hitchcock a întrebat-o dacă nu vrea să participe la şedinţele noastre de lucru. Spre marea lui bucurie Alma a acceptat. Stătea pe canapea şi ne urmărea. Soţii Hitchcock era de-a dreptul entuziasmaţi. Pentru soţia lui, care nu cunoştea lucrurile din jur, totul părea a fi o aventură. El dorea să-i facă plăcere, repeta scenele care-i plăceau ei cel mai mult şi citea lungi dialoguri atît de convingător, de parcă atunci le-ar fi gîndit. Pentru că pe mine nu avea cum să mă uluiască, eram convins că toată această mică reprezentaţie îi era destinată Almei. Se străduia să-i arate cît este el de şiret şi, mai ales, cît de bine mergea munca la scenariu. Prin acestea el dorea să-şi exprime de fapt încrederea lui în viitor. Tînjea ca un disperat după aprecierile ei. După fiecare repetare a vreunei poante cheie sau a fiecărui dialog, el se uita la ea să vadă dacă-i place. Mi se părea de fiecare dată că asist la prima lor întîlnire. Şi cînd te gîndeşte că erau împreună de peste cincizeci de ani...

4.

Şedinţele noastre de lucru aveau un ritm neschimbat: de la 11,00 pînă la 12,30 muncă continuă, apoi pînă la 13,45 prînzul. După aceea urma o altă repriză de lucru, proiecţii de filme sau activitatea mea personală la scenariu. Hitchcock venea cam pe la 10. Citea corespondenţa şi răspundea la cîteva scurte telefoane. Doar cîţiva oameni se încumetau să-i telefoneze, el ştiind de fiecare dată cînd suna telefonul că nu putea fi decît unul dintre vechii lui prieteni. Din cînd în cînd îi telefona unul dintre prietenii cei mai bătrîni, Lew Wasserman, preşedintele Asociaţiei muzicologilor americani, alteori îl sunau de la Londra vechii săi prieteni.

Într-o dimineaţă am venit pe la 9, pentru a pregăti cele necesare muncii din ziua respectivă. M-am aşezat pe un fotoliu în biroul meu. Mi se părea că Hitchcock n-o să vină. Ieşind în hol pentru a vedea ce se întîmplă, mi-am dat seama că el era închis împreună cu Peggy Robertson, asistenta lui, de multă vreme. Birourile lor se învecinau iar uşile ambelor birouri erau închise. Am răsfoit puţin într-un „Daily Telegraph" apoi am intrat în vorbă cu Sue Gauthier, secretara lui. Au deschis la 11,30. Hitchcock părea obosit, Peggy tremura toată. Arătau amîndoi de parcă atunci ar fi scăpat dintr-un accident de circulaţie. Hitchcock mi-a făcut semn să-l urmez în biroul lui de lucru.

— Bună di-mi-nea-ţa, David...

Cu cît lungea mai mult silabele, cu atît starea lui fi-